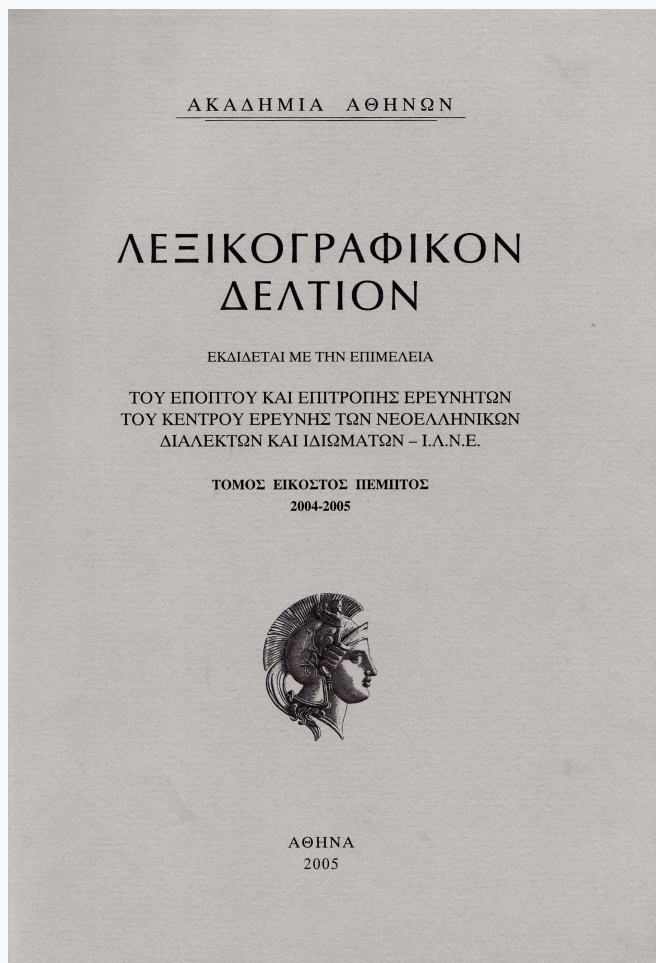

Lexicographic Bulletin

Vol 25 (2005)

Lexicographic Bulletin

Etymological Remarks on the West Cretan Dialect

Costas Carapotosoglou

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

ΑΘΗΝΑ

2005

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE

25 (2004-2005)

ISSN: 0400-9169
e-ISSN: 2945-2759

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

2004-2005

ΑΘΗΝΑ

2005

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ – Ι.Λ.Ν.Ε.

Β. Δίπλα 1 - Λεωφόρος Συγγρού 129 Αθήνα 117 45

Επιμέλεια εκδόσεως:

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΟΜΗΣ, Ακαδημαϊκός, Επόπτης του Κέντρου.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ, Διευθύντρια του Κέντρου.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΕΗΣ, Ερευνητής.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΡΛΑ, Ερευνήτρια.

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RECHERCHES DES DIALECTES GRECS
MODERNES

1, rue V. Dipla - 129, bd Syngrou Athènes 117 45

Comité de rédaction:

NICOLAS KONOMIS, Membre de l'Académie d' Athènes.

ELEFThERIA GIAKOUMAKI, Directrice du Centre.

STAMATIS BÉIS, Chercheur.

GRAMMATIKI KARLA, Chercheur.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
<i>Αγγελική Ευθυμίου & Γραμματική Κάρολα: Οι περιπέτειες ενός Καζανόβα στα λεξικά της νεοελληνικής: Ο λεξικογραφικός χειρισμός των κυρίων ονομάτων με μεταφορική σημασία . .</i>	5-34
<i>Χρυσούλα Καραντζή - Ανδρειωμένου: Γλωσσογεωγραφικά του νομού Καστοριάς . . . . .</i>	35-68
<i>Κώστας Καραποτόσογλου: Έτυμολογικά τής δυτικής κρητικής διαλέκτου . . . . .</i>	69-118
<i>Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου: Μικρασιατικά ιδιώματα περιοχής Βιθυνίας και Ιωνίας (αποτελέσματα μιας γλωσσικής αποστολής) . . . . .</i>	119-148
<i>Emmanuelle Moser - Karagiannis: Animale forme? Quelques réflexions sur l' utilisation des noms d' animaux en grec et en français</i>	149-160
<i>Αντώνης Δ. Μπουσμπούκης: Βλάχικα λατινογενή δάνεια σε νεοελληνικά ιδιώματα της Μακεδονίας . . . . .</i>	161-168
<i>Μαρία Κ. Παπαδοπούλου: Το ιδίωμα της Πάτμου . . . . .</i>	169-196
<i>Πίνακας ελληνικών λέξεων . . . . .</i>	197-221
<i>Πίνακας φράσεων . . . . .</i>	223
<i>Πίνακας ξένων λέξεων . . . . .</i>	224-228

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

Ἡ κρητική διάλεκτος παρουσιάζει ἔξαιρετικό ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἐρευνητή, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἔξαντλητικῶν ἐρευνῶν ἀπὸ μελετητὲς οἱ ὁποῖοι ἀφιέρωσαν ὀλόκληρη τὴ ζωὴ τους στὴν καταγραφή, ἀποθησαύριση καὶ ἐρμηνεία τοῦ κρητικοῦ λεξιλογίου· οἱ ἐργασίες τῶν Γ. Παγκάλου¹ καὶ Μ. Πιτυκάκη ἐντυπωσιάζουν μὲ τὸν ὄγκο τους καὶ μὲ τὴν κατὰ χῶριση ἑκατοντάδων δημωδῶν τύπων καὶ λέξεων, ἀλλὰ ὑπολείπονται ἐνὸς ἔργου τὸ ὁποῖο θὰ εἶχε οὐσιαστικότερη προσέγγιση καὶ καλύτερη συγκρότηση. Τὸ θέμα δὲν εἶναι καθόλου ἀπλό, γιὰτὶ ὁ συντάκτης ἐνὸς τέτοιου ἐγχειρήματος πρέπει νὰ διαθέτει ἔξαιρετικό ἐξοπλισμὸ γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ προωθήσει καὶ νὰ ἐπιλύσει τὰ δεκάδες ἐτυμολογικὰ προβλήματα ποὺ ἀναφύονται κατὰ τὴ μακρόχρονη συγγραφή τοῦ ἔργου. Ὁ Ἀντώνιος Ξανθινάκης² ἀσχολήθηκε μὲ τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Κρήτης καὶ παρουσίασε ἀρχικὰ μιὰ ἐργασία, ἡ ὁποία συμπλήρωνε οὐσιαστικὰ τὸ βιβλιογραφικὸ κενὸ ποὺ ὑπῆρχε γιὰ αὐτοτελὴ μελέτη τοῦ ἰδιώματος τῆς δυτικῆς Κρήτης, ἀλλὰ συνέχισε τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὸ ἴδιο θέμα³, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε ἡ παρουσίαση ἐνὸς νέου στὴν πραγματικότητα ἔργου, διπλάσιου σὲ ὄγκο, τὸ ὁποῖο καλύπτει μὲ ἀριότητα καὶ πληρότητα τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς δυτικῆς Κρήτης.

Ὁ γράφων συντάσσοντας ἓνα *Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς μὲ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα*, μελέτησε τὴν παραπάνω ἐργασία, καὶ κατέγρα-

---

1. Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης*, τ. 1- 6, Ἀθήναι 1955-1971. Μανώλη Ἰ. Πιτυκάκη, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης*, τ. 1- 2, Ἀθήνα χ.χ.· τὸ ἔργο τοῦ Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου ἔχει ἐπανεκδοθεῖ ἀπὸ τὸ Κέντρο Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 2-5, Ἀθήναι 1994 κέξ., μὲ ἐπιμέλεια τῆς Ἐλ. Πακουμάκη, ὅπου ἐνσωματώνονται σὲ ἓνα σύνολο τὰ διάφορα Συμπληρώματα τοῦ ἔργου.

2. Ἀντώνη Β. Ξανθινάκη, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα τῆς δυτικῆς Κρήτης, λεξιλόγιο μὲ ἐρμηνευτικὰ καὶ ἐτυμολογικὰ σχόλια*, Δημοτικὴ Πολιτιστικὴ Ἐπιχείρηση Χανίων, Χανιά, Μάιος 1996, σ. 1- 233.

3. Ἀντωνίου Ξανθινάκη, *Λεξικὸ ἐρμηνευτικὸ καὶ ἐτυμολογικὸ τοῦ δυτικοκρητικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος*, πρόλογος - ἐπιμέλεια Χριστόφορου Χαραλαμπάκη, Ἡράκλειο 2000, σ. 1-589.

ψε διάφορες παρατηρήσεις ἐτυμολογικοῦ περιεχομένου στὰ περιθώρια τῶν σελίδων. Αὐτὲς οἱ πρόχειρες σημειώσεις ἀποτέλεσαν τὸν πυρήνα αὐτοῦ τοῦ μελετήματος, πὺ προσπαθεῖ νὰ ἐπιλύσει ἢ νὰ προωθήσει κάποια ἀπὸ τὰ πολλὰ προβλήματα τοῦ κρητικοῦ ἐτυμολογικοῦ, τὰ ὅποια ἀπαντῶνται πολλές φορές καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ ἢ καλύπτουν μιὰ εὐρύτερη γεωγραφικὴ περιοχὴ· παρατίθεται τὸ λῆμμα τῆς ἐργασίας τοῦ Ἄντ. Ξανθινάκη, ἢ ὁποία συντομογραφεῖται: ΛΕΕΔΓΙ, γιὰ νὰ ἔχουμε πληρέστερη ἀντίληψη τοῦ θέματος.

«ἀβλέμονας, ὁ = τὸ ἴσωμα, ὁ ἐπίπεδος χῶρος πὺ σχηματίζεται στὸ μέρος πὺ ἐνώνονται δύο πλαγιές. “ἐτρέχανε τὰ νερὰ ἀπὸ τσι δυὸ πλαγιάδες κι εἶχε πλημμυρίσει στὴ μέση ὁ ἀβλέμονας”. Ἴσως ἐπίθ. *ἀβλέμμων < ἀστερητ. + βλέμμα, δηλ. ὅπου δὲ φτάνει τὸ βλέμμα. Ἐπομένως, ἢ λ. ἀβλέμονας δηλώνει τὸ βυθισμένο ἀνάμεσα σὲ δύο ὑπερυψωμένες πλαγιές μέρος, τὸ ὅποιο δὲν ἔχει θέα. Πβ. τσυλαβλέμονας [= τοῖχος ἢ γύρος χωραφιοῦ πὺ ἔχει “τσυλάσει” (καταρρεύσει) στὸ κέντρο, ἐνῶ τὰ ἄκρα του διατηροῦνται ἀνέπαφα]» (ΛΕΕΔΓΙ 37-38, 535).

Τὸ ΙΑ (1, 33) ἔχει ἀποθησαυρίσει τὸ παραπάνω λῆμμα καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «ἀβλέμονας ὁ, Κεφαλλ. Στερελλ. (Μεσολόγγ.) — ΚΚρυστάλλ. Ἔργα 2,68, ΑΤραυλαντ. Ἐξαδελφ. 14 καὶ 23 ἀβλέμουνας Ἦπ. Σάμ. Ἀγνώστου ἐτύμου. Κατὰ ΧΠαντελίδ. ἐν *Byzant. Zeitschr.* 30(1930)236 ἐκ τοῦ στερητ. ἀ- καὶ τοῦ οὔσ. βλέμμα· *ἀβλέμμων βυθός (ἐνθα βλέμμα δὲν δύναται νὰ φθάσῃ). Κατὰ ΣΜενάρδ. ἐν *Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν* 7(1930)241 ἐκ τοῦ εὐλίμενος. 1) Ὀρμος κατάλληλος πρὸς ἀγκυροβολίαν Ἦπ. Σάμ. Στερελλ. (Μεσολόγγ.) κ.ἀ. 2) Βαθεῖα καὶ ἀδιόρατος ὀπὴ εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης Κεφαλλ. β) Βαθεῖα θάλασσα Κεφαλλ. γ) Αὔλαξ σχηματιζομένη εἰς τὸν πυθμένα ἀβαθῶν μερῶν τῆς θαλάσσης ἔνεκα τοῦ ρεύματος τῆς παλιρροίας Στερελλ. (Μεσολόγγ.) 3) Χαράδρα μεταξὺ δύο ὀρέων διαπνεομένη ὑπὸ ἀέρος Σάμ. 4) Μεταφορ. ὁ τρώγων πολὺ, ἀδηφάγος (διότι ὁ ἀβλέμονας πιστεύεται ὡς πλατὺς καὶ βαθὺς) Κεφαλλ.» παρέθεσα σὲ ἔκταση τὸ λῆμμα τοῦ ΙΑ γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν καλύτερη δυνατὴ γνώση, τόσο γιὰ τὸ τυπολογικὸ ὅσο καὶ γιὰ τὸ σημασιολογικὸ τμῆμα τοῦ λήμματος, γιὰτὶ ἢ προέλευσή του παρουσιάζει ἐξαιρετικὰ ὑψηλὸ βαθμὸ δυσκολίας, καθὼς οἱ ἀπόψεις πὺ ἔχουν διατυπωθεῖ εἶναι μετέωρες.

Ὁ ἀείμνηστος Μ. Φιλήντας⁴ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα καὶ ἀναφέρει: «Ἀβλέμονας στὴ λαϊκὴ γλῶσσα σημαίνει κατὰ πρῶτο τὸν πολυφαγὰ, τὸν

4. Μ. Φιλήντας, *Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική*, τ. 1-3, Ἀθήνα 1924-1927(?), τ. 3, σ. 65.

ἀδηφάγο. Ὑποθέτω πὼς ἡ ἐτυμολογία του βγαίνει ἐτσιδὰ: Ὁ Ἐπικός ποιητῆς Πανύασις (*Ἐλάσσονες ποιηταὶ ἔλληνες*, ἔκδοση Γκαϊσφορ) λέγει (ς', 8): ἀβλεμέως (= ἀκρατῶς) πίνων. Τὸ ἐπίθετό του εἶναι ἀβλεμής: βάρος ἀβλεμῆς προσπίπτει (ὁ Νίκανδρος στὰ *Ἀλεξιφάρμακα* 82) καὶ σχετίζεται ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ βλεμεαίνω. Ἀφτὸ λοιπὸν τὸ ἀβλεμής τὸ εἶπανε καὶ ἄβλεμος (σύγκρινε ἀβαθῆς καὶ ἄβαθος· τ. α', 46). Κατόπι κατὰ τὸ σχῆμα ἄσχημος καὶ ἀσχήμων εἶπανε ἄβλεμος καὶ ἀβλέμων > ἀβλέμονας (σύγκρινε: Ἰλάριος καὶ Ἰλαρίων > Ἰλαρίωνας, δρυμὸς καὶ δρυμῶν > δρυμώνας) μὲ τὸ νόημα τοῦ, πὺ καταχωνιάζει στὸ στομάχι κάθε φαγώσιμο. Κατόπι σχετίστηκε νοηματικὰ ἔνεκα τὴν ὁμοιοφτογγία μὲ τὰ βλέπω, βλέμμα (πὺ εἶναι δὰ καὶ ὁμόρριζά του) καὶ σήμανε βαθιὰ καὶ ἀδιόρατη τρύπα στῆς θάλασσας τὸν πάτο πὺ καταπίνει ὅτι τύχει. Σὰφτὴ τῆ δεύτερη σημασία λέγεται καὶ ἀβλεμόνι οὐδέτερα. Στὴ φράση: τρώει ἕναν ἀβλέμονα εἶναι συνεπαρμένα καὶ τὰ δύο του νοήματα = τρώει ὅσο χωρεῖ ὁ βυθός, τὸ τζουρούμι⁵ πὺ λένε στὴν Κύζικο».

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης⁶ πιθανολογεῖ ὅτι ἡ λ. ἴσως παράγεται ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο *ἀβλέμμων βυθός, ἐρηνευτικὴ προσέγγιση πὺ ἐπαναλαμβάνεται μὲ ἐπιφυλάξεις τόσο ἀπὸ τὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς⁷ ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Μπαμπινιώτη⁸, ἀλλὰ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι πρόκειται γιὰ λόγια παρετυμολογία.

Ἡ παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀβλεμέως⁹ = ἀσθενῶς, ἀδυνάτως, μαλακῶς, βραδέως· καὶ ἀκρατήτως, χωρὶς νὰ ἦμπορῆ τις νὰ κρατήση τὸν ἑαυτὸν του, προβλ¹⁰: «ἀβλεμέως (Panyass. Fr. 13, 8 Kinkel)· <δ> σημαίνει τὸ ἀφροντίστως παρὰ τὸ μέλλειν ἀμελέως καὶ <ἐν> ὑπερθέσει ἀλεμέως καὶ κατὰ πλεονασμὸν τοῦ β ἀβλεμέως», δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐπιτυχής, γιὰτὶ ὁ Μ. Φιλήντας ξε-

5. Ἡ λ. τζουρούμι, τό, προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ *وچوروم* *ucurum* = κρημνός· precipice, abyss; very steep place. Ἰ. Χλωροῦ, *Λεξικὸν τουρκοελληνικόν*, τ. 1-2, Κωνσταντινούπολις 1899-1900, τ. 1, σ. 238β. New Redhouse, *Turkish-English Dictionary*, Istanbul 1979, σ. 1195.

6. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, τρίτη ἔκδοση, μὲ διορθώσεις καὶ προσθήκες τοῦ συγγραφέα, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 2.

7. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς* [= ΛΚΝ], Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτοῦτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν [Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998, σ. 4.

8. Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας*, Ἀθήνα 1998, σ. 44.

9. Ἄνθ. Γαζῆ κἀ., *Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας*, τ. 1-3, Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1835-37, τ. 1, σ. 3.

10. *Etymologicum Symeonis*, ἔκδ. F. Lasserre - N. Livadaras, *Etymologicum magnum genuinum. Symeonis etymologicum una cum magna grammatica. Etymologicum magnum auctum*, τ. 1, Rome - Ateneo 1976, σ. 12₉₋₁₁.

κινᾶ ἀπὸ τὴν ἄκρως περιοριστικὴ χρήση τῆς λ. στὴ φράση: ἔφαγε τὸν ἀβλέμονα, γιὰ νὰ ἐρμηνεύσει τὴν ἀρχικὴ σημασία: χαράδρα, βαθιὰ τρύπα στὴ θάλασσα, σὲ συμφυρμὸ μὲ τὴ λ. βλέμμα, προσέγγιση ποὺ δείχνει τὶς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζε, τὶς ὁποῖες προσπάθησε νὰ ὑπερκεράσει μὲ τὸ συμφυρμό.

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο λατινικὸ¹¹ *ablūmen* = *Abspülung* (= ξέπλυμα, ξέβγαλμα), πρβλ.¹²: *ablumentum* κάθαρσις, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ λατινικὸ¹³ *eluvies* = a washing away of impurities (= τὸ ξέπλυμα τῶν ἀκαθαρσιῶν), a flowing off (= ἐκροή, χύσιμο), discharge (= ἀπορροή); an overflowing, an inundation of a river; a chasm (= χάσμα), abyss (= βάραθρο, μεγάλο βάθος), ravine produced by the violent rushing of water (= φαράγγι, ρεματιὰ ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ βίαιη ὄρμη τοῦ νεροῦ), καθὼς καὶ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κλύσμα, τό = 1) δι' οὗ ἡ κλύσις γίνεται, ἢ δι' οὗ κλύζουσιν, ἀποπλύνουσι, καθαρίζουσι· τὸ ὑγρὸν, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται εἰς κλυστήριον. ἔξροτ. 2) τὸ ἰαματικὸν ὑγρὸν, καὶ ἡ ἰατρικὴ σύνθεσις, δι' ἧς ἀποπλύνουσι, καὶ καθαρίζουσι μέλος τι, ἢ πληγὴν τινά· καὶ τὸ κλυστήρι. 3) τὸ ξεπλύνειν, ἀπονίπτειν. 4) τόπος, τὸν ὁποῖον βρέχει, καὶ πλύνει ἢ ἀνάχυσις τῆς θαλάσσης. 5) τόπος ἐν ᾧ συναθροίζεται πλημμυρῆσαν ὕδωρ θαλάσσης, ἢ ποταμοῦ τινός, *aestuarium* (Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 2, σ. 224).

«ἀγγέλαμος, ὁ = εἶδος ζιζανίου ποὺ μοιάζει μὲ δημητριακὸ καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ταγὴ. Οἱ ἀγγέλαμοι δὲ φυτρώνουν μεμονωμένοι ἀλλὰ πολλοὶ μαζί, ὁμαδικά. Ἀπὸ τὸ δωρ. ἀγελαμ-αῖος (ἀπτ. ἀγελημαῖος < ἀγέλη) = αὐτὸς ποὺ ἀνήκει σὲ ἀγέλη (συνάθροιση, ὁμάδα) μὲ ἠχηροπ. τοῦ γ σὲ γγ. Πβ. ἀρχ. ἀγελάζομαι = συν-αγελάζομαι = ἀποτελῶ μέρος ἀγέλης» (ΛΕΕΔΓΙ 39).

Ἡ δημώδης ὀνομασία ἀγγέλαμος, ὁ, προσδιορίζει¹⁴ τὰ φυτὰ: 1) Ἀβένα ἢ Βρώμη ἢ ἄγονος (*Avena sterilis*). 2) Ἀβένα ἢ Βρώμη ἢ γενειοφόρος (*Avena barbata*), καὶ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ λ. ἀγελαμαῖος, ὅπως ὑποστηρίζεται παρα-

11. W. Meyer - Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1935³, σ. 3, λῆμμα 31α.

12. *Corpus Glossariorum Latinorum*, τ. 6, ἔκδ. Georgius Goetz, Lipsiae 1899, σ. 5.

13. Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary founded on Andrew's edition of Freund's Latin Dictionary*, Oxford 1879, ἀνατ. 1966, σ. 640.

14. Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκη, *Συμβολὴ εἰς τὴν δημώδη ὀρολογίαν τῶν φυτῶν*, Ἀθήναι 1969, σ. 18. Ἰωάννου Ε. Χαβάκη, *Φυτὰ καὶ βοτάνια τῆς Κρήτης*, Ἀθήνα χ. χ., σ. 59.

πάνω, αλλά παράγεται¹⁵ από τὸ ἀρχ. ἔλυμος, ὁ = εἶδος κέγχρου, κεχριοῦ ὅπερ καὶ Μελίνη ἄλλως λέγεται, τὸ ὅποιο ἐπιβιώνει στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα ὡς¹⁶: ἀέλαμος, ἀγέλαμος, ἀΐλαμος, ἀλίαμος, ὁ, καὶ προσδιορίζει φυτὰ τῆς τάξεως τῶν ἀγρωστωδῶν.

«ἀγκάβανος, ὁ = εἶδος ἀκανθώδους βοτάνου. Ἐκ τῆς μτγν. ἀγαύη (= τὸ φυτὸ ἀθάνατο) = μτγν. ἄκανος (= εἶδος ἀγκαθιοῦ) κατὰ συμφυρμό. Πβ. λ. ἄγανο» (ΛΕΕΔΓΙ 40).

Τὸ ΙΑ (1,125) ἀναφέρει: «ἀγκάβανος ὁ, ἀμάρι. ἀγάβανος Κρήτ. Κύθηρ. ἀγάβανος Κρήτ. ἀκάανος Κάρπ. Ἄγνωστου ἐτύμου. Φυτὸν ἀκανθῶδες (*Silybum marianum*) τῆς τάξεως τῶν συνθέτων (*compositae*) (ΘΧελδραίχ 52). Συνών. γαιδουράγκαθο, γομαράγκαθο», καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. παρουσιάζει δυσκολίες, ἐνῶ ὁ συμφυρμὸς τῶν λ. ἀγαύη + ἄκανος δὲ λύνει τὸ θέμα ἱκανοποιητικά.

Ὁ Δ. Κρεκούκιας¹⁷ πλησιάζει τὸ ζήτημα ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ καὶ ἀναφέρει: «Πὰ τὸ φυτὸ αὐτὸ ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μὲ τὸ ὄνομα σίλλυβον ὁ Διοσκορίδης μᾶς πληροφορεῖ: «“σίλλυβον ἄκανθά ἐστι πλατεῖα, φύλλα ἔχουσα χαμαιλέοντι τῶ λευκῶ παραπλήσια”. Τὸ σημερινὸ τοῦ ὄνομα ἀγκάβανος νομίζω ὅτι τὸ ὀφείλει στὸ σχῆμα τῆς σύνθετης ταξιανθίας του ποὺ μοιάζει μὲ γάβανο, δηλαδὴ πιάτο». Ἡ διαπίστωση εἶναι ὅτι τὸ νεοελληνικὸ φυτωνύμιον δὲν μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ μὲ κάποιον ἀντίστοιχο ἀρχαιοελληνικὸ ὄνομα φυτοῦ, ἀλλὰ γίνονται προσπάθειες νὰ ἐρμηνευθεῖ μὲ ἔμμεσο τρόπο, καθὼς ἡ παρατήρηση ὅτι τὸ φυτὸ ἔχει πλατιά φύλλα ποὺ μοιάζουν μὲ γάβανα καὶ κατ' ἐπέκταση πῆρε τὴν ὀνομασίαν του, δὲν πείθει γιὰ τὸ ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν εἰκονογράφηση τοῦ φυτοῦ, τὰ φύλλα του δὲ μοιάζουν μὲ γάβανο, ἐνῶ περιγράφονται ὡς: «Glossy dark green, ovate and spiny lobed leaves, marbled with white veins, are carried in a rosette» (*Reader's Digest Encyclopaedia of Garden Plants and Flowers*, London-Rome 1978, σ. 666).

15. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ.π., τ. 1, σ. 612. Ν. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974, σ. 235, λήμμα 2202.

16. ΙΑ, τ. 1, σ. 280, ὅπου ἀναφέρονται καὶ τὰ συνώνυμα: κεχρί, σιφωνάρι, ταγή, ἀγριοβρομη, ἀγριογέννημα, σίκαλι, ἀνάλογα βεβαίως μὲ τὶς ἐπιμέρους σημασίες τοῦ λήμματος: ἀέλαμος, ἀλλὰ παραλείπεται τὸ συνώνυμο: ἀγιάλοπας, ὁ, ἀγιάλα, ἡ, ἀγέλιπο, τὸ = Ἄβεννα ἢ Βρώμη ἢ γε-ναιοφόρος (*Avena barbata*), ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν αἰγίλωψ, ὁ = 1) εἶδος τι κριθῆς (βρόμης)· ζιζάνιον φυόμενον μεταξὺ τῆς κριθῆς, (ἀγριοβρομη). ΙΑ, τ. 1, σ. 100. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ.π., τ. 1, σ. 41.

17. Δημ. Κρεκούκια, «Ἐτυμολογικά Δ'», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 24, 2003, 225.

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁸ *geven, kevan, gevan* = gum-tragacanth plant (*Astragalus tragacantha*), *gevan otu* = the rush (= βουῖρολο), (*Juncus communis*), *kâvan*¹⁹ = kayalıklarda biten dikenli bir ot (= ἓνα εἶδος ἀκανθώδους φυτοῦ ποὺ φυτρώνει σὲ βραχώδεις τόπους), καὶ γιὰ τὴ σημασιολογικὴ σχέση πρβλ. τὰ συναφῆ δημῶδη ὀνόματα τὰ ὁποῖα φωτίζουν τὴν ἀνέλιξη κατὰ τὸν καλῦτερο τρόπο: ἀγκάβανος, ὁ = Σίλυβον τὸ μαριανόν (*Silybum marianum*), ἀγγλ. *milk thistle*²⁰, τουρκ. *gevan, kevan* = Ἄστράγαλος (*Astragalus*), ἀγγλ. *milk vetch*²¹ = (*Astragalus glycyphyllos*) that has sulfur yellow flowers in dense spikes and is popularly supposed to increase the milk yield of goats, καθὼς καὶ τὸ δημῶδες ἀραβικὸ φυτωνύμιο *عكوب* 'akûb = 1) sorte de chardon, *Silybum de Dioscorides*; on coupe ses rejets au printemps, on les cuit et on les mange. 2) artichaut (= ἀγκινάρα); cardon (= ἀγριοαγκινάρα), chardon bénit (= ἀγιαγκάθι, ἀγιάγκαθο, καλάγκαθο), (R. Dozy, *Supplément aux dictionnaires arabes*, τ. 1-2, Leyde 1881, τ. 2, σ. 155α).

ἀγκούτσακας, ὁ = **1** μικρὴ ἀγριαχλαδιά. **2** κλαδὶ ἀγκαθερό. Ἄ- προθετ. + κούτσακας, μεγεθ. τοῦ κουτσάκι [= καζίκι, πάσσαλος, παλούκι κατάλληλο γιὰ πρόσδεση ζώου σὲ βοσκότοπο. Ὑποκορ. κοψάκι < *κοψάκιον < κόπτω]. Τὸ κ τράπηκε σὲ ἠχηρὸ γκ» (ΛΕΕΔΓΙ 42, 263).

Ἡ κυπριακὴ διάλεκτος²² χρησιμοποιοεῖ τὴ λ.: «κουτσατξιν τό, τὸ ἀνώριμο σῦκο καὶ μεγεθ. κούτσακος. Ἡ λ. ὑποκ. τοῦ κουτσός > κουτσάκιν», ἐνῶ ὁ Γ. Λουκάς²³ ἀναφέρει: «κουτσάκιν, τό, ἄωρον μικρὸν σῦκον· συνκδχ. πᾶς

18. J. W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople 1890, σ. 1579β. New Redhouse, ὁ. π., σ. 397.

19. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, τ. 1-11, Ankara 1963-1979, τ. 8, σ. 2687, 2775.

20. Δημ. Σ. Καββάδα, *Εἰκονογραφημένον βοτανικὸν-φυτολογικὸν λεξικόν*, τ. 1-9, Ἀθῆναι χ.χ., τ. 8, σ. 3641.

21. Δημ. Σ. Καββάδα, ὁ.π., τ. 2, σ. 640. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, Unabridged, Springfield, Massachusetts, U.S.A. 1963, Editor in Chief Philip Babcock Gove, σ. 1434.

22. Κωνσταντίνου Γ. Παγκουλλῆ, *Μικρὸς ἐρμηνευτικὸς καὶ ἐτυμολογικὸς θησαυρὸς τῆς κυπριακῆς διαλέκτου* (= ΜΕΕΘ), (Ἀπὸ τὸ δέκατο τρίτο αἰῶνα μέχρι σήμερα), Λευκωσία 1997, σ. 93.

23. *Γλωσσάριον Γεωργίου Λουκά*, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Θεοφανοῦς Δ. Κυπρῆ, Λευκωσία 1979, σ. 252.

ἄωρος καὶ σκληρὸς καρπὸς ἢ ὀπώρα»· ἡ ποντιακὴ²⁴ διάλεκτος γνωρίζει τὴ λ. «κοτζάκιν τό, Κερ. κοτζάκ' Κοτ. Σάντ. Τραπ. Χαλκ. κουτζάκι Ἴν. Ἀγνώστου ἐτύμου. 1) Τὸ ἐμβόλιον τῆς εὐλογιαῖς, δαμαλῖς. 2) Κουμπὶ ἐνδύματος. 3) Ὁφθαλμὸς φυτοῦ, μπουμπούκι».

Ἔχει δειχθεῖ²⁵ ὅτι ἡ ποντιακὴ λ. κοτζάκιν, τό = κουμπὶ ἐνδύματος, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρμενικὸ²⁶ կոճակ *goĵag, koĵak* (ἀνατ. ἀρμενικὴ) = button (= κουμπὶ); hook (= πόρπη, κόπιτσα), clasp (= κόπιτσα, σούστα), ἐνῶ ἡ κρητικὴ λ. κουτσάκι, τό = καζίκι, παλούκι κατάλληλο γιὰ πρόσδεση ζώου σὲ βοσκότοπο, δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ κοψάκι < *κοψάκιον < κόπτω, γιὰτὶ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ²⁷ *göçek* = kilit takılmak için karpıya çakılan halka (= κρίκος, χαλκᾶς καρφωμένος στὴν πόρτα γιὰ νὰ κρέμεται τὸ κλειδί); mentese (= μεντεσές, ρεζές); *semerlerin arka tarafına takılan çengelli demir* (= τσιγκελωτὸ σίδηρο ποὺ στερεώνεται στὴν πίσω πλευρὰ τῶν σαμαριῶν); *hayvan semeri* (= τὸ σαμάρι τῶν ζώων), καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ ποντιακὸ²⁸: «μαγκούριν τό, μαγκούρ'. 1) ξύλινον περιλαίμιον τῆς ἀγελάδας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δένεται μὲ σκοινὶ εἰς τὸ παχνί. 2) ράβδος φέρουσα ἑκατέρωθεν δέματα, διὰ τῆς ὁποίας δένουν τὸν σκύλλον», καθὼς καὶ τὴ λ. βέργα, ἡ = ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος· μέγα ἐνώτιον ἐξ ἑνὸς ἢ πλειόνων χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν κρίκων· βραχιόλιον· τὸ διὰ τοῦ ἐπανωλίθου τοῦ ἐλαιοπιεστηρίου διερχόμενον ξύλον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὁποίου προσδένεται ὁ ἵππος ἢ ὁ ἡμίονος, ὁ ὁποῖος περιστρεφόμενος κινεῖ τὸ πιεστήριον (ΙΛ 3, 518), δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ τσιγκελωτοῦ σίδηρου κλπ. ποὺ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ πρόσδεση, ὕστερα προσδιόρισε καὶ τὸ παλούκι.

Ἡ κρητικὴ λ. ἀγκούτσακας, ὁ = μικρὴ ἀγριαχλαδιά· κλαδὶ ἀγκαθερό, ἡ ποντιακὴ λ. κοτζάκιν²⁹, τό = μπουμπούκι, καὶ ἡ κυπριακὴ κουτσατζίν, τό =

24. Ἄνθ. Α. Παπαδόπουλου, *Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ποντικῆς διαλέκτου*, τ. 1-2, Ἐν Ἀθήναις 1958-1961, τ. 1, σ. 473.

25. Κ. Καραποτόσογλου, «Δυσετυμολόγητες ποντιακὲς λέξεις», *Ἀρχεῖον Πόντου* 37, 1982, 215-216.

26. Mesrog G. Kouyoumdjian, *A Comprehensive Dictionary Armenian - English*, Beirut χ.χ., σ. 368β.

27. *Derleme Sözlüğü*, τ. 6, σ. 2119· τὸ σημασιολογικὸ πεδίο τῆς τουρκικῆς λ. ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀρχαῖο κανθήλιον, τό = σάγμα ὑποζυγίου· κανθήλια, τὰ = οἱ ἑκατέρωθεν τοῦ σάγματος κάλαθοι, τὰ κοφίνια, φορτίκια. Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, τ. 1-9, Ἀθήναι 1964, τ. 4, σ. 3611. Χρ. Γ. Παντελίδου, «Ἐτυμολογικά», *Ἀθηνᾶ* 38, 1926, 54-62.

28. Ἄνθ. Α. Παπαδόπουλου, *ἑ.π.*, τ. 2, σ. 3.

29. Οἱ Δ. Ε. Τομπαϊδης-Χ. Π. Συμεωνίδης, *Συμπλήρωμα στὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς ποντικῆς διαλέκτου τοῦ Ἄ. Α. Παπαδόπουλου*, Ἀθήνα 2002, σ. 95, ἀναφέρουν: «κοτζάκιν, τό, ...

ἄωρον μικρὸν σῦκον· συνκδχ. πᾶς ἄωρος καὶ σκληρὸς καρπὸς ἢ ὀπώρα, ἀνήκουν στὸ ἴδιο λῆμμα καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ³⁰ *göçek* = *ağacın göndesinde dalın çiktiği yer* (= σημεῖο ὅπου ἀναφύεται τὸ φύλλο ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ δένδρου); *ağaçların dibinden çikan sürgün, riç* (= παραφυάδα, νεαρὸς βλαστὸς ποὺ ἀναφύεται ἀπὸ τὴ ρίζα τῶν δένδρων); *taze meyve* (= φρέσκα φρούτα).

«ἀγκυνάρι, τὸ = τὸ σιδερένιο κυρτὸ ἐπικάλυμμα τοῦ πάνω ἄκρου τοῦ ἀδραχτιοῦ, στὸ ὁποῖο συγκρατεῖται κατὰ τὸ κλώσιμο τὸ μαλλὶ τῆς ρόκας. Ἄγκύλ-ι (< μτγν. ἀγκύλιον (= κρίκος), ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. ἀγκύλη) > ἀγκυλάρι > ἀγκυνάρι, μὲ τροπὴ τοῦ λ σὲ ν (πβ. ἀνάκερος < ἀλάκερος (= ὀλόκληρος), λίνερα < λίλερα (= ἡ νόσος ἰλαρά)» (ΛΕΕΔΓΙ 42).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἀγκύλη > *ἀγκυλάρι, μὲ τροπὴ λ- ρ > ν - ρ, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ³¹ ἀγκινάρι, τὸ = ἄγκιστρο· ἀγκιστροτὴ προεξοχὴ στὴν αἰχμὴ βέλους, < μτγν³². ὀγκινάριον, τό, πρβλ.: «ὀγκίνος, ὁ ἐπικαμπῆς σίδηρος, ἐκ τοῦ κάμπω, ἐξ οὗ λέγεται καὶ ὀγκινάριον καὶ διόγκινον καὶ τριόγκινον. Ὀγκιον δὲ τὸ ἀγγεῖον, ἐν ᾧ τὰ σίδηρα ἐκβάλλουσι. ὄγκοι γὰρ αἱ γωνίαι τῶν βελῶν, < μεταγεν³³. ὄγκινος = hook, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ τὸ μσνκ. ἄγκινος, ὁ = ἄγκιστρο, γάντζος, < λατιν. *uncinus* < *uncus*³⁴ = a hook, barb.

«ἀγκυνίδα, ἡ = τὸ ποῶδες φυτὸ “κνίδα, ἡ ἀκαλήφη”, ἡ τσουκνίδα. Ἴσως ἀπὸ τὸ *κυνίδα (< κύων, κυν-ὸς) > ἀ-κυνίδα > ἀγκυνίδα (προθετ. ἀ-

Καὶ ἡ σημασία ‘ὄφθαλμὸς φυτοῦ, μπουμπούκι’ προϋποθέτει ἓνα διαλ. τουρκ. *korçak ‘φύτρα’ (ρ. *korçak* ‘βλαστάνω, ξεφυτρώνω’), ἀλλὰ δὲν ἔλαβαν ὑπόψη τους τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὴ σημασία: *μπουμπούκι*, μποροῦμε νὰ ἔχουμε τὴν ἔννοια: *κουμπί*, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἀνέλιξη πρβλ. τὸ γαλλικὸ *bouton* = ὄφθαλμός, βλάστημα φυτοῦ· κάλυκας, μπουμπούκι· κομβίον, κουμπί. Ἀντωνίου Θ. Ἡπίτη, *Λεξικὸν γαλλοελληνικόν*, τ. 1-2, Ἀθῆναι χ.χ., τ. 1, σ. 327.

30. *Derleme Sözlüğü*, τ. 6, σ. 2119.

31. I. N. Καζάζη - T. A. Καραναστάση, *Ἐπιτομὴ τοῦ λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημῶδους γραμματείας 1100-1669 τοῦ Ἑμμανουήλ Κριαρά (= ΕΛΜΕΔΓ)*, τ. 1-2, Θεσσαλονίκη 2001-2003, τ. 1, σ. 56, ὅπου ἡ μσνκ. λ. παράγεται κατευθείαν ἀπὸ τὸ ἄγκινος ἢ ἀπὸ τὸ ὀγκινάρι < ὄγκινος.

32. *Etymologicum Graecae linguae Gudianum et alia grammaticorum scripta e codicibus manuscriptis nunc primum edita*, ἔκδ. F. W. Sturz, Leipzig 1818, τ. 1, σ. 418₄₉₋₅₂.

33. *LSJ*⁹, σ. 1196.

34. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὁ. π.*, σ. 1929.

καὶ ἤχηροπ. τοῦ κ σὲ γκ). Ἡ ἐτυμ. ἀπὸ τὰ ἀρχ. ἀκίς (= αἰχμή, ἄκρο) (ἦ: ἄκανθα) + κνίδη (= τσουκνίδα) (ἀκικνίδα > ἀγκικνίδα > ἀγκινίδα) δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπλοποίηση τοῦ κν σὲ ν (ἐνῶ στὸ συνών. τσουκνίδα παραμένει)» (ΛΕΕΔΓΙ 42).

Ἡ κρητικὴ λ. ἀγκινίδα, ἦ, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. κνίδη > *κινίδα, πρβλ. τὸ μτγν³⁵: «τὴν κνίδα ἦντινα, ὡς ἀπ' εὐθείας τῆς κνίσσης (κνίς) ἦντινα τὴν τσιγκνίδα· κνηστὶς τὰ νῦν ἦ κνησμονή, > τὴν –*κινίδα > ἀ-γκινίδα, μὲ τὸ προθετικὸ ἀ- καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐνρίνου ἀπὸ τὴ συνεκφώνηση μὲ τὸ ἄρθρο.

«ἀγοίζω = παρεκτρέπομαι, ὀργιάζω. Γιὰ φυτὰ = ἀναπτύσσομαι πολὺ γρήγορα... Ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἄγος = ὅ,τι χρήζει καθαρισμοῦ. Συνών. (ἀ)φουρλαντίζω» (ΛΕΕΔΓΙ 43).

Διερωτᾶται κανεὶς ποιά μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ σχέση τοῦ κρητικοῦ ρήματος μὲ τὸ ἀρχ. ἄγος, γιατί ἡ λ. ἀπαντᾶ ὡς: γοίζω, γουίζω, ἀγογίζω, γοίζομαι = οἰμώζω, φωνάζω· βοῶ· ἀδημονῶ· ἐμφανίζω σφρίγος, ὀρμήν, ἀποτόμως αὐξάνομαι, ἐπὶ φυτῶν κυρίως καὶ ζώων, καὶ μᾶλλον δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ γοή, ἦ, ὅπως ἀναφέρει τὸ ΙΛ (5₂, 24), ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ γοάω, -ῶ = θρηνῶ³⁶ μὲ φωνὴν θλιβεράν, πικρῶς, οἰκτρῶς, καὶ γιὰ τὸν ἀνάλογο σχηματισμὸ πρβλ. βο(υ)ίζω, ἀπὸ τὸ ἀρχ. βοῶ³⁷.

«(ἀ)ζιγανεύω = φέρομαι πονηρά, ἀδικῶ, ἐξαπατῶ. Ἀπὸ τὸ (ἀ)ζιγανιά, ἦ [= ἀδικία, ἀπάτη, ζημιὰ... Τουρκ. *ziyan* (= ζημιὰ) μὲ προθετ. ἀ-» (ΛΕΕΔΓΙ 46).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ³⁸ زيان *ziyan* = ζημιὰ, βλάβη, ἀπώλεια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μσνκ³⁹. (ἀ)ζιγανεύ(γ)ω = ἐξαπατῶ, καὶ ὅπως ἔχει δεί-

35. *Scholia et glossae in halieutica (scholia vetera et recentiora)*, ἔκδ. U. C. Bussemaker, *Scholia et paraphrases in Nicandrum et Oppianum in Scholia in Theocritum* (ἔκδ. F. Dübner), Paris 1849, Hypothesis-Book 2, scholion 429₁₋₂.

36. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 1, σ. 413.

37. Γ. Χατζιδάκη, *MNE*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1905, σ. 275. ΙΛ, τ. 4₁, σ. 57.

38. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 877β.

39. Ἰ. Ν. Καζάξη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 455.

ξει ὁ Στ. Ἀλεξίου⁴⁰ ἢ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ βενετικὸ *cinganar, incinganar* = *ingannare* (= ἔξαπατῶ, ξεγελῶ), *affascinare* (= μαγεύω, γοητεύω).

«άλυσαντρίστικα (Χαν.) καὶ ἀλυσαντίστικα (Ρέθ.), ἐπίρρ. = κατάκλιση δύο ἀτόμων ἀναντίστοιχα (τὰ πόδια τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ κεφάλι τοῦ ἄλλου). “Ἦτανε στενὸ τὸ κρεβάτι κι’ ἐκοιμηθήκαμε ἀλυσαντρίστικα”. Κατὰ τὸν Μιχ. Καυκαλᾶ (1995, σελ 141) ἀπὸ τὰ ὀνόματα Ἀλῆς καὶ Σαντῆς (παιδιά φτωχοῦ Τούρκου, πού δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἀγοράσει δύο κρεβάτια) + κατάλ. *ίστικα*. Ἡ ἀποψή μου εἶναι ὅτι ἢ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ ἀλυσιδίστικα (πβ. σφρακιανὸ τύπο ἀλυσιδιαστά). Ἀλυσιδίστικα “ἀλυσιντίστικα > ἀλυσαντίστικα μὲ ἐπίδρ. ἴσως τοῦ ἐπίρρ. ἀντρίστικα (βλ. χανιώτικο τύπο)» (ΛΕΕΔΓΙ 56).

Ἦ Αντ. Ξανθινάκης καταγράφει τὸ συνώνυμο: «ἀλυσιδιαστά, ἐπίρρ. (Σφρακιά) = κατάκλιση δύο ἀτόμων ἀναντίστοιχα» (ΛΕΕΔΓΙ 56), ἀλλὰ ἡ παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀλυσιδίστικα δὲν εἶναι ἐπιτυχής, γιατί ἢ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀλυσίδα + ἀντίστοιχος, πρβλ. τὸ νεοελληνικόν: «ἀντίστοιχα ἐπίρρ. ἀμάρτ. ἀδίσκα Μύκ. ἀντίσκα Τήν. Ἀντιστοίχως, χιαστί, ἐπὶ συνδέσεως τῶν δύο ποδῶν τῆς αἰγός, προσθίου καὶ ὀπισθίου» (ΙΑ 2, 289).

«ἄμπα, ἐπίρρ. = στὸ χέρι, τοῖς μετρητοῖς. “Θέλω ἄμπα τσι παράδες”. Ἦγν. ἐτύμου. Ἦσως σχετίζεται μὲ τὸ μτγν. ἐπίρρ. ἀμπαδίην = φανερά. Συνών. πεσίни, πλερωτικά» (ΛΕΕΔΓΙ 60).

Ἦ συνώνυμη⁴¹ λ. πεσίни, τὸ = πληρωμὴ τοῖς μετρητοῖς, ἐτυμολογεῖται σωστά ἀπὸ τὸ τουρκικόν⁴² پیشین *resin* = ἐπθ. προκαταβολικός & ὄν. προκαταβολή & ἐπρ. προκαταβολικῶς τοῖς μετρητοῖς, *resin para* = χρήματα προκαταβαλλόμενα, καὶ ἢ λ. ἄμπα προέρχεται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο λατινικόν⁴³

40. Στ. Ἀλεξίου, «Γλωσσάριο», στὸ ἔργο: Βιτσέντσος Κορνάρου, Ἦρωτόκριτος, ἔκδ. Στ. Ἀλεξίου, Ἀθήνα 1980, σ. 470. M. Cortelazzo, *L’Influsso linguistico greco a Venezia*, Bologna 1970, σ. 257.

41. Ἦ Αντ. Ξανθινάκη, ΛΕΕΔΓΙ, σ. 421.

42 I. Χλωροῦ, ὄ. π., τ. 1, σ. 430α: ἢ τουρκικὴ λ. پیشین *resin* = τοῖς μετρητοῖς, προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικόν پیشین *pîşîn* = anterior, ancient, antique, prior, former; anticipated, per advance. Francis Johnson, *Encyclopedic Dictionary of Persian, Arabic, and English*, τ. 1-3, London 1852, τ. 1, σ. 293γ.

43. *Mittellateinisches Wörterbuch*, redigiert von Otto Prinz unter Mitarbeit von Johannes Schneider, τ. 1, München 1967, σ. 7: «*abante* 2 adv.: *ab anteriore parte* - von vorn. *abantea adv. a

abante = νοι (= πρό· ἔμπροσθεν), πιθανότατα διὰ μέσου ρομανικοῦ τύπου, πρβλ. ἀρχ. γαλλ. *avant*, ἀρχ. προβηγκ. *avan*, γρᾶρ. adv. *abans*, *aban*, καὶ πτώση τοῦ τελικοῦ *-n*, πρβλ. τὸ βενετικὸ⁴⁴ *bonaman* > *μποναμάς*, καὶ χρησιμοποιοῦνθηκε γιὰ νὰ δηλώσει τὸ προκαταβαλλόμενον ποσό, πρβλ. καὶ τὴ χρήση τοῦ νεοελληνικοῦ: τὰ ἔδωσα, πλήρωσα, πῆρα μπροστά, δηλαδή: τοῖς μετρητοῖς.

«ἀμπούρανος (Χαν.) καὶ ἀπούρανος, ὁ (Ρέθ. καὶ Σφακιά) = φυτὸ μικρὸ μὲ ἀγκαθωτὰ φύλλα (φαγώσιμα γιὰ τὶς αἰγες). Ἀρχ. ἐπίθ. ἀπύρηνος (ἀπὸ τὸ δωρ. τύπο ἀπύρανος), λ. πού ἀναφέρει ὁ Θεόφραστος (Ἰστ. Φ. 4.13.2). Ἀπύρηνος = αὐτὸς πού δὲν ἔχει πυρήνα (κουκούτσι) ἢ ἔχει πολὺ μαλακὸ πυρήνα. Καὶ πράγματι, ὁ σπόρος τοῦ ἀπούρανου δὲν ἔχει κουκούτσι· ἔχει πολλὰ μικρὰ (μεγέθους φακῆς) σποράκια» (ΛΕΕΔΓΙ 61-62).

Ἡ προσέγγιση τοῦ Ἀντ. Ξανθινάκη διαφαίνεται ὅτι παρουσιάζει ἐπάρκεια, ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωση τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ὅπως ἐμφανίζονται· ἡ δημώδης κρητικὴ ὀνομασία ἀ(μ)πούρανος, ὁ, προσδιορίζει⁴⁵ τὸ φυτό: Ἀκανθος ἢ ἀκανθώδης (*Acanthus spinosus*), καὶ οἱ Χελδραῖχ-Μηλιαράκης⁴⁶ ἔχουν καταχωρίσει τοὺς ἀκόλουθους τύπους γιὰ τὴν Ἀκανθο τὴν ἀκανθώδη (*Acanthus spinosus*): ἀπούραντος (?), ἀπόρακας, ἀπύρηνα, ἀπρηλιά, ἀπερουνιά, ἀμπερῆνες, ἀπύραιος, ἀπερουνιές, καὶ ὁ Μιχ. Στεφανίδης⁴⁷ ἔχει δείξει ὅτι ἡ δημώδης ὀνομασία τοῦ φυτοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ⁴⁸. ἀπαρίνη, ἡ = Γάλιον ἢ ἀπαρίνη (*Galium aparine*), «ὡς ὁμοία πρὸς τὴν ἀπερίνην».

«ἀναβλαντίζω = θεωρῶ κάποιον βλαπτικόν, τὸν ἀποδιώχνω, τὸν ἀποστρέφομαι. “Οὔλοι πού σέ κατένε σ’ ἀναβλαντίζουνε”. Ἀπὸ τὸ ἀνά + βλατίζω < βαλτίζω < βάλτον. Πβ. βλαντόνερο, βλαντότοπος» (ΛΕΕΔΓΙ 62).

---

priore tempore - von früherer Zeit her: CHRON Fred. cont. 41 *res ecclesiarum... sub immunitates nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse*. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 1, λήμμα 4. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, Bonn 1928, σ. 2.

44. Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, [Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998, σ. 889. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856², σ. 90.

45. Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκη, ὁ. π., σ. 53-54.

46. Θ. Χελδραῖχ-Σπ. Μηλιαράκης, ὁ. π., σ. 85.

47. Μιχ. Κ. Στεφανίδου, «Φυσιογνωστικά», *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 6, 1923, 217. Τοῦ ἴδιου, «Δημώδη φυσιογνωστικά», *Λαογραφία* 10, 1929, 199.

48. Ἀνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 1, σ. 221.

Ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μετὰ τὸ μσνκ. *βάλτον, τό, βάλτος, ό*, = *βάλτος, ἔλος*, ἀπὸ τὸ σλαβικὸν *blato*, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ κοινὸ νεοελληνικὸν *βάλτος, ό*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ «*ἀνάβαλτος*⁴⁹ ἐπιθ. Ἦπ. – Λεξ. Ἦπιτ. Βλαστ. *ἀνάβαλτους* Ἦπ. (Ζαγορ.) *ἀνάβαρτος* Λεξ. Δημητρ. 1) Ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον δὲν θέλει ν' ἀναφέρῃ τις δι' εὐσχημοσύνην ἢ χάριν μυστικότητος. 2) Ὡς οὐσ., ὁ διάβολος, ὁ δαίμων. β) Ἀποτρεπτικῶς ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν δαιμόνων», τὸ ὁποῖο παράγεται ἀπὸ τὸ *ἀναβαλτός < *ἀναβάλλω* «τοῦ ἀρκτικοῦ α προσλαβόντος σημ. στερήσεως διὰ τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου», μετὰ ὑποχωρητικὴν μετάθεσιν τοῦ ὑγροῦ λ, ἀνάπτυξιν ἀλόγου ἐνρίνου καὶ τὴν κατάληξιν *-ίζω*, δηλαδή: *ἀνάβαλτος* > *ἀνάβλατος > *ἀνάβλαντος > *ἀναβλαντίζω*, ἐνῶ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι τὸ μσνκ⁵⁰. *ἀναβάλλω, ἀναβάνω* = *κάνω ἐμετό, ξερνῶ· βάζω, φέρνω* στὸ μυαλό μου, πρβλ. τὸ νεοελληνικόν: *τὸν ξέρασα* = τὸν ἀποστρέφομαι.

«*ἀναμούρδαλος*, ἐπιθ. = ἀτημέλητος, ἀκατάστατος. Ἀνά + *μούρδαλι*, ὑποκορ. τοῦ *μούτρο-ο*: *μούτρο-άλι* > *μούρτάλι* > *μούρδαλι*. Συνών. *ἀναμούταλος*» (ΛΕΕΔΓΙ 69).

Ὁ συσχετισμὸς τῆς λ. μετὰ τὸ *μούτρο* > *μούτράλι > *μούρτάλι > *μούρδαλι* εἶναι μετέωρος καὶ δὲν προσφέρει κάποια λύση, ὅταν ἔχουμε τὸ ρῆμα⁵¹ *ἀναμούρδωνω* (Δυτ. Κρήτη) = *μολύνω, ρυπαίνω· τιμωρῶ* (ἐκ τῆς παλαιότερας συνηθείας νὰ ρυπαίνουν πρὸς διαπόμπεισιν τὸ πρόσωπον τοῦ τιμωρομένου), τὸ ὁποῖο ἀνάγεται στὸ μσνκ⁵². *ἀναμούρδωνω, ἀνεμούρδωνω* = *λερώνω· μολύνω, μαίνω*, ἀπὸ τῆς λ. *ἀνά + μούρδωνω*, τὸ ὁποῖο ὁ Ἄδ. Κοραῆς⁵³ τὸ σχετίζει ἀπίθانا μετὰ τὸ ἀρχαῖον⁵⁴ *ἀρδαλόω* = *ἀνακατόνω, θολόνω, ρυπαίνω, λερόνω*, μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ μ, ἐνῶ ὁ G. Meyer⁵⁵ μᾶς πληροφορεῖ: «*μούρδαρις* 'schmutzig', *μούρντάρης*, *μούρδαρεύγω* 'beschmutze', *μούρδούλης* 'schmutzig, unordentlich' Leukas, *Syll.* VIII 392. Kephallenia, Ἀναλ. II 260.

49. ΙΑ, τ. 2, σ. 3.

50. Ἰ. Ν. Καζάκης - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 98.

51. ΙΑ, τ. 2, σ. 95.

52. Ἰ. Ν. Καζάκης - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 110. Στεφ. Α. Ξανθουδίδου, «Γλωσσάριον», στὸ ἔργο: Βιτζέντζου Κορνάρου, Ἐρωτόκριτος, ἔκδ. Στεφ. Α. Ξανθουδίδου, Ἡράκλειον 1915, σ. 495.

53. Ἄδ. Κοραῆς, Ἄτακτα, τ. 4₁, σ. 336-337.

54. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 1, σ. 283.

55. G. Meyer, *N.S.* III, Wien 1895, σ. 46.

μουρδώνω 'beschmutze' Erotokr. *ἀναμουρδώνω* dass. man leitet *μουρδάρης* aus Türk *موردار* [*murdar*] 'unrein' her, das auch im Serb. Rum. Alb. erscheint (Miklosich, *Türk. El.* II 28). Die Bildungen *μουρδούλης*, *μουρδώνω* legen indessen den Gedanken nahe, ob das türkische Wort nicht etwa aus dem Griechischen stammt. Im Griechischen selbst könnten Ableitung von lat. *merda* vorliegen; *ου* wegen des labials», ἀπὸ τὸ ὁποῖο σχηματίσθηκε ἡ λ. *ἀναμούρδαλος*.

Τὸ μσνκ.-νεοελληνικὸ *μουρδώνω* εἶναι πιθανότερο νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ⁵⁶ *مرد murd* = dead (= νεκρός), *مردان murdan* = to die, expire; to be extinguished, go out; to be offered in sacrifice, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προήλθε ἡ λ. *مردار mûrdâr*⁵⁷ = impurus, immundus, obscoenus, squalidus, turpis, spurcus, profanus.

«*ἀνατξουλώνω* καὶ *ἀνατξουτξουλώνω* = ἀναλαμβάνω ἀπὸ τὴν κατάπτωση στὴν ὁποία εἶχα περιπέσει, ἀνακτῶ τὶς δυνάμεις μου, ἀναζωογονοῦμαι. "Ἐντράκαρε καὶ τρώει καὶ ἀνατξουτξούλωσε μιὰν οὐλιά". Προθ. ἀνὰ + ρ. *τξουλώνω* < *τξουλὸς* < *ξουλὸς* < *ξουλίζω*. Συνών. *ξεκατσιάζω*, *ἀνατσαρώνω*, *ἀναγαβρώνω*, *σαγουστίζω*, *γερατξουνίζω*» (ΛΕΕΔΓΙ 74).

Τὸ ΙΑ (2, 153) ἔχει καταχωρίσει τὸ ρῆμα: «*ἀνατξουλώνω* Κρήτ. *ἀνατξουλώνω* Κρήτ. *ἀνετξουλώνω* Α. Κρήτ. *ἀνιτξώνου* Ἰμβρ. Σαμοθρ. *ἀνατξουρώνου* Ἡπ. (Ζαγόρ.) *ἀνασουςουρώνω* Λεξ. Γαζ⁵⁸. (λ. *ἀντιφρίσσω*) *ἀνιτξουτξουρώνου* Σάμ. 1) Ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς μου, φρίττω. 2) Ἐξαγριοῦμαι κατὰ τινος, ἀντιμετωπίζω μετὰ θυμοῦ τινά. β) Τρομάζω, ἐκπλήττομαι, ταράττομαι. γ) Κάμνω τὸν γενναῖον, θρασύνομαι. δ) Ὑπερηφανεύομαι. ε) Λαμβάνω ὕφος κομπασμοῦ, αὐταρέσκειας. 4) Ἀναλαμβάνω ἐκ νόσου, ἀναρρωνύω. Ἐκ τῆς προθ. ἀνὰ καὶ τοῦ ρ. *τξουλώνω*. Τὸ *ἀνασουςουρώνω* κατ' ἀναδίπλ.», ἐνῶ ἡ λ. χρησιμοποιεῖται καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ στὴ φράση: *ξετξουτξούρωσε*, *τξουτξούρωσε* = *μεγάλωσε*, *ἀνέλαβε δυνάμεις*.

56. J. W. Redhouse, *ῥ. π.*, σ. 1807β. Francis Johnson, *ῥ. π.*, τ. 3, σ. 1161β.

57. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, τ. 1-3, Vienna 1680, σ. 4565. Paul Horn, *Grundriss der neupersischen Etymologie*, Strassburg 1893, σ. 218, λῆμμα 975.

58. Ὁ Ἄνθ. Γαζῆς κᾶ., *ῥ. π.*, τ. 1, σ. 205, ἀναφέρει: «*ἀντιφρίσσω* (φρίσσω, ἀνμλ.) *ἀνασουςουρώνω* τὰς τρίχας μου, τὸ συνηθέστ. *ἀρῶτισιόνομαι* ὡς π.χ. ὅταν γάτοι ἢ σκύλοι σηκώνουν τὰς τρίχες τῆς ῥάχης των, ὅταν ἐτοιμάζονται νὰ πολεμήσουν μετὰξὺ των ὅθεν ἀντιστέκομαι, ἐναντιόνομαι».

Ἡ ποντιακὴ⁵⁹ διάλεκτος γνωρίζει τὴ λ. τζούλα, ἥ = τρίχα ἀπὸ οὐραν ἄλόγου, ἥ ὁποία ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ *Ḳ kıl* = θρίξ, πὺ ἀπαντᾷ σὲ πολλὰς τουρκικὰς γλῶσσας καὶ σχετίζεται μὲ τὸ τσουβασικὸ⁶⁰ (tschuwaschisch) *χλ-αχ* 'Pferdehaar (von dem Schweif)', 'Saite' (= ἡ ἀλογότριχα ἀπὸ τὴν οὐρά, χορδή)), καὶ πιθανότατα ἀπὸ τὸ *τσούλα, τζούλα = τρίχα, δημιουργήθηκε τὸ ἀνα-τσουλώνω = σηκώνονται οἱ τρίχες τοῦ κεφαλιοῦ, ἀνατριχιάζω, καὶ μεταφορικά: παίρνω θάρρος, ἀναλαμβάνω δυνάμεις.

«ἀπάκι, τὸ = κρέας χοιρινὸ καπνισμένο στὴν καμινάδα. Ἴσως ἀπὸ τὸ ἀπάχι < ἄπαχο (πβ. λευτέρι < λεύτερο, δευτέρι < δεύτερο, τετάρτι < τέταρτο). Πιὰ ἀπάκια κατάλληλο θεωρεῖται τὸ ἄπαχο χοιρινὸ κρέας, ἀφοῦ τὸ παχὺ λειώνει καὶ στάζει πάνω στὰ ἀναμμένα κάρβουνα τοῦ τζακιοῦ» (ΛΕΞΛΟΓΙΟΝ 85).

Ἡ λ. δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄπαχο > ἀπάκι, γιὰ τότε θὰ λεγότανε ἀπάχι, ἀλλὰ ὄχι ἀπάκι· ὁ Ἄδ. Κοραῆς⁶¹ σχολιάζει τὸ ἀκόλουθο χωρίο τοῦ Πτωχοπρόδρομου: «Ἀκρόπαστον ἀπάκιν ... Ἀπάκια ὠνόμαζαν τὰ περὶ τοὺς νεφροὺς κρέατα τοῦ ζώου, τὰς Ἑλληνιστὶ λεγομένας ψόας ἢ ψύας. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον (ΙΧ, σελ 399), ἔφεραν καὶ ἄλλα ὀνόματα: “Ὁσφύες αἱ ἐκ πλαγίων σάρκες ἐπανεστηκνῦται, Ψύαι... Κλέαρχος δ' ἐν δευτέρῳ Περὶ Σκελετῶν οὕτως φησί: Σάρκες μυῶται καθ' ἐκάτερον μέρος, αἷς οἱ μὲν Ψύας, οἱ δ' Ἀλώπεκας, οἱ δὲ Νεφρομήτρας καλοῦσι κ.τ.λ. ”. Αἱ διορθώσεις μυῶται καὶ Νεφρομήτρας, ἀντὶ τῶν κακῶς γραμμένων Μυῶται καὶ Νευρομήτρας, εἶναι τοῦ Ἐρῶδικοῦ Στεφάνου. Λέγει καὶ ὁ Ἡσύχιος: “Ψύαι (γρ. Ψύαι), ἀλώπεκες... καὶ αἱ κατὰ τὴν ὀσφύν σάρκες”. Γαλλιστὶ ὀνομάζονται *râble* ἢ Ψόα. Σημειώσεως ἄξιον καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ λέξις Ἀπάκια, εἶναι πολὺ ἀρχαιοτέρα τοῦ Προδρόμου, ἐπειδὴ ὁ κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας Ἰατροσοφιστὴς Θεόφιλος (Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, V, 5) λέγει, “Τούτους τοὺς ῥαχίτας μύας ὀνομάζει ἢ κοινὴ συνήθεια Ἀπάκια.” Μήπως εἶναι παραφθορὰ τοῦ Ἀλωπέκια, εἰς τὸ Ἀλαπάκια, Ἀλπάκια, καὶ τέλος εἰς τὸ Ἀπάκια ;». Ὁ Γ. Χατζιδάκης⁶² θέλοντας νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐτυμολογικὴν προσέγγιση τοῦ Ἄδ. Κοραῆ γράφει: «Ὁμοίως φρονῶ, ὅτι δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἀλη-

59. Ἄ. Α. Παπαδόπουλου, *ΙΛΠ*, τ. 2, σ. 390.

60. Martti Räsänen, *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen*, Helsinki 1969, σ. 262.

61. Ἄδ. Κοραῆ, *ὁ. π.*, τ. 1, σ. 204.

62. Γ. Ν. Χατζιδάκη, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 584-585.

θεύουσα καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἀλωπέκια ἐτυμολογία τοῦ ἀπάκια, ἦν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν Ἀτάκτ. Γ' 180 προήνεγκεν. Ἐκ τοῦ ἀλωπέκια ἐγένετο κατὰ πρῶτον ἀλεπέκια (πρβλ. τὸ νῦν ἀλεπού), διὰ τε τὸ ὑγρὸν λ καὶ διὰ τὸ ἐξῆς ε· ἐκ τούτου δὲ κατὰ συγκοπὴν ἀλπείκια, ὅθεν τοῦτο μὲν κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν ἀπό, τοῦτο δὲ διὰ τὰ παμπληθῆ ὑποκοριστικοῦ τύπου -άκι -άκια ἐγένετο ἀπάκια ἀντὶ ἀ(λ)επάκια. (Ἡ σημασία, δὲν κωλύει, διότι δύναται νὰ ὑποληφθῆ, ὅτι πάλαι μὲν μόνο τὰς ψόας, τὰς ἀλώπεκας κατειργάζοντο οὕτω, βραδύτερον δὲ καὶ τὸ ἄλλο κρέας ζώου)».

Εἶναι κατανοητὸ ὅτι τόσο ὁ Ἄδ. Κοραῆς ὅσο καὶ ὁ Γ. Χατζιδάκης προβαίνουν σὲ μορφολογικὸ βιασμὸ τῆς λ. ἀλώπηξ, ἡ, «IV. in pl., muscles of the loins, psoas-muscles»⁶³, γιὰ νὰ ὀδηγήσουν τὴν ἐξέλιξή της στὸ μτγν.-μσνκ. ἀπάκι(α), τά, πὺ ἐπιβιώνει σὲ ἀρκετὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα (ΙΑ 2, 334), ἀλλὰ παρουσιάζονται τόσα προβλήματα στὸ μορφολογικὸ-φωνητικὸ μέρος, πὺ καθιστοῦν τὴν προσέγγιση τελείως ἀναξιόπιστη, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ λ. χαρακτηρίζεται⁶⁴ ὡς ἀβέβαιης ἐτυμολογίας, γιὰ τὸ στα τυπωμένα λήμματα τοῦ ΙΑ (3, 425), τὸ -λ- στὴ λ. ἀλεπού καὶ τοὺς ἄλλους σχετιζόμενους τύπους διατηρεῖται ἀλώβητο⁶⁵. Ἡ λ. ἐμφανίζεται κατὰ τὸν ἔβδομο ἢ ἔνατο αἰῶνα καὶ ὁποιοσδήποτε οὐσιαστικὸς συσχετισμὸς της μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ δὲν εὐοδώνεται, ἐνῶ τὸ σημασιολογικὸ της πεδίο στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ, συμπίπτει ἀπολύτως μὲ αὐτὸ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων, καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια σημαίνει⁶⁶: 1) τὰ ψαχνὰ μέρη τοῦ σώματος γύρω ἀπὸ τὰ νεφρά. 2) κρέας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν νεφρῶν ζώου, συν. καπνιστὸ ἢ παστό.

Ἡ μεταγενέστερη ἑλληνικὴ ἔχει δεχθεῖ πλῆθος ἐπιδράσεων ἀπὸ τὶς γειτονικὲς γλῶσσες, ἐνῶ τὰ ἀρχαία γερμανικὰ ἐπηρεάζουν τὴ μεσαιωνικὴ λατινικὴ καὶ τὶς ὑπὸ διαμόρφωση εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, ἀλλὰ ἡ νεοελληνικὴ γλωσσικὴ-φιλολογικὴ ἔρευνα δὲν ἔχει στραφεῖ καθόλου πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση, ἀλλὰ ἀρκεῖται στὴν παράθεση τῆς μεταγενέστερης λ., ὅταν αὐτὴ πολλὰ φορὲς εἶναι δάνειο, ἀπὸ ἀνατολικὴ ἢ δυτικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐτυμολογία

63. *LSJ*⁹, σ. 75.

64. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 144.

65. Τὸ ΙΑ, τ. 2, σ. 424, ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. ἀλωπός, ὁ = ἀλεπού, ὅπου παρατίθενται καὶ οἱ τύποι: ἀωπός, ἀπός (Καππαδοκία), ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ πτώση τοῦ λ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν ἰδιωμάτων τῆς Καππαδοκίας, πρβλ.: ἄλας > ἄας > ἄς, ἀλώνι > ἄωνι > ὄνι, ἀφαλός > ἀφαός > ἀφός. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Φαράσων*, Athènes 1948, σ. 30.

66. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 144.

τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ μεσαιωνικὸ λατινικὸ⁶⁷ *baco* = 1) *tergus porcis dimidium, laridum, perna*⁶⁸ – Schweinhälfte, Speckseite (= φέτα καπνιστοῦ μπέικον), Backen, Schinken (= χοιρομέρι). 2) *porcus saginatus* – Mastschwein (= ὁ σιτευτὸς χοῖρος) (*huc spectatire possunt etiam nonnulla exempla supra allata*), τὸ ὁποῖο παράγεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ὑψηλὸ γερμανικὸ⁶⁹ *bahho* = ham (= μηρὸς ζώου· χοιρομέρι), haunch (= ἰσχίον, γοφός, γλουτός), ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται καὶ ἡ ἀγγλική⁷⁰ λ. *bacon* > μπέικον, τὸ = χοιρινὸ⁷¹ κρέας ἀπὸ τὴν πλάτη ἢ ἀπὸ τὰ πλευρὰ τοῦ ζώου, τὸ ὁποῖο διατηρεῖται καπνιστὸ ἢ ἀλατισμένο, ἐνῶ ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ λ. *baco, bacco* ἀπαντᾷ καὶ ὡς: «*pacca*⁷², *pacho*- *Porcus saginatus, ustulatus, salitus, et petaso aut perna*», καὶ ἀπὸ τοὺς τύπους *pacho, pacca*⁷³ προέρχεται τὸ μτγν. ἄ-πάκιν μὲ τὸ προθετικὸ ἄ-, προσέγγιση ἢ ὁποῖα δίνει ἀπόλυτη ταύτιση τόσο στὸ μορφολογικὸ-φωνητικὸ ὅσο καὶ στὸ σημασιολογικὸ μέρος τῆς λέξης.

Ὁ Walther von Wartburg παραθέτει τὴ γερμανικὴ λ. *bakko*, ὅπως αὐτὴ ἐπιβιώνει στὴ γαλλικὴ γλώσσα καὶ τὰ ἰδιώματά της καὶ μᾶς πληροφορεῖ⁷⁴ στὸ τέλος τοῦ λήμματος: «In der ältern Sprachperiode ist das Wort in Nordfrankreich auf die Wallonie, Pikardie, Normandie, Isle-de-France, Campagne, Lothringen, die Schweiz und Lyon beschränkt. In Südfrankreich tritt es nur sporadisch auf und mit wenigen belegen. Italien kennt es nicht⁷⁵.

67. *Mittellateinisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 1307.

68. Ἡ λατινικὴ λ. *perna* ἔχει περάσει καὶ στὴ μεταγενέστερη ἑλληνικὴ ὡς *πέρνα*, ἡ = χοιρομέριον, χοίρινον μηρίον παστωμένον. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 2, σ. 739. Χρ. Γ. Παντελίδου, «Ἐτυμολογικά», Ἀθηνᾶ 38, 1926, 60: «*Πέρνα* δὲ καὶ *πέρνη* = σκελὶς ὀλόκνημος ἐπὶ διαφόρων ζώων καὶ δὴ ἐπὶ τῶν χοίρων, τὸ κοινῶς *χοιρομέρι*. Ἀλλὰ παρὰ Πολυδεύκει 6, 52 “*κωλῆνες τεταριχευμένοι, σκελίδες ὀλόκνημοι, αἱ πέρναι*”».

69. *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, under der Leitnug von Wolfgang Pfeifer, τ.1-3, Berlin 1989, τ. 1, σ. 107-108. Friedrich Kluge - Walther Mitzka, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin 1975²⁵, σ. 43.

70. Ernest Klein, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Amsterdam 1971, σ. 66.

71. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς* [Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σ. 885.

72. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, Neu hg. von L. Favre, Niort 1883-87, τ.1-10, Graz 1954, τ.1-5. τ. 6, σ. 85. Ἡ λ. *petasio, petaso* = *πετασών*, a leg, or pestle of pork, esp. the shoulder (opp. *perna*, the ham). Charlton T. Lewis - Charles Short, ὁ. π., σ. 1364.

73. Τὸ *Mittellateinisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 1307, στὸ τέλος τοῦ λήμματος *baco* ἀναφέρει: «*vide et pacca*».

74. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 208-209.

75. Ὁ Walther von Wartburg, *FEW*, τ. 1, σ. 209, παραθέτει τὴν ἀκόλουθη ὑποσημείωση: «Auf das agones. *baconus* AGI 14, 17 ist kein Verlaß, da dieses nur einmal und nur als Beiname

Auf der Pyrenäenhalbinsel ist es mit kat. seit dem 15. jh. belegt, Dicc Aguiló 1, 168. Jedoch wird es kaum möglich sein, in pg. *bácoro* 'einjähriges Schwein' das gleiche Wort zu erblicken. So spricht die Verbreitung eher für eine spätere Entlehnung aus dem altfränk. denn aus dem urgerm. Das Vordringen nach dem Süden wurde sich dann vielleicht durch kommerzielle Beziehungen erklären, wie denn geräuchertes und gepökeltes Schweinefleisch schon früh einen Handelsartikel bildeten».

«*ἄρτυκας* καὶ *ὄρτυκας*, ὁ (Ἄποκ.) = τὸ φυτὸ νάρθηξ (εἶδος θάμνου βλαπτικοῦ γιὰ τὰ ζῶα ποὺ τὸν τρώγουν). Ἄρχ. *ὄρτυξ-υγος* εἶδος βοτάνου. (Θεοφρ. *Περὶ φυτ. ἰστ.* 7.11.2). Τὸ ἀρκτικὸ ο τοῦ β' τύπου τράπηκε σὲ α στὸν α' τύπο (πβ. *ἄστακός* < *ὄστακός*, *ἀνωνίδα* < *ὄνωνίδα*) (ΛΕΕΔΓΙ 108).

Ἡ λ. προσδιορίζει⁷⁶ τὸ φυτὸ Νάρθηξ ἢ Φερούλα ἢ κοινὴ (*Ferula communis*), ποὺ ἀπαντᾷ μὲ τὰ κοινὰ ὀνόματα⁷⁷: *μαγκούτα*, *κουφόξυλο*, *ἀνάθηκας*, *ἄρθηκας*, *ἄρνακας*, *κουφάρδακας*, *ἄρτηκας*, καὶ ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὸ ἀρχ⁷⁸. *ὄρτυξ*, ὁ = Πλαντάγον ὁ λαγόπους (*Plantagum lagopus*), κοινῶς *τσαλαπετεινός* (Βόρειος Ἑλλάδα), γιὰ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ λ. *νάρθηξ*, ὁ = Νάρθηξ ἢ Φερούλα ἢ κοινὴ (*Ferula communis*), ἀναφέρεται δηλαδὴ ἀκριβῶς στὸ ἴδιο φυτὸ μὲ τὴ λ. *ἄρτηκας*, καὶ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἄδ. Κοραῆς⁷⁹: «Ἄρτικα ἤκουσεν ὁ Βελώνιος (*Observat.* 18, pag. 42) ὀνομαζόμενον τὸν *Νάρθηκα* Ἑλλ. *Ἀνάρθηκι* γράφεται εἰς τὸν Ἄγγλον ἐκδότην τοῦ Θεοφράστου (*Stackhouse*, pag. lxxx) ἀπὸ τὸ *Ναρθήκιον*, ὑποκορ. τοῦ *Νάρθηξ*, Ἑλλ. εἶναι τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν φυτολόγων ἢ *Ferula* (*férule*), ἐνῶ ὁ Π. Γεννάδιος⁸⁰ ἀναφέρει σχετικᾶ: «Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον κατάλληλος εἶναι ἰδίως ἢ ἐν Κύπρῳ ἀπαντῶσα διαφορὰ ἣν ὥρισεν ὁ Kotschy ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀνατρίχες* (*Ferula communis* var. *Ἀναθρήκα* (καὶ πληθυντικῶς *Ἀναθρήκες*) ὅπερ προφανῶς προέκυψεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ *Νάρθηξ*».

«*ἀσβάχια*, τὰ βλ. *σβάχια* ἢ *ἀσβάχια* (προφ. *ζβάχια*, *ἄζβάχια*) καὶ *ζουβά-*

eines Mannes vorkommt, nicht als Substativ. Auch romagn. *baghin* "cochon" wird kaum mit vorliegender Familie in Verbindung gebracht werden dürfen».

76. Ἰωάννου Ε. Χαβάκη, ὁ. π., σ. 108. Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκη, ὁ. π., σ. 56-57.

77. Θ. Χελδράιχ-Σπ. Μηλιαράκη, ὁ. π., σ. 50.

78. *LSJ*⁹, σ. 1257,1637.

79. Ἄδ. Κοραῆ, *Ἄτακτα*, τ. 5₁, Ἐν Παρισίοις 1835, σ. 25.

80. Π. Γεννάδιου, *Λεξικὸν φυτολογικόν*, τ. 1-2, Ἀθῆναι 1959², τ. 2, σ. 650.

για, τὰ = οἱ ὄρχεις. Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ βατ-εύω μὲ ἀνάπτ. προθ. σ- . σβάτ-ια > σβάθια > σβάχια. Ὁ β' τύπος ἀπὸ τὸν α' μὲ τροπὴ τοῦ σ σὲ ζ (πβ. ζάλο < σάλος) καὶ ἀνάπτ. εὐφων. ου (πβ. πετ-ου-μέζι, τσακ-ου-μάκι, νταμ-ου-λάς). Ὡς πρὸς τὴν τροπὴ τοῦ θ σὲ χ, βλ. λ. ἔχνος. Ἡ προφορὰ ὡς ζ τοῦ ἀρκτικοῦ σ, ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ ἡχηρὸ σύμφ. (πβ. σβήνω, προφ. ζβήνω). Συνών. ἀμίλητα» (ΛΕΕΔΓΙ 109, 459).

Εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ρήματος βατεύω, γιατί ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ⁸¹ *بايد* *baida*, πληθ. *baidâ* = egg; testicle (= ἀρχίδι), ἐνῶ εἶναι πιθανότερο νὰ ἔχει προέλθει κατευθείαν ἀπὸ τὴν ἀραβικὴ, γιατί ἡ λ. ἔχει περάσει στὴν τουρκικὴ⁸² ὡς *بيضة* *beyza* = an egg; a testicle, μὲ τὴν πρόσληψη τοῦ σ στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης, ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιο πού ἀναφέρεται σὲ λέξεις ταμπού, παρουσιάζει ἐτυμολογικὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς δὲ μποροῦμε νὰ δώσουμε ὀριστικὴ ἀπάντηση γιὰ τὴν προέλευση ἐνὸς ἀριθμοῦ λέξεων πού καλύπτουν αὐτὸ τὸ σημασιολογικὸ πεδίο.

«ἀφοροζης, ὁ = ὁ ἐπικρουστήρας τῶν πυροβόλων ὄπλων. Ἴσως τουρκ. *aforoz* (= ἀφορισμός) < ἑλλην. ἀφορισμός (μτφ.). Συνών. τσακουμακίστρα» (ΛΕΕΔΓΙ 118).

Ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὸ *افوروز* *aforoz*⁸³ = ἀφορισμός, ἐξεκκλησιασμός, ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ⁸⁴ *خووس* *horos*, *horoz* = ἀλέκτωρ· λύκος πυροβόλου ἀρχαίου συστήματος, κοινῶς πετεινός· cock, rooster; hammer of a gun, cock, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ⁸⁵ *خووس* *hurus* = Hahn (= κόκορας), πρβλ. τὸ νεοελληνικὸ *κόκορας*, ὁ = κόκορας· ἐπικρουστήρας τοῦ ὄπλου, καθὼς καὶ τὸ ἀγγλικὸ *cock* = κόκορας· ἐπικρουστήρας.

«βάγκα, ἡ (Ρέθ.) = χαντάκι, μεγάλο αὐλάκι. Ἴταλ *vanga* = σκαλιστήρι, τσαπὶ κατὰ τὸ σχῆμα συνεκδοχῆς (τὸ ὄργανο ἀντὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐνέργειας). Πβ. τὸ ἰταλ. *vagare* = σκάβω» (ΛΕΕΔΓΙ 122).

81. F. Steingass, *A Learner's Arabic –English Dictionary*, Beirut 1972, σ. 154β.

82. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 421αβ.

83. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 156β.

84. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 737α. New Redhouse, σ. 489.

85. Paul Horn, *Grundriss der neupersischen Etymologie*, σ. 106, λῆμμα 480.

Ὁ Μ. Περίδης⁸⁶ ἀναφέρει τὴ λ. ὡς ἐρμήνευμα τῆς ἰταλικῆς λ. *capezzagine* = ἡ κυριώτερα αὐλάξ πλαγία, χρησιμεύουσα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν περιπτῶν τοῦ ἀγροῦ ὑδάτων, κ. (ἐν Κρήτῃ) ῥυάκιον ἢ βάγγα, ἐνῶ ὁ Du Cange⁸⁷ ἔχει καταχωρίσει τὴ λ.: «βάγγα, Fossa, Διώρουξ. Βαγγίζειν, Fodere, ταφρεύειν. Vide Gloss. med. Lat. in Vanga», καὶ ὅπως διαπιστώνουμε ὁ συσχετισμὸς τῆς λ. εἶναι ἐπιτυχής, ἐνῶ στὸ ἔργο του γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ λατινικὴ, παραθέτει πλῆθος στοιχείων, καὶ ὁ G. Meyer⁸⁸ ἐπαναλαμβάνει οὐσιαστικὰ τὰ ἴδια, συσχετίζοντας τὴ λ. μὲ τὴν ἰταλικὴ λ. *vanga*⁸⁹ = διπλῆ σκαπάνη, λίσγος· γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὰ λατινικά⁹⁰: *fossa* = *fosse* (= λάκκος), *bief* (= μυλαύλακο), *gutter* (= χαντάκι, αὐλάκι), *waterway*, καί: *fossorius*, *fossorium* = *bêche* (= λισγάρι, τσάπα), προερχόμενα καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὸ ρῆμα *fodio*, *fossim* = σκάπτω, ὀρύσσω.

«βερτζί (ἄκλιτο· χρησιμοποιεῖται ὡς ἐπίθετο) = παρθένος, φυσικός, ἄγνός, καθαρός, ἀνέπαφος. “Χείλια βερτζί κόκκινα”. Ἰταλ. *vergine* (μτφ.) = ἄγνός, παρθένος, καθαρός» (ΛΕΕΔΓΙ 129).

Ἡ λ. ἀπαντᾷ στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ⁹¹ ὡς βερτζί, βερζίν, τὸ = βαφικὸ ξύλο φυτοῦ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, καὶ συνεκδοχικῶς τὸ κόκκινο χρῶμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτό, καὶ ὅπως ἔχει δειχθεῖ⁹² ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ βενετικὸ *verzin*, ἰταλικὸ *verzino* = σκληρὸ ξύλο τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο οἱ βαφεῖς ἀποκτοῦν ἓνα κόκκινο χρῶμα, καὶ κατ' ἐπέκταση τὸ κόκκινο χρῶμα.

«βλασερός, ἐπίθ. = νερουλός, μαλακός. “Ἀγαπῶ τὸ φαητὸ ὄντεν εἶναι βλασερό”. Ἀπὸ τὸ βρασερός < βράση, μὲ τροπὴ τοῦ ρ σὲ λ (ἀνομ. δύο ὑγρῶν στὴ λ.). Πβ. τὰ τῆς κοινῆς *λυθρίνι* < *ρυθρίνι*, *πλώρη* < *πρώρη*» (ΛΕΕΔΓΙ 130).

86. Μ. Π. Περίδου, *Λεξικὸν ἰταλικὸν καὶ ἑλληνικόν*, τ. 1-2, Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου 1862, τ. 1, σ. 309.

87. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis*, Lugduni 1688, σ. 163.

88. G. Meyer, *N.S.* IV, σ. 15.

89. Μ. Π. Περίδου, *ῥ. π.*, τ. 2, σ. 1671.

90. A. Ernout - A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris 1967⁴, σ. 243. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ῥ. π.*, σ. 774. J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1954-1976, σ. 449.

91. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 245.

92. Κ. Καραποτόσογλου, «Μεσαιωνικά ἔτυμα», *Μελέται καὶ Ὑπομνήματα* 2, 1989, 240-242.

Ὁ Ἰω. Καλλέρης⁹³ ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «Συγγενές ὡσαύτως σημασιολογικῶς πρὸς τὸ γλαρός καὶ συνώνυμον πρὸς τὸ βλαρός εἶναι καὶ τὸ ἐπίθ. βλασερός (βλασερὸ ψωμί - βλασερὴ μυτζήθρα - βλασερές ἐλιές - κτ.), χρησιμοποιούμενον διαλεκτικῶς πολλαχοῦ, καταχωρισθὲν δὲ ἤδη εἰς τὸ Ἰστορ. Λεξικόν ὡς παράγωγον τοῦ βράζω καὶ σχεδὸν συνώνυμον τοῦ βραστερός (= ὁ εὐκόλως βράζων). Ἡ φθογγική αὕτη συσχέτισις (ὀφείλεται εἰς τὸν Ν. Δεκαβάλλαν), ἐσφαλμένη προφανῶς, καὶ ἡ σημειωθείσα ἤδη ἀνάλογος σύγχυσις μεταξὺ τοῦ βλαρός καὶ τοῦ γλαρός, ἀποδεικνύουν ἐπαρκῶς ὅτι ὁ ἐτυμολογικὸς καθορισμὸς τῶν ἐπιθέτων τούτων δὲν εἶναι εὐκόλος... ὑπολαμβάνη, ὡς ὑποπτεύω, εἰς τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν γλῶσσαν τοῦ Γαληνοῦ “βλαβεραὶ ὑγραί, μυξώδεις”. Τὸ προφανῶς ἀσυμβίβαστον τῆς ἐννοίας μεταξὺ λήμματος καὶ ἐρμηνεύματος καὶ ἡ παρατηρουμένη κατὰ χώραν διαταραχὴ τῆς ἀλφαβητικῆς τάξεως τοῦ γλωσσαρίου δεικνύουν σαφῶς ὅτι τὸ λῆμμα τῆς γλώσσης νοσεῖ, ἐξ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος πιθανῶς. Ἡ ὑπὸ τοῦ *Schneider* ὁμῶς γενομένη ἀποκατάστασις αὐτοῦ εἰς “βλαδαραι” οὐδετέραν τῶν σημειωθεισῶν ἀνωμαλιῶν αἶρει, ἐνῶ ἡ διόρθωσις εἰς “βλασεραι” ἐξομαλύνει ἀμφοτέρων, παλαιογραφικῶς δὲ φαίνεται πιθανωτέρα. Σπεύδω νὰ προσθέσω ὅτι τυχὸν ἐπαλήθευσις τῆς εἰκασίας ταύτης θὰ εἶχεν ὡς μόνον ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἄλλοθεν ὑπαρχουσῶν ἐνδείξεων περὶ παλαιότερας χρήσεως τοῦ ἐπιθέτου, ἀλλ’ οὐδὲν θὰ προσέθετεν εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐτυμολογίας αὐτοῦ».

Ὁ Ἰω. Καλλέρης ἔχει ἐτυμολογήσει ἓνα πολὺ περιορισμένο ἀριθμὸ νεοελληνικῶν λέξεων, ἀλλὰ ἔχει συζητήσῃ διεξοδικὰ ὀρισμένες πτυχές τῶν δυσετυμολόγητων, καὶ ἔχει δημιουργήσῃ μιὰ προβληματικὴ γιὰ τὶς δυσκολίες ποὺ ἀναφύονται καὶ τὰ ἀναπάντητα πολλὰς φορές ἐρωτηματικά, ὅπως τὸ παραπάνω.

«βουντέ(α) καὶ γουντέ(α) ἢ μουντέ(α), ἦ = μυρωδιὰ ἀπὸ κλειστὸ χῶρο ἢ μπαγιάτικο εἶδος: “Ἦτανε ἓνα χρόνο κλειστὸ στὸ σπίτι καὶ βγάνει μιὰ γουντέ, ποὺ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ σταθεῖ”. Ἴσως ἀπὸ τὸ βουδ-έα μὲ ἠχηροπ. τοῦ δ σὲ ντ. Ὁ β' τύπος ἀπὸ τὸν α' (βλ. ὡς πρὸς τὴν τροπὴ τοῦ β σὲ γ τὸ λῆμμα βουρνακλῶ). Ὁ γ' ἴσως ἀπὸ τὸ μουντὸς = σκοτεινός, κλειστός» (ΛΕΕΔΓΙ 134).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ⁹⁴ گند *gend* = foetidus pec. odor,

93. Ἰω. Ν. Καλλέρης, «Ἀνάλεκτα ἐτυμολογικά», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 9, 1963, 47-53.

94. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, σ. 4035. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1576αβ.

res faetida; a fetid odor, stench (= δύσοσμη μυρωδιά, δυσοσμία, δυσωδία, βρώμα), ل كند *gendâ* = foetens, foetidus; fetid, from which a stink arises (= δύσοσμος, από το οποίο αναδύεται μιὰ βρώμα).

«γάγγλα, ἦ = στροφή, καμπύλη δρόμου. “Ο δρόμος εἶναι γεμᾶτος γάγγλες”. Ἀβέβαιου ἐτύμου. Κατὰ τὸν Ν. Ἀνδριώτη ἀπὸ τὸ μτγν. γαγγλίον, κατὰ τὸν Φ. Κουκουλὲ καὶ τὸν Γ. Πάγκαλο ἀπὸ τὸ διάκλα (< ἀρχ. ρ. διακλῶμαι = (γιὰ εὐθεῖες γραμμές) ἀλλάσσω διεύθυνση, σπάζω εἰς δύο) > γάκλα > γάγγλα. Συνών. κούρμπα» (ΛΕΕΔΓΙ 140).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ καὶ πρὸς τὸ τουρκικὸ⁹⁵ كنگال *kangal* = σπεῖρα σχοινίου, μαλλίου, ἢ ὄφρεως, *kangal etmek* = κάμνω σπεῖραν, σπειρῶ, ἦτοι στρέφω σπειροειδῶς, κ. κουλουριάζω, ἢ ὁποῖα ἴσως εἶναι ἐλληνικῆς ἀρχῆς.

«γεργερές, ὁ = κουδούνι μεγάλο, κατάλληλο γιὰ προστάρηδες κριούς. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Γέργερη τοῦ Ἡρακλείου, ὅπου παλαιότερα ὑπῆρχαν ὀνομαστὰ λεράδικα (ἐργαστήρια κουδουνιῶν)» (ΛΕΕΔΓΙ 146).

Ἡ λ. ἴσως δὲν ἔλκει τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ χωριοῦ Γέργερη, ἀλλὰ εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ⁹⁶ جرس *ceres* = a small bell; κώδων, κωδωνίσκος, μὲ ἀναδίπλωση τῆς ἀρχικῆς συλλαβῆς, πρβλ.: κωβιός⁹⁷, ὁ = εἶδος θαλασσίου, καὶ ποταμίου ἰχθύος· ὡς ἐν τῇ συνηθείᾳ, > κωκωβιός, ὁ, ἴδια σημασία.

«γίγλα, ἦ = ἡ ζώνη τοῦ σαμαριοῦ ποῦ περιβάλλει τὴν κοιλιὰ τοῦ ζώου. Ἰταλ. *ghiglia* = τὸ ἀμφιμασχάλιο κορδόνι τῶν ἀξιωματικῶν. Συνών. μεσιά. Πβ. ἀπανωγίγλι» (ΛΕΕΔΓΙ 149).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ⁹⁸ *ghiglia* = cordoni ornamentali di

95. I. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1257α. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1425α: «كنگال *kangal* = a coil; a skein; كنگالماق *kangallamak* = to coil, wind in a skein».

96. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 655α. I. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 615β.

97. Ἀνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 2, σ. 287.

98. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, τ. 1-5, Firenze 1975, τ. 3, σ. 1799.

uniformi o vestiti, ἀλλὰ ἀποτελεῖ διαφορετικὸ τύπο τοῦ μεσαιωνικοῦ⁹⁹: «ἴγγλα, Cingulum sub ventre equi, apud Crusium pag. 188, pro σίγλα, Cingulum, quomodo Galli dicunt *La cengle du Cheval*, Ital. *Cinghia*», καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ λατινικὸ¹⁰⁰ *cingula, cingulum, cingulus* = the girdle encircling the hips, a zone, belt.

«γιορντανές, ὁ = (Ρεθ.) = διπλὸ κερκέλι, σὲ κάθε ἄκρο τοῦ ὁποῖου ἐδένετο ἓνα κομμάτι σκοινί, ὥστε ὀλόκληρο τὸ σκοινὶ νὰ μὴ στρίβει μὲ τὶς κινήσεις του ζώου πού τὸ ἔφερε. “Βάλε γιορντανέδες στὰ σκοινιά τῶν ὄζῳ νὰ μὴ στρίβουνε”. Τουρκ. *yordam* (= εὐκίνησια) μὲ τροπὴ τοῦ *μ* σὲ *ν* (πβ. *κουρσοῦμι* < *kurşun*)» (ΛΕΕΔΓΙ 149).

Ἡ ἐτυμολόγηση τῆς λ. ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁰¹ *yordam* = ταχύτης, εὐκίνησια ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἐπιδεξιότης, εἶναι ἀτυχής, γιατί ἡ λ. δὲ συμπίπτει στὸ σημασιολογικὸ μέρος, καὶ στὴ μετατροπὴ τῆς λ. *kurşun* > *κουρσοῦμι*, ἔχουμε τροπὴ τοῦ *ν* σὲ *μ*, καὶ ὄχι τὸ ἀντίθετο, ἐνῶ ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ¹⁰² *gerdane* = anything that turns round; as a swivel to a chain (= κάθετι τὸ ὁποῖο περιστρέφεται, ὅπως ὁ στρεπτήρας στὴν ἀλυσίδα); a child's windmill, a gocart, πρβλ. καὶ τὸ *gerdan*¹⁰³ = ὁ περιστρεφόμενος, μετοχὴ τοῦ *gerdiden*¹⁰⁴, *gardîdan* = στρέφεσθαι: to turn; to go round.

«γοῦλος, ὁ = κάλος, ρόζος τοῦ δέρματος ἀπὸ νεκρωμένη σάρκα. “Γεμᾶτα γούλους εἶναι τὰ χέργια μου ἀπὸ τὸ σκάψιμο”. Μεγεθ. τοῦ γουλί, ὑποκορ. τοῦ γοῦλο < *γ-* προθ. + ἀρχ. *οῦλον* < ρ. *εἰλῶ* = συγκεντρώνω, πιέζω (γοῦλος δηλ. εἶναι συμπαγῆς μάζα τοῦ δέρματος). Συνών. πέταλο» (ΛΕΕΔΓΙ 155).

Τὸ ΙΑ (5₂, 93-94) ἔχει καταχωρίσει τὸ λῆμμα: «γοῦλος ὁ, βοῦλος, βοῦλες, ὀῦλος, λοῦλος, γοῦφ-φο, κοῦφ-φο. 1) Μικρὸς λεῖος καὶ στρογγυλὸς λίθος. 2)

99. Du Cange, ὁ. π., σ. 505.

100. Charlton T. Lewis - Charles Short, ὁ. π., σ. 333. Χρ. Χαραλαμπάκη, «Παρασυνδέσεις κρητικῶν λέξεων μὲ ἀντίστοιχες γλῶσσες τοῦ Ἑσυχίου», Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν τόμο “Μνήμη” Γεωργίου Ἰ. Κουρμούλη, Ἀθῆναι 1980, σ. 14-15.

101. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 2023α.

102. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1536α.

103. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1382α.

104. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 3, σ. 1040α.

Ἦ εἷς τῶν ὄρχεων. 3) Ἦ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐξωτερικῶς παρουσιαζόμενος ὄγκος. 4) Τὸ παρὰ τὴν κλείδωσιν στρογγύλον μέρος τοῦ μηριαίου ὀστού. 5) Ἐπιγλωττίς. 6) Ἦ κάλος¹⁰⁵, τύλος. 7) Μικρὸν ἐπὶ τοῦ δέρματος τῶν χειρῶν ἔκφυμα, ἢ ἀκροχορδῶν. Συνών. βαρβαρίτσα¹⁰⁶, γαρδαβίτσα, καρναβίτσα, κότσα, κούτσικας, μερμηγκιά, μαντραβίτσα, μπαρδαβίτσα, παστραβίτσα, σκάθαρος», καὶ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ γουλί (II), τὸ = τὸ γουλί, τὸ ἀποφλοιωμένον στέλεχος τοῦ βλαστοῦ τῆς κράμβης ἢ ὁ βλαστὸς ἢ ἡ γογγυλώδης ρίζα διαφόρων χόρτων.

Ἦ λ. δὲν ἔχει σχέση μετὰ τὴ λ. γουλί, τό, ἢ τὸ ἀρχ. οὔλον, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο¹⁰⁷ «ἦλος, ὁ, τὸ καρφίον, καρφί· παρ' Ὀμήρω οὐδέποτε ὡς μέσον στηριγμοῦ, ἀλλ' ὡς στολισμός, ἐν τῷ σκήπτρω... ὅπου λοιπὸν ἐννοοῦνται αἱ κεφαλαὶ τῶν καρφίων ἢ κυρτώματα ὅμοια μετὰ ἐκείνας· ὅθεν καθόλου ὑψώματα, ἐξοχαί, ὡς π.χ., οἱ τύλοι εἰς τοὺς πόδας, ἐκφύματα μυρμηκίωδη εἰς τὰς χεῖρας καὶ πόδας, κ.τ.τ. ὡς καὶ τὸ παρὰ Γάλλ. *Clou*»· wart, callus (LSJ⁹, σ. 769), πρβλ¹⁰⁸·: «ἦλος σκλήρωμα ἐστὶ περὶ τὰ πέλματα τῶν ποδῶν γινόμενον στρογγύλον καὶ παραπλήσιον τοῖς τῶν ἦλων κεφαλαίοις. ἔστι δὲ ἦλος τὸ ἐπιδημίως καλούμενον καρφίον», γῆλος¹⁰⁹ > γούλος, πρβλ. ζήλεια > ζούλεια.

«ζάκα, ἦ (Ρέθ.) = στενοχώρια μακρόχρονη ποὺ δὲν ἐξωτερικεύεται ἀπ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει, κατακράτηση τῆς στενοχώριας γιὰ πολὺ χρόνον. Ἀπὸ τὸ ζακώνω ὑποχωρ.», καὶ «ζακώνω (Ρέθ.) = ἀφήνω τὴ στενοχώρια κλεισμένη

105. Ὁ Ν. Γ. Κοντοσόπουλος, *Γλωσσικὸς Ἄτλας τῆς Κρήτης*, Ἡράκλειο 1988, σ. 186, ἔχει συγκεντρώσει τὸ γλωσσικὸ ὑλικὸ ποὺ ἀποδίδει τὴν ἔννοια: κάλος στὸ πόδι, καὶ εἶναι οἱ συναφεῖς λ.: γούλος, γούγλος, λούλος, βούλος, βούος.

106. Ἦ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ брадавица = μπαρδαβίτσα, μαντραβίτσα, μυρμηγκιά, ἀκροχορδῶν. *Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν*, ἐπιμ. Βλ. Γεωργίεφ - Μ. Φιλίπποβα - Μπαϊροβα, Σόφια 1960, σ. 72. Οἱ Linda Sadnik - Rudolf Aitzetmüller, *Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprache*, τ. 1, Wiesbaden 1963 κέξ., μᾶς πληροφοροῦν: «Eine alte Ableitung ist das in allen slav. Sprachen belegte Wort für das Warze (= κρεατοελιά, μερμηγκιά): «skr. bràdavica, bràdávka "Warze, Brustwarze" (bràdavičnják "Blumenkohlgewächs", sl. bradavica "Warze"... Für das Alter dieser Bildung spricht ein noch vor der Liquidametathese ins Griech. entlehntes dial. μπαρδαβίτσα (Filipova-Bajrova, *Вълг. ez.* 1961, 3, 252f.)».

107. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 2, σ. 23.

108. *Scholia et glossae in Nicandri theriaca (scholia vetera et recentiora)*, ἔκδ. Α. Crugnola, Vita-Scholion 272a₁₋₄.

109. Ν. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, σ. 270, λῆμμα 2694: «γῆλους, γαγῆλους Lesb. Warze (= ἀκροχορδῶν, μερμηγκιά)».

μέσα μου, ἐσωτερικεύω τὸν πόνο μου... Ἴσως μσν. *ζακόνιν* (= συνήθεια) < σλαβ. *zakoniü*» (ΛΕΕΔΓΙ 184).

Ἡ λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ μσνκ. *ζακόνιν*, τό, καθὼς ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹¹⁰ ضيق *zayk, zik* = μέρος στενόν, στενότης, ἀγωνία, στενοχωρία: narrowness, contraction; oppression; difficulty, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ¹¹¹ ضيق *zayk, zik* = being narrow, strait, or tight; being close, covetous; anguish, vexation, grief, sadness, melancholy, affliction, anxiety, doubt, oppression of spirits, or anything which tortures the mind.

«ζενές, ὁ (Ρεθ.) = κάτισχνος, πολὺ ἀδύνατος. Ἴσως ἀπὸ τὸ ζένω < ἀρχ. ζέω = βράζω» (ΛΕΕΔΓΙ 186).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ζένω < ζέω, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹¹² enez, eneze = feeble, weak (= ἀδύναμος); incapable, μὲ πτώση τοῦ ἀρχικοῦ *e-*, καὶ ἀντιμετάθεση τῶν συλλαβῶν, δηλαδή: *ἐνεζές > *νεζές > ζενές.

«ζομπονιάρης καὶ τζομπονιάρης ἢ (τ)ζομπονιάρικος, ἐπίθ. = ζαρωμένος, ζουριασμένος, συρρικνωμένος, καχεκτικός... Ἴσως ἀπὸ τὸ ἰταλ. *zampa* ἢ βενετ. *zambin*: ζαμπονιάρης > ζομπονιάρης» (ΛΕΕΔΓΙ 188).

Ἡ λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἰταλικὸ¹¹³ *zampa* = πόδι τετράποδων, ὑποκ. *zampin*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πιθανὸν νὰ προέρχεται¹¹⁴ τὸ νεοελληνικὸ *τσαμπί*, τό, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ¹¹⁵ زبون *zebun, zabun* = ἀδύνατος, καχεκτικός, ἰσχνός, εὐτελής: foolish, weak; a fool, a simpleton, a dupe.

110. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 1048β. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1217α.

111. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 2, σ. 808γ.

112. New Redhouse, σ. 342.

113. Μ. Π. Περίδου, *Λεξικὸν ἰταλικὸν καὶ ἑλληνικόν*, τ. 2, σ. 1717.

114. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 379. Ὁ Κ. Καραποτόσογλου, «Συμβολὴ στὴ διερεύνηση τῆς προέλευσης τῶν προστριβόμενων συμφώνων (affricates) τζ [dz] - τζ̣ [dž], τσ [ts] - τσ̣ [tš] τῆς ποντιακῆς διαλέκτου στὴν ἀρχὴ λέξεων», *Μικρασιατικὰ Χρονικὰ* 18, 1988, 128-131, ἔχει δείξει ὅτι ἡ λ. *τσαμπί*, τό, προέρχεται ἀπὸ τὸ περσικὸ چنبه *tšamba* = grape-stalks (= τσάμπουρα), προσέγγιση ἢ ὁποῖα δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίες, γιατί ταυτίζεται στὸ φωνητικὸ-μορφολογικὸ καὶ τὸ σημασιολογικὸ μέρος. Francis Johnson, *Encyclopedic Dictionary of Persian, Arabic, and English*, τ. 1, σ. 456α.

115. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 864α. J. W. Redhouse, σ. 1004β.

«ζουρειό, τὸ = ὁ ἐλεύθερος ὀλόγυρα χῶρος ποὺ ὑπάρχει δίπλα στὸ δωμάτιο ἄλεσης τοῦ νερόμυλου, ὅπου βρίσκεται ἡ φτερωτή, πάνω στὴν ὁποία χύνονται τὰ ὀρμητικὰ νερὰ τῆς ντολαπίνας. Ἀπὸ τὸ οὖσ. ζούρα (< ἰταλ. *usura* = τριβή) > *ζουρεῖον > ζουρειό. Πρόκειται δηλ. γιὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ νερόμυλου ὅπου γίνεται ἡ συνεχῆς ὀρμητικὴ καὶ θορυβώδης ροὴ τοῦ νεροῦ πάνω στὴ φτερωτή. Πβ. “Τσῆ χήρας ὁ νερόμυλος ἓνα ζουρειό ποὺ τὸ χεῖ...”. (ἀπὸ ἀστεία μαντινάδα)» (ΛΕΕΔΓΙ 189).

Ὁ Δημ. Β. Οἰκονομίδης μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸ θέμα¹¹⁶: «ζουρειό τὸ ἢ βρεχάμενα τοῦ νερόμυλου ... Ζουρειό ἐν τῇ Χαλκιδικῇ εἶναι α') ὁ ὀχετός, δι' οὗ διέρχεται τὸ ὕδωρ καὶ β') ὁ πρῶτος ὄροφος τοῦ ὕδρόμυλου», καὶ ἡ λ. δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὴ λ. ζούρα, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ λ. ζωρύα¹¹⁷, ἡ = pipe for running water; αὔλακες ἢ τάφροι δι' ἀπορροὴν τῶν ὑδάτων, ὅπως διασώζεται στὸ ἀκόλουθο ἐπιγραφικὸ χωρίο¹¹⁸: «τὰς ζωρύας τὰς ὑπὲρ τοῦ ναοῦ παρταμόντι καὶ τὰς γὰν ἀποφορήσαντι ἐς τὰν ὁδὸν... σκαπέτου ὑπὸ τὰν ζωρυᾶν ὀρύξιος Ἐρμαίωι... ζωρύας, ὡς τὸ ὕδωρ ἐπὶ τὸν ναὸν μὴ ῥέηι τοῖς ἐξενικοῦσι καὶ ἀμφιταμοῦσι».

«ζουρίδα, ἡ = εἶδος ἀλεποῦς, ἡ νυφίτσα. Ἀπὸ τὸ ζούρα - ζουριάζω (ζούρα (< ἰταλ. *usura*) = ζαρωμένη, μικρόσωμη). Συνών. καληγιαννού» (ΛΕΕΔΓΙ 189).

Ὁ Γ. Πάγκαλος¹¹⁹ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: «ζουρίδα ἡ, Ἄ. καὶ Δ. Κρ. 1) Ἴκτις ἢ ὄρεσίβιος. 2) Μεταφορ. ἐπὶ τῆς σκύλλας. Ἡ ἔχουσα χρῶμα, μέγεθος καὶ ταχύτητα ζουρίδας δηλ. χρῶμα καφεδὶ Δ. Κρ.», καὶ ὁ Ἑλ. Πλατάκης¹²⁰ καταλήγει γιὰ τὸ θέμα: «κατὰ Καν. Χατζ. Θηλ. 12, Ὀντριας 19, Raulin 1033 τὸ σαρκοφάγο θηλαστικὸ (δασόβιο, ἀλλὰ πλησιάζει καὶ στὶς κατοικημένες περιοχὲς) Ἴκτις ἢ κατοικίδιος: *Martes foina* Erleben (στὴν Κρήτη τὸ ὑποεἶδος *bunites*) = *Mustela foina* L.».

116. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Οἱ ἐν Ἑλλάδι παραδοσιακοὶ ἀνεμόμυλοι», *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς λαογραφίας* 25, 1977-1980, 195-196.

117. *LSJ*⁹, σ. 760. Δ. Δημητράκου, *Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, Ἀθῆναι 1964, τ. 4, σ. 3222.

118. *IG IV* [Argolid, Corinthia document 823 46-48].

119. Γεωργ. Ἐμμ. Παγκάλου, *ὁ. π.*, τ. 2, σ. 361.

120. Ἐλευρίου Κ. Πλατάκη, «Δημῶδη ὀνόματα ζώων τῆς Κρήτης», *Κρητολογία* 10-11, 1980, 64.

Ἡ λ. ἰκτίς¹²¹, ἰκτίς, ἦ = νυφίτσα· γαλῆ ἀγρία, the yellow-breasted marten, βρίσκεται στὴ νεοελληνικὴ ὡς ἀτσίδα, ἀτζίδα, ἀζίδα, ἀτσία, ἦ = 1) Ἴκτις (Mustela foena), συνών. νυφίτσα. 2) Ἴκτις ἢ ὀρεδίαιτος (Mustela martis), συνών. κουνάβι. 3) ἀλεπού (ΙΛ 3, 280), καὶ ὁ Π. Βλαστός¹²² ἔχει καταγράψει τὰ ἀκόλουθα συνώνυμα: νυφίτσα· αἰτούλακας, αἰτούλας, γαλίδα, ζουρίδα, καλγηγιαννού, καλογυνναικάρι, μουσίτσα, μουστέλα, ποντικονύφη.

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰσπανικὸ¹²³ zorro, zorra [ˈθoɾo, ˈθoɾa, ˈsoɾo, ˈsoɾa] = fox (= ἀλεπού), > zorrilla > ζουρίδα, μὲ ἐπικάλυψη τῆς λ. ἀπὸ τὴν κατάληξη -ίδα, καὶ ἠχηροποίηση τοῦ σ > ζ, ἐὰν δὲν ἔχει προέλθει κατευθεῖαν ἀπὸ τὸ zorro, zorra.

«καβούσι, τὸ = μικρὴ πηγὴ, συνήθως ἀπλὸς λάκκος, στὸν ὁποῖο διαρρέει τὸ νερὸ τῆς μικρῆς πηγῆς. Ἀπὸ τὸ λατ. ἐπίθ. *cavus*, -a, -um = κοῖλος (ἐννοεῖται *locus* = τόπος) μὲ ἑλλην. κατάλ. -ι. Πβ. τὸ ἰταλ. ἐπίθ. *cavo* = κοῖλος καὶ τὸ ἑλλην. οὐσ. *κάβα*, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγὴ εἶναι ἡ ἴδια. Πβ., ἐπίσης καὶ τὴν ὀνομασία *Καβούσι* πολλῶν χωριῶν τῆς Κρήτης» (ΛΕΕΔΓΙ 200).

Ἡ λ. δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ λατινικὸ *cavus*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ¹²⁴ حوض *habz, hauz, havuz* = piscina, alveus, conceptabulum aquae majus, lapidimus extractum, sive ad levandum, sive ad aquandum, sive irrigandum; vivier, reservoir, auge, bacin de fontaine (= γούρνα, λεκάνη τῆς πηγῆς), abreuvoir; artificial basin, reservoir or tank for water, δεξαμενὴ, κοινῶς *χαβούζι* > *καβούσι*, μὲ ἐναλλαγὴ χ - ζ > κ - σ, καὶ στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ *χαβούζα*, ἦ.

«κακομάζαλος καὶ κακομάτζαλος, ἐπίθ. κακότυχος, καημένος (λέγεται φιλικά). Ἴσως *κακὸς* + *μάζαλη* (< ἔβρ. *mazzal* = τύχη), καὶ «καλομάζαλος καὶ

121. *LSJ*⁹, σ. 827.

122. Π. Βλαστοῦ, *Συνώνυμα καὶ συγγενικά*, νέα ἔκδοση συμπληρωμένη ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ συγγραφέα, Ἀθήνα 1989, σ. 466.

123. Joan Corominas, *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, Madrid 1976, σ. 625. Ἀπὸ τὸ ἰσπανικὸ *zorro*, -a, προέρχεται τὸ ὑποκοριστικὸ *zorrillo*, -a, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται τὸ γαλλικὸ *zorille* > ἀγγλ. *zoril, zorille, zorrillo* = an animal of the African genus *Zorilla*, allied to the skunks (= μεφῆτις, νούρκα τῆς Ἀμερικῆς); also applied to some Central and S. Amer. skunks. *The Shorter Oxford English Dictionary*, ἔκδ. William Little - C. T. Onions, Oxford 1967³, σ. 2474.

124. Franz Meninski, *ῥ. π.*, σ. 1821. J. W. Redhouse, *ῥ. π.*, σ. 812β. Ἰ. Χλωροῦ, *ῥ. π.*, τ. 1, σ. 715β, ὅπου παρατίθεται καὶ τὸ νεοελληνικὸ ἐρμῆνευμα: *χαβούζι*.

καλομάτζαλος, ἐπίθ. = καλότυχος... Καλὸς + (ἴσως) μάζαλη < ἔβρ. *mazzal* = τύχη» (ΛΕΕΔΓΙ 206, 214).

Ὁ Du Cange ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. «κακομάζαλος¹²⁵, *Ærumnosus*. Anonymus de Vulpe & Lupo: Πτωχὸν καὶ κακομάζαλον, πολλὰ δυστυχησμένον», καὶ τὸ ἐρμῆνευμα *ærumnosus*¹²⁶ = full of trouble or misery, suffering, wretched, miserable. Ὁ Γ. Χατζιδάκης¹²⁷ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λ. καὶ μᾶς πληροφορεῖ: «Ἐν Κρήτῃ λέγεται τὸ ἐπίθετον κακομάζαλος ἐπὶ τοῦ ἀτυχοῦς καὶ μάλιστα μετὰ τινος συμπαθείας. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ κακὸς καὶ τινος ἄλλου ὀνόματος, μάζαλη, ὅπερ ἐν Κρήτῃ μὲν ἀγνοεῖται σήμερον, καθ' ὅσον γινώσκω, ἀλλαχοῦ δὲ πολλαχοῦ λέγεται καὶ σημαίνει ἄλευρα ἢ πίτυρα βεβρασμένα ἐν ὕδατι καὶ ἀποτελοῦντα πολτόν, εἰς ὃν ἐμβάπτουσι νήματα· ἐντεῦθεν καὶ ῥῆμα μαζαλιάζω (ἐν Μεγάροις ματσαλιάζω) = ποιῶ τὸν πολτόν τοῦτον, ἐμβάλλω τὰ νήματα εἰς τὴν μάζαλην. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐν Κρήτῃ κακομάζαλος ἐδήλωσεν, ὅτε τὸ πρῶτον ἐλέχθη, τὸν ἔχοντα κακὴν μάζαλην, ὕλην, οὐσίαν, τύχην, τὸν ἐκ κακῆς μάζαλης, ὕλης, οὐσίας, πλασθέντα, καθόλου τὸν ἀτυχῆ».

Ὁ G. Meyer¹²⁸ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. «μάζαλι 'πίτυρα βρασμένα δι' ὧν ἀλείφουσι τὰ νήματα εἰς τὸ ὑφαντήριον'. Zante. Πανδώρα XVII. μάζαλη f. 'Stärke (für die Wäsche)' Vyzantios. Legrand. Dafür hat Legrand¹²⁹ im französisch-griechischen Wörterbuche ἡ μάζαλις, Jannarakis u. 'Stärke' μαζαλίς, μαζαλίζω 'stärke', μαζάλισμα 'das Stärken' Vyzantios¹³⁰. Legrand. Slov. *mazalo* 'Wichse, Salbe (= ἀλοιφή)', von asl. *mazati* 'schmieren', ἡ ὁποία

125. Du Cange, ὁ. π., σ. 544. Ὁ Φαίδων Ἴ. Κουκουλές, «Νεοελληνικῶν λέξεων καὶ φράσεων παλαιότερα μνεῖα», Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 6, 1955-1956, 263, ἀναφέρει: «κακομάζαλος: ὁ δυστυχῆς καὶ ἀτημέλητος (Κρήτη, Κεφαλληνία, Ἡπειρος)· ὁ ὄνος ἔτυχεν αὐθέντην πτωχὸν καὶ κακομάζαλον, κακὰ δυστυχησμένον (Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου, 3, Wagner, *Carmina Graeca*)». Ὁ Εὐάγγ. Ἀθ. Μπόγκας, *Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου*, τ. 1, Ἰωάννινα 1964, σ. 147, μᾶς πληροφορεῖ: «κακομάτζαλος (ὁ) ὁ ἄπλυτος, ἀσιδέρωτος, βρώμικος, ὁ καὶ κακουρέντζιλος».

126. Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary*, σ. 60.

127. Γ. Χατζιδάκη, «Λεξιλογικά», *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 6, 1923, 4 [= Τοῦ ἴδιου, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι*, τ. 1, Ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 505-506α].

128. G. Meyer, *N.S. II*, Wien 1894, σ. 39.

129. Émile Legrand, *Dictionnaire grec moderen-français*, Paris 1882, σ. 515-516.

130. Ὁ Σκαρλᾶτος Δ. Βυζάντιος, *Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου, μεθρομηνεμένης εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικόν*, Ἀθήνησι 1857, σ. 206, ἀναφέρει: «μάζαλη (ἡ κόλλα ἢ ἀλευρόκολλα τῶν ὑφασμάτων), μαζαλίζω (κολλάρω ὑφάσματα)».

μᾶλλον παράγεται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ¹³¹ *mazalo* = unguento (= ἀλοιφή)· smearer, dauber (= μπογιατζής), scribbler (= λαναράς, λαναριστής), γιατί ἡ παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο¹³² *μαῖζα*, ἡ = 1) κυρίως σημαίνει ἄρτον ἐκ κριθῆς (κριθαρίσιον ψωμί), διαφόρου εἴδους καὶ ἐτοιμασίας. 2) τὸ φύραμα, ζυμάρι, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτοιμάζεται ὁ ἄρτος, καὶ ἐπομένως, κάθε ὄγκος ἢ παχεῖα ὕλη, εἶδος ἔχουσα ἄρτου ἐκ κριθῆς. 3) τροπικῶς, ὡς καί, τὸ ζωμὸς καὶ πέλανος, λουτρὸν ἀπὸ αἷμα, σφαγή, παρουσιάζει δυσκολίες στὸ μορφολογικὸ μέρος, ἐνῶ ἡ λ. *κακο-καλομά(τ)ζαλος* εἶναι ἀπίθανο νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ *μάζαλη*, ἡ = ἀλευρόκολλα, παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ κάνει ὁ Γ. Χατζιδάκης.

Ὁ G. Meyer¹³³ συμπληρώνοντας τὰ ὅσα εἶχε ἀναφέρει παραπάνω παρατηρεῖ: «Nicht zu *μάζαλη* gehört *κακομάζαλος* ‘unglücklich’, *καλομάζαλος* ‘glücklich’. Dies enthält im zweiten Theile das hebräische *מַזָּל* *mazzâl* ‘glücksstern, Planet; Schicksal, Glück’ Levy, *Neuhebräisches und chaldäisches Wörterbuch*, III 65), das im A. T. blos im Plural *מַזָּלוֹת* *mazzâlôt* ‘Sternbilder des Thierkreises’ vorkommt. Auf dieses semitische Wort geht auch spanisch¹³⁴ *desmazalado* ‘kleinmüthig, schwach, feig’ (bei Cervantes) zurück, wie Ascoli richtig gesehen hat, *Miscellanea Caix-Canello* S. 435, A. 2 = *Sprachwissenschaftliche briefe* 101, A. Endlich gehört dazu das jüdisch-deutsche *Schlimmassel* (*schlimm Massel*) ‘Unglück’, auch ‘Pechvogel’, Tendlau, *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit*, S. 140, Nr. 467, und sein gegentheil, das slavisch-jüdisch-deutsche *dobre masel* ‘Glück’ (poln. *dobry* ‘gut’), Leo Wiener, *The Judaeo-german Element in the German Language*, *American Journal of Philology*, XV 345».

Ἡ ἑβραϊκὴ¹³⁵ γνωρίζει τὴ λ. *מַזָּל* *mazzâl*, ποὺ ἀπαντᾷ κυρίως στὸν πληθυ-

131. Carlo A. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, Zara 1921, σ. 414. F. A. Bogadek, *New English-Croatian and Croatian-English Dictionary*, New York 1941, σ. 181. Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprache*, Wien 1886, σ. 185.

132. Ἐνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., σ. 353.

133. G. Meyer, *N. S. III*, Wien 1895, σ. 81-82.

134. Οἱ Joan Corominas - José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, τ. 2, Madrid 1989, σ. 469, σημειώνουν: «*desmazalado*, ant., ‘decaído, flojo de ánimo’, ‘descuidado en el tuerpo o en el vestir’, derivado del hebreo *mazzâl* ‘destino, suerte’ (propriamente ‘estrella’), significó primitivamente ‘desdichado’, ac. que se ha conservado en judeoespañol; el port. *desmazelado* se debe a un influjo del mismo origen que *mancilla*».

135. Ludwig Koehler-Walter Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, τ. 1-2, Leiden 1958, τ. 1, σ. 509β. Francis Brown-S. R. Driver- Charles A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, based on the Lexicon of William Gesenius, as translated by Edward Robinson*, Oxford 1953 (with corrections), σ. 561α.

ντικὸ ὡς מזלות *mazzâlot*, מזרות *mazzârot* = constellations, perhaps signs of the zodiac, probably loan-word from Assyrian *manzaltu*, *mazaltu* = station, abode of gods; Greek μαζουρωδ¹³⁶, Sternbild des Tierkreises > Schicksal, constellation of the zodiac > *fate* (= τύχη), πού ἔχει περάσει καὶ στήν ἀραβική¹³⁷ ὡς منازل *manâzil* = mansions, halting places; star of fortune, of fate, منازل القمر *manâzilu'l qamar* = mansions of the moon (twenty eight in number), καὶ διαφαίνεται ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς ἑβραϊκῆς λ. מזל *mazzâl* = τύχη, ἀλλὰ εἶναι ἄκρως ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. διασώζεται στὸ μσνκ¹³⁸.-νεοελλ. κακομά(τ)ζαλος = κακόμοιρος, δυστυχισμένος, ταλαίπωρος, πού ἀπαντᾷ καὶ ὡς: ἀμάντζαλος¹³⁹, ὁ, ἐπίθ. κακοντυμένος, ρυπαρός, ἀκατάστατος.

Ἡ λ. ἀμάντζαλος = ἐπίθ. κακοντυμένος, ρυπαρός, ἀκατάστατος, προέρχεται ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἰδιωματικὸ ἰταλικὸ¹⁴⁰ *mazale* [ma'dzale], διαφορετικὸ τύπο τοῦ *maiale* = porco (= γουρούνι); persona rozza, sporca, lurida, volgare, maleducata, ottusa, ignorante (o anche infida, sleale) (= ἄτομο ἀγροῖκο, βρώμικο, ρυπαρό, χυδαῖο, ἀπαίδευτο, ἄξεστο, ἀγράμματο ἢ ἀκόμη ἄπιστο, ὑπουλο), γιὰ τὸ *mazale* [ma'dzale] ἔδωσε ἐπακριβῶς τὸ (ἀ)μάντζαλος > κακο(καλο)μάντζαλος.

«καλιμεντεύομαι (λέγεται εἰρωνικὰ) = ἔχω καλὰ ἀποτελέσματα, εὐοδώνονται οἱ προσπάθειές μου... Ἀπὸ τὸ καλιμέντ-ο + κατάλ. εὐομαι», καὶ «καλιμέντο, τὸ = τὸ καλὸ ἀποτέλεσμα, ἢ εὐόδωση τῶν προσπαθειῶν... Ἴσως ἀπὸ τὸ ἰταλ. ἐπίθ. *calmante* (διαλεκτικὸ *calmento*) (= καταπραϋντικός, ἡρεμιστικός) μὲ ἀνάπτ. εὐφων. ι» (ΛΕΕΔΓΙ 212).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ¹⁴¹ *accoglimento* = ἔνωσις, συνάθροισις· συναναστροφή, ἐπίλογος· ὑποδοχή, φιλοφροσύνη· *accoglienza* (= ὑποδοχή,

136. *Photii Lexicon*, edidit Godefredus Hermannus, Lipsiae 1808, σ. 177, ὅπου διαβάζουμε: «Μαζουρωθ, τὰ συστήματα τῶν ἀστέρων, ἃ ἐν τῇ συνηθείᾳ ζώδια καλοῦνται. ἑβραϊστὶ δὲ τινες λέγεσθαι τὴν λέξιν, σημαίνειν δὲ καὶ τὸν ἀστρῶν κύνα».

137. Francis Johnson, ὁ. π., τ. 3, σ. 1251γ. M. J. MashKour, *A Comparative Dictionary of the Arabic, Persian and the Semitic Languages*, τ. 1-2, Tehran 1978, τ. 2, σ. 869.

138. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 1, σ. 502.

139. Γεο. Χυτήρη, *Κερκυραϊκὸ γλωσσάρι, ἀκατάγραφες καὶ δόσημες λέξεις*, Κέρκυρα 1987, σ. 16.

140. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 1, Torino 1961 κέξ., τ. 9, σ. 486.

141. Μ. Π. Περίδου, ὁ. π., τ. 1, σ. 18. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 1, σ. 90.

δεξίωσις, φιλοφρόνησις), *accettazione* (di una domanda, di una proposta) (= ἀποδοχή μιᾶς αἴτησης, μιᾶς πρότασης), *riunione, adunamento* (= συνάθροισις, ἔνωσις), καὶ ἀπὸ τῆ σημασία: ἀποδοχή πρότασης > καλὸ ἀποτέλεσμα, εὐόδωση προσπαθειῶν.

«καναβίτσα, ἦ = χοντρὸ ἀντρικὸ πουκάμισο ἢ σακάκι. “Σήμερα εἶναι κρυγίότη, μόνο νὰ βάλεις τὴ γ-καναβίτσα σου”. Ἀπὸ τὸ μτγν. καννάβ-ι (< ἀρχ. κάνναβις) μὲ ὑποκ. κατάλ. -ίτσα». (ΛΕΕΔΓΙ 218).

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁴² *کانوچیچا kanavıca, kanavıce* = *canvas for embroidering*, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *canavaccio* = καναβάτσο, καναβοδίμιτο, τὸ ὁποῖο ἀνάγεται¹⁴³ στὸ ἀρχαῖο κάνναβις, ἦ.

«καναβός, ὁ = γύπας. Ἀπὸ τὸ ἀρχ. ρ. *κοναβέω-ῶ* = (ἀντ)ἦχῶ. *Κοναβός* > *καναβός* (μὲ ἀφομ.). Τὸ θέμα *κον-* ἢ *καν-* εἶναι ὀνοματοποιημένο καὶ σημαίνει ἦχο, θόρυβο, κρότο (πβ. *καναχή, καναχίζω*, ἀρχ. *κόναβος* (= ἦχος), *κοναβηδόν* (= μὲ ἦχο), μτγν. *κανάσσω* (= καταπίνω), λατ. *can-o*, σανσκρ. *καν-κανι*)» (ΛΕΕΔΓΙ 218).

Ἡ λ. προσδιορίζει¹⁴⁴ τὸ ἀρπακτικὸ: Γὺψ ὁ πυρόχρους (*Gyps fulvus*), ἀλλὰ εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα¹⁴⁵ *κοναβῶ* = ἦχῶ, βοῖζω, κροτῶ· ἀντηχῶ, ἠχολογῶ, γιατί ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ *καννάβι, τό*, > *κανναβός* = αὐτὸς ποὺ ἔχει χροῦμα *κανναβιοῦ*, καὶ κατ' ἐπέκταση ὁ Γὺψ ὁ πυρόχρους, ἐνῶ διαβάζουμε¹⁴⁶: «Περιγραφή: Τὸ χροῦμα τοῦ φτερώματος εἶναι κυρίως καφετὶ μὲ σκοῦρα καφέ πτητικὰ φτερὰ καὶ οὐρά. Ὁ μακρὺς λαιμὸς καὶ τὸ κεφάλι εἶναι καλυμμένα μὲ ἀσπρόγκριζο χνούδι», ἐνῶ ἔχουμε πολλὰ παραδείγματα γιὰ ὀνομασίες πουλιῶν καὶ ζώων γενικότερα, ποὺ προέρχονται ἀπὸ κάποιο χαρακτηριστικὸ τους χροῦμα.

142. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1426α. New Redhouse, σ. 593.

143. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 1, σ. 713, 725.

144. Ντίνου Ἀπαλοδήμου, *Λεξικὸ τῶν ὀνομάτων τῶν πουλιῶν τῆς Ἑλλάδας*, Ἀθήνα 1988, σ. 32, ὅπου καταχωρίζονται τὰ ἀκόλουθα ὀνόματα: ὄρνιο, κόκκινο ὄρνιο, σκανίτης, ζάγανος, γιούπας, βιτσιλά, ἐρυθρόγυπας, κόκκινος γύπας, ὄρνιο τὸ κόκκινο ἢ τὸ κοινό, γύπας, ὄρνιο, γὺψ ὁ πυρρός, σκάρα, ἀλατζάς, γυμνοκέφαλος.

145. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 2, σ. 241.

146. Γ. Χανδρινου - Α. Δημητρόπουλου, *Ἀρπακτικὰ πουλιὰ τῆς Ἑλλάδας*, Ἀθήνα 1982, σ. 76-77, ὅπου καὶ φωτογραφία.

«κανούπα, ἦ = ἡ πρώτη τριχιφυΐα στὰ μάγουλα τῶν ἀγοριῶν. Μτφ. ἡ χλόη στὴν πρώτη της ἀνάπτυξη. Ἴσως μτγν. *κάνωπον* = τὸ φυτό σαμποῦκος, τοῦ ὁποίου τὰ ἄνθη εἶναι βελούδινα καὶ σχηματίζουν μικρὰ μπουκέτα» (ΛΕΕΔΓΙ 218).

Ἦ Γ. Πάγκαλος¹⁴⁷ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὶς λ. «κανοῦπα ἦ, Ἰαν. Κρ. Ἐκ τοῦ οὔσ. *κάννα* + *-οῦπα* κατὰ τινὰ ἀναλογία: *τουλοῦπα*. *Κάννα* ἐπὶ τῆς 1ης σημασ., τὸ ὁποῖον ἴδ.» καὶ «*κάννα ἦ, Ἰαν. Κρ. Ἐκ τοῦ Τουρκ. οὔσ. *kanat* (= πτέρυξ). 1) Τὰ πτίλα τῶν νεοσσῶν... 2) Ἐπὶ τοῦ ἐφήβου, ἡ πρώτη ἥβη, τὰ πρῶτα χνοώδη γένεια. Συνών. *κανοῦπα*»· ἀπὸ τὴν τουρκικὴ¹⁴⁸ λ. *کانات kanat* = πτέρυξ (πτηνοῦ, ἀνεμομύλου, ἔλικος, ἀεροπλάνου, οἰκίας κτλ.: (στρ.) πτέρυξ ἢ κέρας, πτερύγιον, παραθυρόφυλλο κοινῶς *κανάτι*, προέρχεται ἡ λ. *κανάτι*, τὸ = παραθυρόφυλλο, ἀλλὰ εἶναι ἀπίθανο νὰ ἐτυμολογεῖται ἡ λ. *κάννα*, ἦ = τὰ πτίλα τῶν νεοσσῶν.*

Ἦ λ. *κάννα* παράγεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁴⁹ *kanpa* = *asmaların, ağaçların diplerinden çıkan filizler*, ριζ (= παραφυάδες, βλαστοὶ ποὺ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴ βάση τῶν δένδρων, τῶν κλημάτων).

«*καράκα, ἦ (Χαν.)* = φορτηγὸ αὐτοκίνητο. Μεγεθ. τοῦ *καράκι*, ὑποκορ. τοῦ *κάρο* (< μτγν. *κάρρον* < λατ. *κάρρον* < λατ. *carrus*) μὲ μεγεθ. κατάλ. *-α* (πβ. *κεφάλι* - *κεφάλ-α*, *μαχαίρι* - *μαχαίρ-α*, *πιγούνι* - *πιγούν-α*)» (ΛΕΕΔΓΙ 222).

Δὲ γνωρίζω ἐὰν ὑπάρχει ὑποκοριστικὸ *καράκι < *κάρο* < *κάρρον*, γιὰ τὴν ἔχω τὴ γνώμη ὅτι στὴ λ. *καράκα, ἦ* = φορτηγὸ αὐτοκίνητο, λανθάνει ἡ νεοελληνικὴ λ. *σακαράκα*¹⁵⁰, ἦ = παλιὸ φορτηγὸ αὐτοκίνητο, σαράβαλο.

«*κάσα, ἦ* = λέρα, ἀκαθαροσία, ρύπος... Ἴσως ἀπὸ τὸ *κασίδα* (ὑποχ.)» (ΛΕΕΔΓΙ 224).

147. Γ. Ἰμμ. Παγκάλου, ὁ. π., τ. 2, σ. 415, 413. Κωνστ. Μηνᾶ, Ἡ μορφολογία τῆς μεγέθυνσης στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, Ἰωάννινα 2003², σ. 126.

148. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1309α. Ἄντ. Β. Θεοφυλακίδου, Λεξικὸν τουρκοελληνικόν, Κωνσταντινούπολις 1960, σ. 346.

149. *Derleme Sözlüğü*, τ. 8, σ. 2617.

150. Ἰ. Γεωργοπαπαδάκου, Τὸ μεγάλο λεξικὸ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας (δημοτικῆς), τ. 1-3, Ἀθήνα 1978(?), τ. 3, σ. 834. Τὸ Νεοελληνικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς [Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδου], σ. 1191, ἀναφέρει: «παλ. σημ.: ‘παλιὸ σπαθί, παλιὸ ἀντικείμενο’ < παλ. ἰταλ.

Τὸ θέμα ἔχει ἐξετασθεῖ¹⁵¹ πρόσφατα, ὅπου στὸ τέλος τοῦ κειμένου ἀναφέρεται : «Ἡ ποντιακὴ λ. *κέτζα*, ἢ, σχετίζεται μὲ τὸ μεσαιωνικὸ *κάσ(σ)α*, πού ἐπιβιώνει στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὡς *κάσση*, ἢ = ἀκαθαρσία, ἀλλὰ καὶ *κέτζα*, ἐνῶ ἡ μεσαιωνικὴ λ. *κάσ(σ)α*, ἢ = λέρα, σχετίζεται μὲ τὸ ἀραβικὸ *عقازة qaš* = ordures des bains l'on jette dehors (= οἱ ἀκαθαρσίες τοῦ μπάνιου πού πετᾶ κανεὶς ἔξω); *flegme, pituite* (= φλέ(γ)μα, μύξα), πρβλ. καὶ τὸ περσικὸ *کیشی kayš* = sordes, filth (= βρωμιά, λέρα).

«*κάσος*, ὁ (Σφακιὰ) = περιλαίμιο ἀπὸ μαλακὸ ὑλικὸ πού βάζουν στὸ ἄλογο, γιὰ νὰ μὴν πληγώνεται, ὅταν τραβᾷ τὸ ἀλέτρι ἢ ὅταν γυρίζει τὶς μυλόπετρες τῆς φάμπρικας. Μεγεθ. τοῦ *κάσα*» (ΛΕΕΔΓΙ 225).

Ἡ νεοελληνικὴ γνωρίζει τὴ λ. *κασάς*¹⁵², *χασάς*, ὁ = ἐφίππιον, ὑπόσαγμα τῶν ὑποζυγίων ἐκ πεπιεσμένου ἐρίου, τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ *κασῆς*, *κασᾶς*, ὁ = ἐφίππιον, ὑπόσαγμα, ἀλλὰ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ἢ λ. *κάσος*, ὁ = περιλαίμιο ἀπὸ μαλακὸ ὑλικὸ πού βάζουν στὸ ἄλογο, γιὰ νὰ μὴν πληγώνεται, παράγεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ¹⁵³ *casso* = la cassa del petto, circondata dalle costole; per estens.: torace, busto· θώραξ, τὸ μέρος τῆς ἐσθῆτος τὸ καλύπτει τὴν ῥάχιν καὶ τὸ στήθος, κ. μποῦστος, βρογχωτῆρ, κ. τραχηλιά.

«*κελύφι*, τὸ = μαξιλαροθήκη... Ἀρχ. *κελύφιον*, ὑποκορ. τοῦ οὐσ. *κέλυφος* = θήκη» (ΛΕΕΔΓΙ 237).

Ἡ λ. δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ *κελύφιον* < *κέλυφος*, τὸ, ὅπου ὁ Ἄνθ. Γαζῆς¹⁵⁴ ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια ἀκριβῶς προσέγγιση ἀναφέροντας: «*κελύφη*, ἢ

---

saracca 'σπαθί' μὲ εἰσαγωγή τοῦ συμφ. [k] καὶ ἐπανάληψη τοῦ φώθεντος τῆς προηγούμενης συλλαβῆς κατὰ τὰ "κορακίστικα"»· προσέγγιση ἢ ὁποία εἶναι τελείως ἀπίθανη, γιὰτί ἴσως ἡ λ. *saracca* νὰ σημαίνει: σπαθί, καθὼς ἀνευρίσκω τὴ λ. *seracco* = sega a mano con lama rigida di forma a trapezio o rettangolare, ἀλλὰ τὰ ὑπόλοιπα περὶ 'κορακίστικων' εἶναι ἀπαράδεκτα, ὅταν ἔχει γίνει ἡ πιὸ σοβαρὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ διερεύνηση τῆς νεοελληνικῆς.

151. Κ. Καραποτόσογλου, «Ἡ ἐτυμολόγηση τῶν ποντιακῶν λέξεων ἀπὸ τὸν Ἄ. Α. Παπαδόπουλο», *Ἀρχεῖον Πόντου* 50, 2003-4, 98-99.

152. Δ. Δημητράκου, *ῥ. π.*, τ. 5, σ. 3651.

153. Salvatore Battaglia, *ῥ. π.*, τ. 2, σ. 850. Giuseppe Boerio, *ῥ. π.*, σ. 146. Μ. Π. Περίδου, *ῥ. π.*, τ. 1, σ. 337.

154. Ἄνθ. Γαζῆ *κᾶ.*, *ῥ. π.*, τ. 2, σ. 194.

= κελύφανον [= λέπυρον, λέπισμα, κάθε κοϊλον περικάλυμμα]. Ἐντεῦθεν τὸ τῆς συνηθείας, κλύφι ἢ κλούφι», καθὼς καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης¹⁵⁵ παρακάμπτει τὴν ἄμεση παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἑλλ. κέλυφος, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. «κλίφι, κιλίφι, τό, θήκη· τουρκ. *kilif* < ἑλλ. κελύφ-ιν < ἀρχ. κελύφ-ιον, ὑποκορ. τοῦ κέλυφος», ἐνῶ στὸ λῆμμα: «κελύφι τό, θήκη· ἀρχ. κελύφ-ιον, ὑποκ. τοῦ κέλυφος».

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁵⁶ قیلیق *kilif* = περικάλυμμα, θήκη, καὶ ὁ περίφημος Ι. Χλωρὸς¹⁵⁷ μᾶς πληροφορεῖ σωστὰ ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ¹⁵⁸ قلیق *gilaf, gîlâf* = κολεός, θήκη, περικάλυμμα· cover¹⁵⁹, covering, wrap, wrapper, wrapping, jacket (of a book); case, box, envelope, ἀπὸ τὸ ρῆμα قلیق *galafa* = to put or wrap something in a cover, wrap, envelope, or case.

«κοῦμος, ὁ = στεγασμένος χῶρος γιὰ μικρὰ κατοικίδια. Ἀπὸ τὸ τουρκ. *kümes* = κοτέτσι. Πβ. μτγν. *κουμάσιον* (Ἡσύχιος) (= “τὸ τῶν ὀρνίθων οἴκημα”), ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ τὸ κοινὸ *κουμάσι* = τιποτένιος» (ΛΕΕΔΓΙ 256).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁶⁰ کوم کوه *küme* = a heap, mound, a pile; a cote (= ὑπόστεγο, καταφύγιο ζώων, κοτέτσι, περιστερώνας), καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ¹⁶¹ کوما *koma* = a straw-hut or shed for sheltering those who watch the fields.

«κουράδι, τὸ = κοπάδι αἰγοπροβάτων. Ὁχι ἀπὸ τὸ *κουρά* < κείρω = κουρεύω, ἀλλ’ ἀπὸ τὸ ἰταλ. διαλ. *kuratulu* (= ποιμνιο) < λατ. *curator* = φροντιστής. (Κοντοσόπουλος (1975), σσ. 177-180)» (ΛΕΕΔΓΙ 258).

Ἡ παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὸ *κουρά* > *κουράδι*, τό, εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ ἐνι-

155. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 162, 159, 157-158.

156. Ἰ. Χλωροῦ, *ῥ. π.*, τ. 2, σ. 1306β.

157. Ἰ. Χλωροῦ, *ῥ. π.*, τ. 2, σ. 1306β.

158. Ἰ. Χλωροῦ, *ῥ. π.*, τ. 2, σ. 1171α.

159. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, edited by J Milton Cowan, Wiesbaden 1971³, σ. 681β.

160. J. W. Redhouse, *ῥ. π.*, σ. 1603α.

161. Francis Johnson, *ῥ. π.*, τ. 3, σ. 1031α. Κ. Καραποτόσογλου, «Κυπριακὰ ἔτυμα: Ἐτυμολογικὰ σὲ δημῶδη ὀνόματα ἀγγείων καὶ ἄλλα», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 48, 1984, 10-16, ὅπου καὶ λεπτομερὴς ἐξέταση τοῦ θέματος.

σχύεται από τὸ νεοελληνικὸ κοπάδι < κοπ-άδιον < κοπή, ἡ = ἡ ἐνέργεια¹⁶² καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ κόπτω, τομή, ἀποκοπή, κόψιμο... 8) δημ. τὸ ποιμνιον¹⁶³, τὸ κοπάδι. 9) ὁμ. δημ. ἡ κουρά τῶν προβάτων, ἐνῶ ἡ προέλευση τῆς λ. ἀπὸ τὸ ρομανικὸ¹⁶⁴ *kurátulu* = Oberhirt (= τσοπάνος), Pächter (= ἐνοικιαστής), ἀπὸ τὸ λατινικὸ *curator* = Wärter (= φύλακας), δείχνει γοητευτικὴ, ἀλλὰ ὄχι καὶ πειστικὴ.

«κουρκουζάνης, ἐπίθ. φοβητσιάρης, δειλός, ἀναποφάσιτος. Ἀπὸ τὸ τουρκ. *korku* (= φόβος) μὲ κατάλ. ἐπίθημα -ζάνης. Πβ. *κουρκουζανεύω* = φοβοῦμαι, δειλιάζω, εἶμαι ἀναποφάσιτος» (ΛΕΕΔΓΙ 259).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἐπακριβέστερα ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁶⁵ *korkuzan, korkucan, korkagan* = *korkak*¹⁶⁶ (= δειλός, μικρόψυχος, ψοφοδεής, κ. φοβητσιάρης).

«κουστούκι, τὸ = 1 μόνος (ἀπὸ φυτὸ) γιὰ μεταφύτευση. “Ἐτοίμα τάχω τὰ κουστούκια νὰ τὰ φυτέψουμε.” 2 ἐμβόλιο δένδρου. “Πολλὰ ἀπὸ τὰ κουστούκια πὺν ἐβάλαμε δὲν ἐπιάσανε”. 3 τὸ κουτσουρεμένο, τὸ ἀπόκομμα. “Ἐπαιξα τοῦ λαγοῦ καὶ τοῦ κοψα στή μέση τὸν ἕνα ντου πόδα, μὰ ἐγλάκα κι ἐπάθιε τὸ κουστούκι πὺν τοῦ χε ἀπομείνει!”. Ἴσως ἀπὸ τὸ κουτούκ-ι (< τουρκ. *kütük* = κούτσουρο) μὲ ἀνάπτ. εὐφων. σ» (ΛΕΕΔΓΙ 261).

162. Δ. Δημητράκου, ὁ. π., τ. 5, σ. 4036.

163. Ὁ ἀείμνηστος Δημ. Λουκόπουλος, *Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης*, Ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 59, ἀναφέρει: «Κοπάδι εἶναι ἡ “ἀγέλη”, ὅπως θάλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Λέγεται ὁμως καὶ μπουλούκι. Τ’ ἀκοῦς πολλές φορές καὶ κοπή: κοπή πρόβατα, κοπή γίδια».

164. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 223, λῆμμα 2412α. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 2, σ. 1194: «*curàtolo* m.; *fattore*, calabr. *curàtula* *fattore*, calabr. *curàtu(lu)*, bovese *coràtora* il capo dei pastori, dal biz. *κουράτορας* (gr. tardo *κουράτωρ*, -ορος, dal lat. *cūrātor -ōris* ‘curatore’)». Gerhard Rohlfs, *Vocabolario dei dialetti salentini (Terra d’ Otranto)*, τ. 1-2, München 1956-1959, τ. 1, σ. 190: «*curátulu, curátolə* m. persona addetta alla cura dell’ olio nei frantoi e nei magazzini; *curátulu, curátu* m. il capo dei facchini addetti al trasporto dell’ olio», πρβλ. καὶ τό: «*curàtolo* = caciaio (= τυροκόμος). K. Jaberg und J. Jud, *Index zum “Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz”, Ein propädeutisches etymologisches Wörterbuch der italienischen Mundarten*, Bern 1960, σ. 160.

Ἡ λατινικὴ χρησιμοποιεῖ τὴ λ. *cura* = care, sollicitude· ἀλλὰ ἡ λ. σημαίνει ἐπίσης: attendant, guardian, overseer: *tertius immundae cura fidelis harae*, i.e. the swine-herd (= ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων). Charlton T. Lewis - Charles Short, *A Latin Dictionary*, σ. 500.

165. *Derleme Sözlüğü*, τ. 8, σ. 2926.

166. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1320α.

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁶⁷ *kesit, kesti* = τομή, διατομή, τμήμα· cross section, παράγωγο τοῦ ρήματος *كسك kesmek*¹⁶⁸ = κόπτω, τέμνω, σφάζω, φονεύω· to cut, cut through, down or off, καὶ γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὸ ἀγγλικὸ¹⁶⁹ *cutting* = κοπή, τμήσις, τομή, κόψιμο· ἀποκοπὴν τεμάχιον· *μόσχευμα*, κν. *ξεμασκαλίδα*, καθὼς καὶ τὸ τουρκικὸ¹⁷⁰ *چلیک çelik* = κλάδος ἢ ράβδος κεκομμένη εἰς μικρὸν μέγεθος· θαλλὸς κοπτόμενος πρὸς μεταφύτευσιν, παράγωγο τοῦ ρήματος *چالماق çelmek* = κτυπῶ καὶ ρίπτω διὰ τῆς χειρὸς, τῆς πτέρυγος, τοῦ ξίφους κτλ. καταβάλλω.

«*μαγκίρι*, τὸ = εἶδος ζυμαρικοῦ κοφτοῦ. Ἴσως ἀπὸ τὸ τουρκ. *mangır* (= νόμισμα, καρβουνάκι ναργιλῆ) λόγῳ τοῦ σχήματος τοῦ ζυμαρικοῦ αὐτοῦ» (ΛΕΞΔΓΙ 293).

Ἡ λ. δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁷¹ *مانگیر mangır* = ἀρχαῖον χαλκοῦν νόμισμα, οὔτινος τέσσερα ἀπετέλουν τὸ λεγόμενον ἄσπρον [*اچك akca, akçe*], ἀλλὰ παράγεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁷² *mangır* = hamurdan kare biçiminde kesilmiş çorbalık (= ζυμαρικὸ κατάλληλο γιὰ σούπα ποὺ ἔχει κοπεῖ σὲ τετράγωνο σχῆμα).

«*μαγκλάβι*, τὸ = μαστίγιο. Μσν. *μαγκλάβιον* (< ἀρχ. *μάστιξ* + λατ. *clava* = ρόπαλο) = μαστίγιο. Πβ. καὶ *μαγκλαβίτες* = οἱ σωματοφύλακες τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων» (ΛΕΞΔΓΙ 293).

Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ μτγν.-μσνκ¹⁷³. *μαγκλάβι(ο)ν*, τὸ = ραβδί, ρόπαλο· ραβδισμός· strap for chastising offenders, καὶ αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του ἀπὸ τὸ

167. Redhouse, *Çağdaş Türkçe - İngilizce Sözlüğü*, İstanbul 1983, σ. 220.

168. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1395αβ. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 1549β.

169. Penguin - Hellenews, *Ἀγγλο-ελληνικὸν λεξικόν*, Ἀθῆναι 1975, σ. 203.

170. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 661β.

171. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 2, σ. 1516α.

172. *Derleme Sözlüğü*, τ. 9, σ. 3121.

173. E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 to A.D. 1100)*, τ. 1-2, Cambridge, Massachusetts 1887, τ. 2, σ. 726. Ἰ. Ν. Καζάζη - Τ. Α. Καραναστιάση, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 2, σ. 87. Taxiarchis G. Koliass, *Byzantinische Waffe, Ein Beitrag zur byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen zur lateinischen Eroberung*, Wien 1988, σ. 179, ὅπου καὶ πολλὰ πραγματολογικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ στὴν ὑποσημείωση 41, ἀναφέρεται: «Ps. kod. 181.29-182.10: κρέμονται δὲ ἐπὶ ζώνης ἐκάστου τούτων (der Bardariotai) λῶροι οὓς καλοῦσι μαγκλάβια, μαστίζειν τοὺς ἀξιόους μαστίζεσθαι...».

ἀμάρτυρο (?) λατινικὸ¹⁷⁴ **man(u)clavium*, ἀπὸ τῆς λ. *manus* = χέρι, καὶ *clavus* = καρφί.

«μαζάνα καὶ ματζάνα, ἦ = μελιτζάνα... Μσν. ματζάνα < ἴσως ἰταλ. *mezzana* = εἶδος δοχείου. Πβ. τὸ κοινὸ μελιτζάνα < ἰταλ. *melanzana*. Συνών. μερτζάνα, ἦ = μελιτζάνα... Τουρκ. *mercän*» (ΛΕΕΔΓΙ 294, 308).

Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια λ. μὲ διαφορετικοὺς τύπους, ἡ ὁποία προέρχεται¹⁷⁵ ἀπὸ τὸ μσνκ. ματζάνα, ἦ = μελιτζάνα, < ματζιτζάνα < μα(ν)τζιζάνιν < ἀραβοπερσικὸ¹⁷⁶ *بَادِنْزَان* *bâdindžân* = the egg-plant or brinjal, *بَادِنْجَان* *bâdingân* = the egg-plant or brinjal, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ σανσκριτικὸ¹⁷⁷ *vâtigana*, *vâtimgana* = Σολανὸν ἢ μελιτζάνα (*Solanum melongena*).

«μοιράσι, τὸ (Ρεθ.) = μερίδιο... Ἀπὸ τὸ μοιράδι < μσν. μοιράδιον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. μοῖρα μὲ ἐπίδρ. τοῦ μοιρασιά» (ΛΕΕΔΓΙ 314).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. φαίνεται ἰσχυρή, ἀλλὰ προσκρούει στὴν μεταβολὴ τοῦ δ > σ, πὺν προσπαθεῖ νὰ τὴν ἐρμηνεύσει μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς λ. μοιρασιά, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἡ προέλευση τῆς λέξης εἶναι τελείως διαφορετική, γιὰτὶ ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ¹⁷⁸ *miras* = κληρονομιά, *miras mali*¹⁷⁹ = the money value of the whole estate of a deceased person, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ¹⁸⁰ *mîrâs* = inheritance, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ¹⁸¹ *irs* = inheritance; remains; old custom.

«μπεσταχτάς, ὁ = συρτάρι πάγκου πὺν χρησιμεύει ὡς χρηματοκιβώτιο. Τουρκ. *beş tahta* = πέντε σανίδια (πὺν ἀποτελοῦν τὸ συρτάρι) (ΛΕΕΔΓΙ 329).

174. Οἱ Ἰ. Ν. Καζάζης - Τ. Α. Καραναστάσης, *ΕΛΜΕΔΓ*, τ. 2, σ. 87, θεωροῦν τὴ μεσαιωνικὴ λατινικὴ λ. ἀμάρτυρη, ἀλλὰ ὁ Du Cange, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, τ. 5, σ. 209, ἔχει καταχωρίσει τὰ ἀκόλουθα: «*Manclavium*, Graecis recentioribus μαγκλάβιον, Fustis est, quo caedebantur, qui fustuarium meruerant: quasi *manualis clava*».

175. Κ. Καραποτόσογλου, «Παρατηρήσεις σὲ ἑλληνικὰ δυσετυμολόγητα», *Βυζαντινὰ* 12, 1983, 382-384.

176. Francis Johnson, *ὁ. π.*, τ. 1, σ. 204α.

177. Monier Minier-Williams, *A Sanskrit - English Dictionary*, Oxford 1899, σ. 935β.

178. Ἰ. Χλωροῦ, *ὁ. π.*, τ. 2, σ. 1835β.

179. J. W. Redhouse, *ὁ. π.*, σ. 2053.

180. F. Steingass, *A Learner's Arabic - English Dictionary*, σ. 1087β.

181. F. Steingass, *ὁ. π.*, σ. 26β.

Ἡ προτεινόμενη ἐτυμολογία εἶναι σωστή κατὰ τὸ ἥμισυ, γιατί ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ¹⁸² پيشتخته *peş-tahta* = ἄβάκιον, ἐφ' οὗ συνήθως οἱ ἀργυραμοιβοὶ μετροῦσι χρήματα· & πρόχειρον μικρὸν χρηματοκιβώτιον χρησιμεῦον καὶ ὡς γραφεῖον· a counter in a shop; a slab of wood or marble, something like a mantle-shelf; a money changer's cash board, narrow at one end, and having a raised rim around it except at the narrow end, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περσικὸ پيشتخته *pîš-tahta*, ἴδια σημασία, ἀπὸ τὴς λ. پيش *pîš*¹⁸³ = the front surface, front of a thing; the front part of a thing, καὶ تخته *tahta*¹⁸⁴ = σανίς, πίναξ, πλάξ, ἄβάκιον, πρασιά· a board, plank, or, anything made of boards, with flat surface.

«μπόλκα ἦ = εἶδος ζακέτας ἐφαρμοστῆς στὸ σῶμα. Ἴταλ. *bolgia* = σακούλα. Πβ. *μπολίδα ἢ μπόλια*» (ΛΕΕΔΓΙ 333).

Ἡ λ. δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἰταλικὸ *bolgia* = λάκκος· σακούλα, δισάκι, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ¹⁸⁵ *bolka* = çuhadan, kadifeden yapılmis ceket, hırka (= εἶδος ζακέτας, ζακέτα κατασκευασμένη ἀπὸ τσόχα, βελούδο).

«μποτζεργάτης, ὁ = (Σέλινο, Σφακιά) = τὸ βαροῦλκο τῆς φάμπρικας... Τουρκ. *bocurgat* = βαροῦλκο» (ΛΕΕΔΓΙ 334).

Ἡ ἐτυμολογικὴ προσέγγιση κινεῖται πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση, γιατί στὴν τουρκικὴ¹⁸⁶ ἡ λ. بوجورگات *bocirgat, bocurgat* = βαροῦλκον, ἐργαλεῖον δι' οὗ ἐγείρονται βάρη, κοινῶς *μποτζεργάτης*, καὶ ὁ Ι. Χλωρὸς ἐτυμολογεῖ τὴν τουρκικὴ λ. ἀπὸ τὸ بوجا *boci, bocı, boca*¹⁸⁷ = μεταφορὰ, μετάθεσις φορτίων, τὸ ὁποῖο θεωρεῖ ἰταλικῆς ἀρχῆς, καὶ τὸ ἐργάτης, ὁ = εἶδος βαροῦλκου¹⁸⁸ μετὰ κατακορύφου τυμπάνου ἐν χρήσει ἰδίως ἐν τοῖς πλοίοις πρὸς ἀνέλκυσιν τῶν ἀγκυρῶν, μποτζεργάτης. Τὸ θέμα ὅμως δὲν εἶναι καὶ τόσο

182. Ἴ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ.1, σ. 429α. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 449α.

183. Ἴ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ.1, σ. 476α. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 464α.

184. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 513β.

185. *Derleme Sözlüğü*, τ. 2, σ. 735.

186. Ἴ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 372β.

187. Ἴ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 372β.

188. Δ. Δημητράκου, ὁ. π., τ. 4, σ. 2935.

άπλò òσο φαίνεται, καὶ γι' αὐτò τò λόγο οἱ Kahane-Tietze¹⁸⁹ ἀναφέρουν: «AncGr. ἐργάτης 'capstan, windlass' survives in Modern Greek ἐργάτης, ἀργάτης... The word is also found as the second element of the synonymous compound *bocurgat* and its equivalent: Gr. μποζαργάτης, μποτζαργάτης, SerboCroat. Bulg. *bojougat*. In this compound the first element, widely spread in the Levant, is unidentifiable (=τò πρῶτο συνθετικὸ σὲ αὐτὴ τὴ σύνθετη λέξη, ἡ ὁποία εἶναι εὐρέως διαδεδομένη στὴν Ἀνατολή, εἶναι ἀγνώστου ταυτότητας)».

«μπούζ(ι)ουνας, ὁ = καθένα ἀπὸ τὰ ἄκρα σακιοῦ ἢ ἀσκιοῦ. “Δέσε σφιχτὰ τὸ μπούζιουνα τ' ἀσκιοῦ, νὰ μὴ ξεπιρίσει τὸ λάδι”. Ἀπὸ τὸ βούζουνας, μεγεθ. τοῦ βουζούνη = φούσκωμα, ἐξόγκωμα. Πβ. μουζιάζω [< μπούζ-α (< βύζα = φούσκωμα, ἄκρο σακιοῦ)», «μουζουριέρα, ἡ = τσέπη... Ἰταλ. *bisognera*¹⁹⁰», «μουτσουνάρα, ἡ = ὑδρορροή στέγης. Ἀπὸ τὸ ἰταλ. διαλεκτικὸ *buzzunara* = μεγάλη φιάλη. Συνών. *κουτσουνάρα*» (ΛΕΕΔΓΙ 334, 335, 337-338).

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης¹⁹¹ ἔχει καταχωρίσει τὴ λ. «μουτσουνάρι τό, κρουνός ἰταλ. διαλεκτ. *buzzunara* (= μεγάλη φιάλη)», καθὼς καὶ ὁ Εὐάγγ. Μπόγκας¹⁹² ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ: «μουντῶνάρ' (τὸ) (Γιάν.) (μουτσουνάρι) τὸ σωληνωτὸ στόμιο κανατιοῦ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔπιναν νερό, στὴ Νησίτσα καὶ ἡ βρουσούλα, ὁ μικρὸς πίδακας νεροῦ κατ' ἐπέκταση. Μπουτσινάρι (Κύθνος), ποτινάρι (Αἶνος) πιθ. ἀπὸ συμφυρμὸ τῶν βουτσι + σωληνάρι», «μπιζουνάρα (ἡ) ὁ ξύλινος αὐλάκας ποὺ ὀδηγεῖ τὸ νερὸ στὴ φτερωτὴ τοῦ μύλου (χωριὰ Δρόπολης), μπουτῶνάρ' (τὸ) στὰ Γιάννινα εἶναι ὁ σωλήνας ἀπὸ τὸν ὁποῖο χύνεται τὸ νερὸ τοῦ κανατιοῦ».

189. Henry and Renée Kahane - Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana 1958, σ. 508, λῆμμα 769.

190. Ἡ ἰταλικὴ λ. *bisognera* ποὺ παρατίθεται δὲν μαρτυρεῖται στὴν ἰταλικὴ γλώσσα, βλ. Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, τ. 2, σ. 255, ὅπου ἡ λ. ἔπρεπε νὰ ἦταν καταχωρισμένη. Ὁ Βρασίδης Καπετανάκης, *Τὸ Λεξικὸ τῆς πιάτσας*, Ἀθήνα 1962, σ. 91, ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: «μουζουριέρα, ἡ = 1) τὸ χρησιμοποιούμενον πρὸς κάλυψιν παρανόμου πράξεως μέσον...», καὶ «μουζουριερατζής, ὁ = ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποῖου τὸ παλτὸ ἔχει μιὰ πολὺ μεγάλη ἐσωτερικὴ τσέπη στὴν πλάτη».

191. Ν. Π. Ἀνδριώτης, *ΕΛ*, σ. 223.

192. Εὐάγγ. Ἀθ. Μπόγκας, *Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου*, τ. 1-2, Ἰωάννινα 1964-1966, τ. 1, σ. 259, τ. 2, σ. 43.

Ὁ Ἄγ. Τσοπανάκης ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀρχαιοελληνικὴ λ. *ποδεών*¹⁹³, ὅ = κυρίως τὰ ἄκρα, αἱ λωρίδες ἐνὸς ἐκδαρμένου δέρματος ζώου τινός· εἰς τὸν δερμάτινον ἄσκον οἴνου ἢ ἐλαίου λέγεται οὐ μόνον ὁ λαιμός (*ἄσκοῦ ποδεών*)...ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ συρῶσθαι λωρίδες, τὰ ἄκρα τοῦ ποδός, χρησιμεύουσαι διὰ νὰ πιάνη τις, τὸ γεμάτον δερμάτι καὶ νὰ τὸ κουβαλῆ, ἐπιβιώνει¹⁹⁴: «καὶ σήμερα σὲ ἀρκετὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα μὲ τὶς ἀρχικὲς καὶ μὲ παράγωγες σημασίες, σὲ διαφόρους τύπους: *ποδεών* — *ποδέων > *ἀπόδιωνας* Ροδ. καὶ Δωδεκ. ἰδ. = τὸ μπατζάκι τοῦ παντελονιοῦ καὶ τῆς νησιώτικης βράκας, ἀνδρικήσ καὶ γυναικείας. 2) *ποδεωνάριον > *πουδουνάρ* Μακεδ. (Σιάτ.), μὲ τὴν ἴδια σημασία. 3) *ποδεώνιον > *ποδιώνι* > *πουδιούνι* > *μπουζούνι* = φουσκωμένον ἄκρον ἄσκοῦ, *μπζούνι* (στὸν πληθ. *μπζούνια* = τὰ ἄλλως λεγόμενα καλαμοβράκια, δηλονότι αἱ ὅπαι δι' ὧν περῶσι τὰς βράκας εἰς τοὺς πόδας Σάμ. 4) *ποδεωνάριον > *πουδιουνάρι > *πουζουνάρι (βλ. *μπουζούνι*) > *πουτσουνάρι* Ροδ. > *μπουτσουνάρι* Ἀμοργ. = σωλὴν τῆς ἐκροῆς τοῦ ἄρμεοῦ, *μπλουτσουνιέρα* ἢ *Νάξ.* = ὀπὴ τοῦ ληνοῦ, ἐξ ἧς καταρρέει ὁ μοῦστος εἰς τὸ ὑπολήνιον».

Ὁ Ν. Andriotis¹⁹⁵ ἔχει λάβει ὑπόψη τοῦ τὴν ἀνωτέρω ἐργασία τοῦ Ἄγαπ. Τσοπανάκη ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὸ λῆμμα: *ποδεών*, ὅ, δὲν ἔχει περιλάβει τοὺς τύπους: *μπουζούνι*, *πουζουνάρι*, *μπουτσουνάρι* κλπ., προφανῶς δὲ δέχεται αὐτὴ τὴν ἐτυμολογικὴ προσέγγιση ἢ ὁποία διακρίνεται γιὰ εὐρηματικότητα καὶ εὐστοχία, ἀλλὰ ἡ ἀνυπαρξία τύπου μὲ δ, ἐνῶ αὐτὸ διατηρεῖται στοὺς τύπους: *πόδιωνας*, *πουδιῶνας*, *ἀποδιῶνας*, *ποδωνάριν*, *πουδουνάρ*, δημιουργεῖ ἐρωτηματικὰ καὶ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὀρθότητά της.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. *μπουτσουνάρι*, *μπουτσουνάρα* θὰ πρέπει νὰ ἐρευνηθεῖ στὶς ρομανικὲς γλῶσσες καὶ τὰ ἰδιώματά τους, πρβλ.: ἀρχ. μσνκ. γαλλικὰ¹⁹⁶ *bu(i)sine* “conduit, tuyeau (= λούκι, σωλήνας, κιούγκι)”, *busine* (Amiens) “tuyeau de gouttière (= σωλήνας τῆς ὑδροροῆς)”, *bouzine* (Reims)

193. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., ὁ. π., τ. 2, σ. 776.

194. Ἄγαπητοῦ Γ. Τσοπανάκη, *Συμβολὴ στὴν ἐρευνα τῶν ποιητικῶν λέξεων*: “*Αἱ Γλῶτται*”, Ρόδος 1949, 35-37 [= Τοῦ ἴδιου, *Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας*, τ. 1-2, Θεσσαλονίκη 1983, τ. 1, σ. 387-389]. Ὁ Θεοχάρης Δετοράκης, «*Λέξεις κρητικῶν κειμένων*», *Ἀριάδνη* 5, 1989, 370-371, συγχέει τὴ μσνκ. λ. *μπουζ(ου)νάρα*, ἢ = μεγάλη τσέπη, ἀπὸ τὸ *μπουζουνάρι < ὑποζωνάριον, μὲ τὴ λ. *μπουζούνι*, τὸ = φουσκωμένο ἄκρο ἄσκοῦ, τὴν ὁποία ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ *ποδεών*.

195. Ν. Andriotis, *LA*, σ. 457, λῆμμα 4954.

196. Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, σ. 592-593.

“vanne (= βάνα, διακόπτης νερού)”, *büžen*¹⁹⁷ (Engadin Έλβετίας) “hölzerne Röhre der Wasserleitung (= ξύλινος σωλήνας της ύδρευσης)”, *doccia*¹⁹⁸ (= ύδρορροή), από το λατινικό *bucina* = Trompete.

«μπουμπουλές, ό = πυκνό φράγμα φυλλωμάτων που σχηματίζεται από τη διαπλοκή ή συγκέντρωση κλαδιών, θάμνων ή και δένδρων... Ίσως από το πουπουλές (< πούπουλο) με ήχηροπ. του π σε μπ. Συνών. στουμπαλέ, τουφουλέ» (ΛΕΕΔΓΙ 335).

Η προέλευση της λ. δεν μπορεί να αναζητηθεί στο πουπουλές (< πούπουλο), αλλά θα πρέπει να εντοπισθεί στο λατινικό¹⁹⁹ *rampinus* = a tendril or young shoot of a vine; a vine-leaf, the foliage of a vine (= άμπελόφυλλο, το φύλλωμα του κλήματος), που βρίσκεται στις νεολατινικές γλώσσες²⁰⁰ ως: ιταλ. *rampino*, σικελ., καλαβρέζικα *rámpina* = Laub (= φύλλωμα), Blatt (= φύλλο), και με μεταβολή του επιθήματος ως: άβρουζζιακά (Abruzzen) *rampiuge*, ρεατινικά (Rieti) *rampul'a* = dürres Laub (= ξερό φύλλωμα), καταλανικά *rimoll*, πορτογαλικά *rimrolho*, και προφανώς από το *rampul'a* > μπουμπουλές, με ύποχωρητική άφομοίωση α - ου > ου - ου.

«μπουρού, τó και μπουριά, τά = πείσμα, μούτρωμα... Άπό τó μπουρώνω ύποχωρ. με έπίδρ. του μπουρι - μπουριά», «μπουρώνω = δυσανασχετώ, καταβάζω μούτρα, πεισμώνω... Άπό τó μπουρ-ι (< τουρκ. *bogu*) με κατάλ. -ώνω (ή σημασία μεταφορική άπό την ύπερθέρμανση του μπουριού σόμπας)» (ΛΕΕΔΓΙ 337).

Η έτυμολογία είναι σωστή, αλλά στην πραγματικότητα ή λ. μπουρού = πείσμα, προέρχεται κατευθείαν άπό τó τουρκ²⁰¹. *جو جو bogu* = σωλήν, σάλπιγξ: bad, in a bad state (= άσχημα, σε άσχημη κατάσταση).

«μπουτσώνομαι = λερώνομαι... Ίσως άπό τó βουτσι (= δοχείο λαδιού στις φάμπρικες) με κατάλ. -ώνω. Κατ' άλλη έκδοχή άπό τó βουτσώνω [= έπα-

197. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 123, λήμμα 1368.

198. K. Jaberg und J. Jud, *Index zum "Sprach-und Sachatlas Italiens und der Südschweiz"*, *Ein propädeutisches etymologisches Wörterbuch der italienischen Mundarten*, σ. 81.

199. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ό. π.*, σ. 1295.

200. W. Meyer-Lübke, *REW*, σ. 508, λήμμα 6185.

201. Ί. Χλωροϋ, *ό. π.*, τ. 1, σ. 377α. New Redhouse, σ. 191.

λείφω τὸν πάτο τοῦ ἀλώνιου μὲ διάλυμα βουτσιᾶς, ὥστε νὰ γίνει κατάλληλο γιὰ τὸ ἀλώνισμα]» (ΛΕΕΔΓΙ 338,135).

Ἡ λ. πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὸ παλαιὸ ἰταλικὸ²⁰² *bozzare* = to rough (= ἀναστατώνω) hew or draw, cast, cut, worke or write anything, to bungle (= τὰ κάνω μαντάρια, εἶμαι τσαπατσούλης), καὶ κατ' ἐπέκταση: *λερώνω-ομαι*.

«*μπροστελίνα*, ἡ = ζώνη στὸ μπροστινὸ μέρος σαμαριοῦ ποὺ περιβάλλει τὸ λαϊμὸ τοῦ ζώου, ἡ μπροστινέλα... Ἀπὸ τὸ *μπροστέλ-α* (< μσν. *ἐμπροστέλα*) μὲ κατάλ. *-ίνα*» (ΛΕΕΔΓΙ 340).

Ἡ Ν. Ἀνδριώτης²⁰³ ἀναφέρει: «*μπροστέλα* ἡ, μσν. *ἐμπροστέλα* (προφυλακή) < *ἐμπροστά* + κατάλ. *-έλα*. Κατὰ G. Weigand στὸ *Balkan - Archiv*. 4, 12 σλαβ. *pre-stela*, μὲ παρετυμολογία τοῦ *ἐμπρός*», καὶ τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ τὸν Γ. Μπαμπινιώτη²⁰⁴, ἐνῶ τὸ ΛΚΝ²⁰⁵ ἐπιπροσθέτως παραθέτει τὸ βουλγαρικὸ *prestika* = ποδιά, ἀλλὰ ἡ προέλευση τῆς λ. δὲν μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ μσν²⁰⁶. *ἐμπροστέλα*, ἡ = ἐμπροσθοφυλακή, καὶ δὲν ἔχει ἄμεση παραγωγικὴ σχέση μὲ τὸ μσνκ.-νεοελλ. (*ἐ*)*μπροστά*.

Ἡ Du Cange ἔχει καταγράψει τὶς λ²⁰⁷.: «*ἀντελίνη*, *Antelena*. Glossae graec. lat. *στηθιστήρ*, *Antellina*», «*ὀμπροστελίνα*, *Antilena*, *προσθηθίδιον*», καὶ: «*ὀπισθέλη*, *Postilena*, *ὀπισθία*, in Glossis Lat. Gr. Ὀπισθελίνη, eadem potione... καὶ μικρὰ τουφία καὶ τῶν ὀπισθελίνων καὶ ἀντελίνων τῶν ἵππων», καὶ οὐσιαστικὰ παρέχει ἔμμεσα τὸν πρέποντα συσχετισμὸ τῶν λέξεων, γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς²⁰⁸ μᾶς πληροφορεῖ: «καὶ τὸ Ἀντελήνα (*Antelena*, παράγωγον τοῦ *Antella* ἢ *Antela* τοῦ παρακμάζοντος Λατινισμοῦ) τὴν ὀνομαζομένην καὶ Ἐμπροσθελήνα. Ἐσήμαινε τὸν περὶ τὸ στήθος τοῦ ἀλόγου περικείμενον λῶρον, διὰ νὰ κρατῆ τὴν σέλλα, τὸν ὀνομαζόμενον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς *Στηθιστήρα* (*portail*, Τουρκιστί, *Σινεμπένδ*). Ἐξεναντίας, ὁ

202. John Florio, *A Worlde of Wordes, or Most copious, and exact Dictionarie in Italian and English*, London 1598, σ. 47.

203. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 224.

204. Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας*, σ. 1158.

205. *Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, [Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], σ. 893.

206. Ἐμμ. Κριαρᾶ, *Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας 1100-1669*, τ. 6, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 28.

207. Du Cange, *ὀ. π.*, σ. 82, 1044, 1048.

208. Ἀδ. Κοραῆ, *ὀ. π.*, τ. 1, σ. 43.

ὄπισθεν τῆς σέλλας κατερχόμενος καὶ κρατῶν τὴν οὐρὰν λῶρος ἐλέγετο, Ὀπισθελίνα, ἀπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν *Postilena*, καὶ Ὀπισθία (χυδ. Πιστιά, *croupière*, Τουρκ. *Κουσκούν*). Σήμερον ὀνομάζεται *Καπουλοδέτης*».

Τὸ συμπέρασμα²⁰⁹ πὺ προκύπτει εἶναι ὅτι τὸ μεσαιωνικὸ λατινικὸ²¹⁰ *antela, antelina* = *lorimentum pectorale equi*; *Brustriemen, Vordergeschirr des Pferdes*, συσχετίσθηκε μὲ τὸ (ὀ)(ἐ)μπρός καὶ δημιουργήθηκε τὸ (ὀ)μπροστελίνα > μπροστέλα, καὶ τὸ *postilena*²¹¹ = *crupper* (= καπουλοδέτης, πισινέλα), μὲ τὸ ὄπισθεν καὶ προέκυψε τὸ ὀπισθελίνα > πισελίνα²¹², πισινέλα.

«ντένι, τὸ (Χαν.) = μίσχος, κοτσάνι. Ἀπὸ τὸ ὑποκορ. τοῦ ἀντένα > *ἀντένιον > ἀντένι > ντένι (μὲ σίγηση τοῦ ἀρχικοῦ ἄτονου ἄ-). Πβ. ψίδι < *ἀψίδιον < ἀψίς» (ΛΕΕΔΓΙ 350).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ δημῶδες²¹³ τουρκικὸ *deñek* = *hiyar, patlıcan vb. sebzelerin sari* (= ὁ μίσχος τοῦ ἀγγουριοῦ, μελιτζάνας κλπ. λαχανικῶν).

«ντερεφός, ἐπίθ. ἀδύνατος, λεπτοφυής, λεπτός... Ἀπὸ τὸ *τερ-εφός < Ἰνδοευρωπαϊκὸ θέμα *ter-* = τρυπῶ. Πβ. ἀρχ. ρ. *τερέω* = διατρυπῶ, ἀρχ. ἐπίθ.

209. Δημητρίου Μ. Σάρρου, «Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ», *Πεντηκονταετηρὶς Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως* 1920, σ. 45-48, ὅπου ὑπάρχει ἐξαντλητικὴ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος. Μ. Φιλήντα, *ΓΓΕ*, τ. 3, σ. 181.

210. *Mittellateinisches Wörterbuch*, σ. 694. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*, τ. 1, σ. 295, 296: «*antela, antella*. Antilena, equi pectorale, nostris, *Poitrail*. Glossae Isidori: *Antela, Antilena, sicut Postela, Postilena*... Adde Isidorum lib. 20. cap. 16. Gloss. Lat. Graec. *Antelena*, διαρηστήρ, ὃ ἐστὶν ἰμάς ἵππων περὶ τὸ στῆθος»· πρόκειται γιὰ τὴ λ.: *δερηστήρ. ὁ συνέχων, περιτραχήλιος*, πὺ ἀπαντᾷ καὶ ὡς: *δερριστήρ. περιδέριον ἵππου*, **δερριστήρ. συνάγχη περιανχένιος* (Ἡσύχ. δ691, 692), ἐνῶ τὸ ἐρμήνευμα: *ἰμάς ἵππων περὶ τὸ στῆθος*, προέρχεται ἀπὸ τὸ συνώνυμο: *στηθιστήρ, ὃ ἰμάς ἵππων περὶ τὸ στῆθος*. Ὁ P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. 1, Paris 1968, σ. 264, σχολιάζοντας τὴ λ. *δερριστήρ*, παρατηρεῖ: «le double ρ est-il une faute ? un traitement dialectal ? ou résulte-t-il d'une étymologie populaire avec *δέριος*». Iohannis Zonarae, *Lexicon*, ἔκδ. I. A. H. Tittman, Lipsiae MDCCCVIII, σ. 476. *Thesaurus Linguae Graecae*, τ. 7, σ. 747.

211. Charlton T. Lewis - Charles Short, *ὁ. π.*, σ. 1406.

212. Ἀπὸ τὸ λατινικὸ *postilena* = καπουλοδέτης, προέρχεται τὸ ἰταλικὸ *posola* = *striscia doppia di cuoio che collega la braca al colare; ciascuna striscia di cuoio cui sono raccomandati gli straccoli della sella o del sellino*, καθὼς καὶ τὰ ἰδιωματικά: *pustulèna, posilena, pòs'ena* = *stracciale*. Carlo Battisti - Giovanni Alessio, *DEI*, τ. 4, σ. 3035. W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, traduction française par Eugène Rabet, τ. 1, Paris 1890, σ. 126.

213. *Derleme Sözlüğü*, τ. 4, σ. 1421.

τέρην = μαλακός, τρυφηλός, λατ. *ter-ere* = τρίζω, *ter-es* = ισχνός, *terebare* = τρυπῶ, καὶ τὸ κοινὸ *τερηδόνα* < ἀρχ. *τερ-ηδών*. Τὸ φ τοῦ καταληκτ. ἐπιθήματος -εφός (ἀντὶ -ερός) ἴσως ἀπὸ ἐπίδρ. τοῦ ὁμόρριζου *τρυφερός*)» (ΛΕΕΔΓΙ 350).

Ἡ ἀναγωγή νεοελληνικῶν λέξεων σὲ ἀμάρτυρες ἀρχαιοελληνικὲς παρουσιάζει πολλές δυσκολίες, ἐνῶ ἡ περαιτέρω διασύνδεσή τους μὲ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴ δὲν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη, γιὰ τὸς περισσότερες περιπτώσεις ὄχι μόνο δὲ προωθεῖται τὸ θέμα, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα συσκοτίζεται· πρόκειται γιὰ διαφορετικὸ τύπο τῆς λ. *τερεφός*, ὁ (Κέρκυρα) = εὐθριπτος, ἐλατωματικός, τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο²¹⁴ *τέρφος*, τὸ = λέπυρον, δέρμα, φλοιός, φλούδα· *skin, shell*, > *τερεφός* > *ντερεφός*, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ συνοδίτη φθόγγου ε, καὶ σχηματισμένο κατ' ἀναλογία πρὸς ἄλλα εἰς -ὸς λήγοντα ἐπίθετα, καὶ γιὰ τὸ σημασιολογικὸ μέρος πρβλ. τὸ νεοελληνικόν: *εἶναι πετσὶ καὶ κόκαλο*, καθὼς καὶ τὸ τουρκικό-ἀγγλικὸ ἀντίστοιχο: *derisi kemiklerine yarısmak* = to be just skin and bones, be skinny (= λιπόσαρκος, κοκαλιάρης), ὅπου ἡ τουρκικὴ λ. *deri* καὶ ἡ ἀγγλ. *skin* = δέρμα.

«*παπούρα*, ἡ καὶ *παπουρές*, ὁ = ἐπίπεδος χῶρος σὲ ὕψωμα, γήλοφος. Πιθανὴ ἡ ἔτυμ. ἀπὸ τὸ φυτὸ *πάπυρος*, τοῦ ὁποῖου τὸ στέλεχος ἔχει σχῆμα κωνοειδές, παρόμοιο μὲ τὸ σχῆμα λόφου, μὲ μεγεθ. κατάλ. -α. Ὁ β' τύπος ἀπὸ τὸν α' μὲ κατάλ. -ές» (ΛΕΕΔΓΙ 408).

Οἱ δημῶδεις ὀνομασίες μὲ τοπολογικὸ προσδιορισμὸ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες, ἀλλὰ μεγάλος ἀριθμὸς τους δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐρμηνευθεῖ διὰ μέσου τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἐνῶ ὁ πληρέστερος τρόπος εἶναι νὰ ἐξετασθοῦν μὲ μιὰ εὐρύτερη γλωσσικὴ προσέγγιση, καθὼς ἀποφεύγονται οἱ ἀμάρτυροι τύποι, καὶ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ὑπάρχει μιὰ συνέχεια ἐνὸς ὑποστρώματος τὸ ὁποῖο ἐξακολουθεῖ καὶ δείχνει τὴν παρουσία του. Ἡ λ. *παπούρα*, ἡ = γήλοφος, σχετίζεται μὲ τὸ προβηγκιανόν²¹⁵ (Abress.) *roupe* = petite colline

214. Γερ. Χυτήρη, *Κερκυραϊκὸ γλωσσάρι, ἀκατάγραφες καὶ δίσημες λέξεις*, σ. 188, ὁ ὁποῖος καὶ ἔτυμολογεῖ τὴ λ. σωστά. Ὁ Δ. Κρεκούκας, «Ἐτυμολογικὰ Δ'», *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 24, 2003, 278, παραθέτει τοὺς συναφεῖς τύπους: *τερεφός*, *τζερεφός*, *τσιρεφός*, *τσιριφλός* = τὸ ἄτομο τὸ ἀδύνατο στὸ σῶμα, τὸ μαλθακὸ ἀλλὰ καὶ τὸ μὲ ἐλατωμένη ἀντίληψη τὸ μισόκουτο. Ἄνθ. Γαζῆ κἀ., ὁ. π., τ. 3, σ. 257. *LSJ*⁹, σ. 1778.

215. Kurt Baldinger, *Dictionnaire onomasiologique de l'ancien occitan*, Fascicule 1, Tübingen 1975, σ. 73, λήμμα 168: *élévation de terrain, colline*.

(= μικρός λόφος), όπως οί κρητικές²¹⁶ λ. πασάρα, ἦ = σχιστόλιθος, μαλακή πέτρα πού σπᾶ πολὺ εὐκόλα, καὶ πάσπαρος, ὁ = τὸ πέτρωμα μαρμαρυγιακὸς σχιστόλιθος, καὶ κατὰ περιοχὲς ὁ φυλλίτης, πού ἀνευρίσκονται στὰ κατωιταλικά²¹⁷ ὡς: κάσπαρο ὁ (πάσπαρος), κάρπαρο = εἶδος σκληροῦ πωρόλιθου, καὶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἀγνώστου ἑτυμολογίας, εἶναι ἴδιας προέλευσης μὲ τὸ προβηγκιανό²¹⁸ (Mars.) *pansaru* = terre forte, où domine l'argile.

«πατσούρα, ἦ = ἡ ἀποφορὰ πού ἀναδίδουν τὰ ροῦχα κάποιου ἀπὸ οὔρα. Ἀπὸ τὸ πατσοῦρος ὑποχωρ. (πβ. καμπούρα < καμπούρης)», καὶ «πατσοῦρος, ἐπίθ. αὐτὸς τοῦ ὁποίου τὰ ἐνδύματα ἀναδίδουν ὁσμὴ οὔρων, αὐτὸς πού κατοριέται πάνω του, ὁ κατορλῆς. Ἀπὸ τὸ *πατσουρῶ < ἴσως ἰταλ. *pancia* (= κοιλιά) + οὔρῶ» (ΛΕΕΔΓΙ 417).

Ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ χρησιμοποιεῖ τὶς λ.: πατσούρα, πατσούρω, ἦ = κακοντυμένη, βρώμικη, γυναίκα, καὶ ἡ προέλευση τῶν λ. πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ δημῶδες τουρκικὸ²¹⁹ *paşur* [patʃur] = üstü başı dağınık, pis, düzensiz (= τὰ ροῦχα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκατάστατα, βρώμικα, ἀσυγύριστα).

«ρέτζακας, ὁ καὶ (σπάνια) ρετζάκα, ἦ (συνηθίζεται ὡς τοπωνύμιο) = γκρεμὸς, χαράδρα, ἀπότομο ρυάκι. Οὐσ. ρέτζα (< ρίτζα < ρίζα) + μεγεθ. κατάλ. -ακας. Ἡ τροπὴ τοῦ ι σὲ ε ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ παρακείμενου ὑγροῦ. Πβ. καὶ τοπωνύμιο *Ρίτζα* καὶ *Ρίτζες* στὴν Κάρπαθο. Πβ. καὶ ρ. ρετζακώ(νω) = πέφτω ἀπὸ ψηλά», καὶ «ρέτσουλο, τὸ = γκρεμὸς, χαράδρα, ρυάκι... Ἀπὸ τὸ ρετσούλι, ὑποκορ. τοῦ ρέτζα (< ρίτζα < ρίζα). Τὸ ε ἀπὸ τὸ παρακείμενο ὑγρὸ ρ» (ΛΕΕΔΓΙ 448-449).

Ἡ προέλευση τῆς λ. θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὰ ρομανικά²²⁰, πρβλ. προβηγκ. *reç*, γασκ. *arrec* = Bach (= ρυάκι), Rinnsal (= ποταμάκι), guisseau,

216. Ἐλευρίου Κ. Πλατάκη, «Δημῶδη ὀνόματα ὄρυκτῶν καὶ πετρωμάτων τῆς Κρήτης», *Κρητολογία* 12-13, 1981, 145-146.

217. Ἀναστασίου Καραναστάση, *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν ἐλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς κάτω Ἰταλίας*, τ. 3, Ἀθήναι 1988, σ. 92, ὅπου ἀναφέρονται καὶ οἱ ὑπάρχουσες ἑτυμολογικὲς προσεγγίσεις.

218. Kurt Baldinger, ὁ. π., Fascicule 2, Tübingen 1980, σ. 140, λῆμμα 291: *terrain argileux*.

219. *Derleme Sözlüğü*, τ. 9, σ. 3377.

220. W. Meyer - Lübke, *REW*, σ. 603, λῆμμα 7299. Frédéric Mistral, *Lou tresor d'ou Felibrige ou Dictionnaire provençal-français*, τ. 1-2, Aix-en-Provence 1879-1887, τ. 2, σ. 720-721.

rigole (= αὐλάκι), ravin (= ξεροπόταμο, φαράγγι), καὶ μὲ τὴν κατάληξη -άκας, προσδιόρισε τὸ ἀπότομο ρυάκι κλπ.

«σαλιαδόρος, ὁ = μπετούγια, μάνταλο. Ἴσως ἰταλ. *saldatore* = συγκολλητής. Συνών. *μπεράτης*» (ΛΕΕΔΓΙ 457).

Ἡ λ. δὲν μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *saldatore* = συγκολλητής, γιατί ὑπάρχουν προβλήματα τόσο μορφολογικά-φωνητικά, ὅσο καὶ σημασιολογικά· ἡ πλησιέστερη ἰταλικὴ λ. στὸ κρητικὸ *σαλιαδόρος, ὁ = μπετούγια, μάνταλο*, εἶναι ἡ λ. *saliscendi*²²¹ = στροφεύς, βάλανος, ἐπιβλής, κλειθρον, μάνταλον· *latch*²²² (= μάνταλο, μπετούγια); *going up and down, ups and downs*, πού προέρχεται ἀπὸ τὶς λ. *salire + scéndere* (= ἀνεβαίνω, ἀνυψοῦμαι + κατεβαίνω), ἐνῶ ἡ βενετικὴ²²³ διάλεκτος χρησιμοποιεῖ τὴ λ. *saltarelo* = *saliscendo* ο *saliscendi*, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ μεταβληθοῦν στὸ *σαλιαδόρος*· ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ²²⁴ *salitóre* = *chi, che sale*· ὁ ἀναβαίνων· *monteur; qui monte*, καὶ γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρβλ. τὰ ἀνωτέρω συνώνυμα: *salisendi, saltarelo*, τὰ ὅποια στηρίζονται στὴ σημασία: *ἀνεβαίνω*.

«σεισορὰ καὶ σεισοράδα, ἡ = σουσουράδα. Α' συνθετ. σεισο- (βλ. λ.) + ὄρὰ (βλ. λ.)» (ΛΕΕΔΓΙ 460).

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. εἶναι σωστή, ἀλλὰ ἡ μτγν. ἑλληνικὴ²²⁵ γνωρίζει τὴ λ. «σεισοῦρα, ἡ, *Caudam movens, nomen Aviculae, quae Graece ἴνγξ et κίγκλος etiam nominatur, a quibusdam Motacilla*», ὅπως διασώζεται μόνο στὸ ἀκόλουθο χωρίο²²⁶: «Ἴνγξ ζῶον ἀδικώτατον(?) ἡ λεγομένη σεισοῦρα ἡ κίρναϊος, ἐστὶ δὲ καὶ εἶδος ὀργάνου μουσικοῦ, ᾧ χρῶνται αἱ φαρμακίδες εἰς φίλτρα».

221. Μ. Π. Περίδου, ὁ. π., τ. 2, σ. 1383.

222. *Dizionario delle lingue Italiana e Inglese, Parte Prima, Italiano - Inglese*, τ. 1-2, ἐκδ. Vladimiro Macchi, Firenze 1972, τ. 2, σ. 1136. 1136.

223. G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, σ. 595.

224. Aldo Gaglielli, *Grande dizionario illustrato della lingua italiana*, τ. 1-2, Mondatori 1989, τ. 2, σ. 3190.

225. *Thesaurus Linguae Graecae*, τ. 7, σ. 136.

226. *Scholia et glossae in halieutica (scholia vetera et recentiora)*, ἐκδ. U. C. Bussemaker, *Scholia et paraphrases in Nicandrum et Oppianum in Scholia in Theocritum*, ἐκδ. F. Dübner, Paris 1849, Hypothesis-book 1 scholion 565₂₋₄. Ὁ Ν. Π. Ἀνδριώτης, *ΕΛ*, σ. 333, παράγει τὴ λ. *σουσουράδα, ἡ*, ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο *σεισοῦρα-άδα <*σεισοῦρα, ἡ, ἐνῶ καὶ ὁ Ἄδ. Κοραῆς, Ἄτακτα, τ. 5₁, σ.

«*συχριντί*, επίρρ. ολοκληρωτικά επιχρισμένος, όλόσωμα πασαλειμμένος, όλότελα λερωμένος... Ἀπό τὸ επίρρ. *συχρι-τί (< επίθ. *συχριτ-ός < μτγν. *συγ-χρίω*) μὲ ἤχηροπ. τοῦ τ σὲ ντ.» (ΛΕΕΔΓΙ 502).

Ἡ προτεινόμενη ἔτυμολογία περιέχει θετικά στοιχεῖα, ἀλλὰ δὲν εἶναι πειστική, καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι λανθάνει ἡ τουρκοπερσική²²⁷ λ. *كَيُو شُوخ* *ṣoh gîr, ṣûh gîr* = sordidus inquinatus, sordidus; sordido, imbrattato, sporco; sordid (= ρυπαρός).

«*ταῖνι*, τὸ = **1** τὸ συσσίτιο. **2** ἡ κτηνοτροφία. Τουρκ. *tayin* < ἑλλην. *ταγήν*, αἰτ. τοῦ *ταγή*» (ΛΕΕΔΓΙ 506).

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀκριβῆς μεταφορὰ τῶν ὄσων παραθέτει ὁ Ν. Ἀνδριώτης²²⁸, ἀλλὰ ἡ λ. ἔχει διαφορετική προέλευση καὶ ἔτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικό²²⁹ *تعيين* *ta'yin, tayin* = ὄρισμός, καθορισμός, διορισμός ὑπαλλήλου· σιτηρέσιον ἄρτου, κρέατος κτλ. διδόμενον εἰς στρατιωτικούς ἰδία ὑπαλλήλους· *ration*; small loaf issued to soldiers; appointing, designating; appointment, τὸ ὁποῖο παράγεται ἀπὸ τὸ ἀραβικό²³⁰ *تعيين* *ta'yin* = specification, particularization; *ration, food*, ἀπὸ τὸ ρῆμα²³¹ *عين* *ân*, ἀπρμφ. *تعيين* *ta'yin*, = define, determine, specify.

«*τσουράς*, ὁ = κυλινδρικός σουγιάς τσέπης. Ἴσως ἀπὸ τὸ *τσουρ-ῶ* [= **1** γκρεμίζομαι. **2** κυλινδρῶ κάτι... Ἀπὸ τὸ ρῆμα *τσουλῶ* (< *κυλῶ* < ἀρχ. *κυλίω*)] μὲ κατάλ. -άς. (Ἔφερε στὸ ἓνα ἄκρο του ροδέλα περιστρεφομένη γιὰ διάφορες χρήσεις)» (ΛΕΕΔΓΙ 532).

Ἡ λ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *τσουρῶ*, ἀλλὰ ἔτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ

341, σημειώνει: «Ὁ Βελώνιος (Observat. 1, 19, pag. 24) τὸν ἤκουσεν ὀνομαζόμενον *Σουσουράδα*. Τοῦτο ἐμφανίζει τὸ Ἑλλ. *Σεισοῦρα*: ἀλλὰ τὸ *Σεισοῦρα* ἐτάχθη εἰς τὰ δισταζόμενα ἀπὸ τὸν Συνεῖ-δέρον ὡς ἀμάρτυρον».

227. Franz Meninski, *Thesaurus linguarum orientalium*, σ. 2874. Francis Johnson, ὁ. π., σ. 768β.

228. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 356, ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸν P. Kretschmer, *Glotta* 27, 15.

229. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 530α. New Redhouse, σ. 1109.

230. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, σ. 663.

231. F. Steingass, ὁ. π., σ. 741β.

τουρκικό²³² *ustura* = ξυράφιον· a razor, με πτώση τοῦ ἀρχικοῦ ἄτονου *u-*, καὶ ἀντιμετάθεση τοῦ συμφωνικοῦ συμπλέγματος *st > ts* γιὰ τὴν παράλληλη σημασιολογικὴ ἐξέλιξη πρὸβλ. τὸ μεσαιωνικὸ ἑλληνικὸ²³³ ἄμουσα, ἦ = εἶδος μαχαιριοῦ, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ²³⁴ *mûsa* = razor (= ξυράφι).

«*χίτσια* (ἄναρθρο) = ἀκαθαρσίες, χάλια, σκουπίδια, βρομιές. Ὄνοματοποιημένη λ. ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν παιδικὴ γλῶσσα» (ΛΕΕΔΓΙ 564).

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ δημῶδες τουρκικὸ²³⁵ *hiçi* = pis (= ἀκάθατος, βρώμικος), *kirli* (= ρυπαρός, βρώμικος).

«*χούμελη*, ἦ = ὑποπροῖον τῆς μελισσοκομίας, νερόμελο. Μσν. *χουμέλη* < σλαβ. *hmel*» (ΛΕΕΔΓΙ 567).

Ὁ Ν. Ἀνδριώτης²³⁶ ἀναφέρει ἐπακριβῶς: «*χούμελη* ἦ, νερόμελι· μεσν. *χουμέλη* < σλαβ. *hmel* (G. Meyer, *N. S.* 2, 63)», ἀλλὰ ὅπως θὰ διαπιστωθεῖ ἀπὸ τὸ ὅσα ἀκολουθοῦν, πρόκειται γιὰ οὐσιαστικὴ παρανόηση τοῦ Ν. Ἀνδριώτη, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Ἀντ. Ξανθινάκη, καὶ πιθανότατα ὁποιοδήποτε ἤθελε νὰ παραθέσει τὴν ἐτυμολογία τῆς λ. *χούμελη*, ἦ = ὑποπροῖον τῆς μελισσοκομίας, νερόμελι. Ὁ Du Cange²³⁷ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ.: «*χουμέλι*, τὸ ἄμωμον, in Glossis JatricisMSS. ex Cod. Reg. 190. & 1843. *Alibi κουμέμαι, & κουμέης scribitur. Atomum. Zonaras ad canon. Apost. 3. σικέρα δέ ἐστι πᾶν τὸ ἄνευ οἴνου μέθην ἐμποιοῦν, οἷά ἐστιν ἃ ἐπιτηδεύουσιν ἄνθρωποι, ὡς ἡ λεγομένη χούμελη, καὶ ὅσα ὁμοίως σκευάζονται*», καὶ ὁ B. Langkavel²³⁸ ταυτίζει τὴ λ. μετὰ τὸ φυτὸ Κισσὸς ὁ ἀμπέλειος (*Cissus vitigea*), καὶ ὅπως ἀναφέρεται²³⁹: «Φυτὰ ὁμοιάζοντα μετὰ ἄμπελον, τοῦλάχιστον τὰ μὴ σαρκώδη, μετὰ τὴν ὁποίαν ἄλλωστε καὶ συγχωνεύονται».

232. Ἰ. Χλωροῦ, ὁ. π., τ. 1, σ. 252β. J. W. Redhouse, ὁ. π., σ. 253α.

233. Κ. Καραποτόσογλου, «Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ στὸ κείμενο τῶν Ἀσσιζῶν», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 64-65, 2003, 731-732, λήμμα 9.

234. F. Steingass, ὁ. π., σ. 1083α.

235. *Derleme Sözlüğü*, τ. 7, σ. 2383.

236. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *ΕΛ*, σ. 423.

237. Du Cange, ὁ. π., σ. 1758.

238. Bernhard Langkavel, *Botanik der spaeteren Griechen*, Berlin 1866, σ. 17.

239. Δ. Σ. Καββάδα, ὁ. π., τ. 4, σ. 1933.

Ἡ λ. ἔχει ἀποθησαυρισθεῖ ἀπὸ τὸν Al. Somavera²⁴⁰: «*χούμελη, ἥ. (χορτάρι) Lupulo: (herba)*», καὶ ὁ Ἀδ. Κοραῆς²⁴¹ ἀναφέρει γιὰ τὸ θέμα: «φυτὸν χρήσιμον εἰς κατασκευὴν τοῦ ζύθου (*bière*). Ἀπὸ τὸν Πλίνιον (XXI, 15) ὀνομάζεται, *Lupus salictarius*, ὅθεν τῶν Ἱταλῶν τὸ *Lurpulo*. Ὁ παρακμ. λατινισμὸς τὸ ἐμεταμόρφωσεν εἰς τὸ *Humulus*, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἐλάβαν οἱ Γραικοὶ τὴν *Χούμελην*, καὶ οἱ Γάλλοι τὸ *Houblon*. Ἡ λέξις εὐρίσκεται εἰς τὸν Βαλσαμῶνα, συγγραφέα τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος... Διστάζω ἂν εὐλόγως τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἡ *Χούμελη* εἶναι ἡ Σμίλαξ ἢ τραχεῖα τοῦ Διοσκουρίδου. - 2) *Χουμέλην* (κατὰ τὴν προλεχθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ Βαλσαμῶνος) λοιπὸν ὠνόμαζαν, καὶ αὐτὸ τὸ διὰ τῆς *Χουμέλης*, σκευαζόμενον ποτόν, τὸν *Ζύθον* (*bière*)». Ὁ Ἀδ. Κοραῆς κάλυψε μὲ σχετικὴ ἐπιτυχία τὸ ἔτυμο τῆς λ. *χούμελη, ἥ* = *Χούμουλος ἢ Οὔμουλος ὁ λυκίσκος (Humulus lupulus)*, «γνωστὸν ὡς ἀγριόκλημα, καὶ, κατὰ μετάφρασιν τοῦ *lupulus, λυκίσκος*, παρὰ βυζαντινοῖς δέ, κατὰ Κοραῆν, *χούμελη*, οὗ πιθανῶς ὁ Λινναῖος νὰ ἐδημιούργησε τὸ ὄνομα τοῦ γένους *Humulus*».

Ὁ G. Meyer²⁴² ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λ. *χούμελη, ἥ* = *λυκίσκος*, καὶ συσχέτισε τὴ λ. ἐπιτυχῶς μὲ τὸ ἀρχ. σλαβικὸ²⁴³ *хмель = lupulus*, ἀλλὰ σημειώνει στὸ τέλος τῆς σύντομης ἀλλὰ οὐσιαστικῆς διαπραγμάτευσής του: «*das Wort ist nicht slavisch und, wie die Lautform zu zeigen scheint, den Griechen vielleicht nicht einmal durch die Slaven vermittelt; čuwassisch χουμλά u. a.*», καὶ ἡ σύγχρονη ἔρευνα²⁴⁴ δέχεται ὅτι: «Den Ursprung dieser Wörter sucht man im Osten, indem man sich auf R. Kobert Histor. Stud. aus d. pharmakol. Institut. d. Univ. Dorpat 5, 152ff. beruft, wonach die Verwendung des Hopfens zum Biere von Ostfinnen u. tatarischen Stämmen ausgegangen sein soll hat, s. E. Kuhn KZ. 35, 313ff., Berneker EW. 1, 411. Als östliche Quelle kommt ein wolgabilg. *χουμλαγ, tschuwass. *χῶμλα, χῶμλα* ‘Hopfen (= λυκίσκος, χουμέλη)’ in Frage, woraus magy. *κομλό* dass. entlehnt ist».

Ἡ ἔτυμολογία τῆς μσνκ.-νεοελληνικῆς λ. *χούμελη, χουμέλη, ἥ* = *λυκίσκος*, δὲν παρουσιάζει προβλήματα ὅσον ἀφορᾷ τὴν προέλευσίν της, ἀλλὰ

240. Alessio da Somavera, *Tesoro della lingua greca-volgare ed italiana*, Parigi, appresso Michele Guignard, 1709, σ. 448.

241. Ἀδ. Κοραῆς, *ὁ. π.*, τ. 4₂, σ. σ. 689-690.

242. G. Meyer, *N. S.* 2, σ. 63.

243. Franz von Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Wien 1862-1865, σ. 1092.

244. Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 1-3, Heidelberg 1953-1958, τ. 3, σ. 251.

ἀναρωτιέται κανείς τί συσχετισμός μπορεῖ νὰ ὑφίσταται μὲ τὸ νεοελληνικὸ *χούμελι*, ἢ = ὑποπροϊὸν τῆς μελισσοκομίας, νερόμελο, καὶ ἀσφαλῶς ἢ ἀπάντησις εἶναι ὅτι ἔχουμε δύο ἰδιόφθογγα (homonyms) τῆς νεοελληνικῆς· ὁ Κ. Οἰκονόμος²⁴⁵ ἀναφερόμενος στὸ θέμα ἔχει παρατηρήσει μὲ ὀξύδερκεια ὅτι: «*хмель* καὶ *хмель*... ὅθεν τὸ συνηθ. *χούμελι* [εἶδος φυτοῦ, τὸ καὶ ἀσπρόκλημα ἐν τῇ συνηθ.,... ἄλλο δὲ καὶ τὸ Σ. *χούμελι* (τὸ ἐκ *χοή* καὶ *μέλι*), τὸ τῶν κηρίων ἀπόπλυμα, τοῦ μέλιτος ἐκπιεσθέντος, τὸ καὶ *μελόνερον*, καὶ βαρβάρως *μέλ-σουού*, ἀντὶ τοῦ τουρκ. *bal-suju*)», καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι πρόκειται γιὰ λ. ἐλληνικῆς προέλευσης, ἢ ὁποία δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν λ. *χοή* + *μέλι*, ἀλλὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ συμφυρμὸ τοῦ μσνκ.-νεοελλην. *χουμάς*, ὁ = «*serrum lactis*²⁴⁶, ὀρρός γάλακτος», τὸ ὑγρὸ ποὺ στραγγίζει κατὰ τὴν παρασκευὴ τυριοῦ ἢ ἄλλου γαλακτοκομικοῦ προϊόντος, ὁ ὀρός, καὶ τῆς λ. *μέλι*, καὶ ἰσοδυναμεῖ ὄχι μόνον πρὸς τὴν λ. *ὕδρομελι*, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ: «*ἀπόμελι*, τὸ (μέλι) νερόμελον²⁴⁷, νερὸν ἀπὸ μέλι, τὸ ὁποῖον γίνεται ὅταν πλύνωσι τὰς κηρήθρας. Διοσκ. Ε'. 17. "Τὸ ἀπὸ μέλιτος, ἐκπλυνομένων τῶν κηρίων ὕδατος, ἢ ὄξει σκευαζόμενον", εἶδος ὕδρομέλιτος κατώτερον, οὐχὶ τόσο καλόν».

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΑΠΟΤΟΣΟΓΛΟΥ

COSTAS CARAPOTOSOGLU

Etymological Remarks on West Cretan Dialect

SUMMARY

The writer of the paper examines the origin of the following words: *ἀβλέμμονας*, *ἀγγέλαμος*, *ἀγκάβανος*, *ἀγκούτσακας*, *ἀγκυνάρι*, *ἀγκυνίδα*, *ἀγοῖζω*, *(ἀ)ξιγανεύω*, *άλυσαντρίστικα*, *ἄμπα*, *ἀμπούρανος*, *ἀναβλαντίζω*, *ἀναμούρδαλος*, *ἀνατξουλώνω*, *ἀνατξουτξουλώνω*, *ἀπάκι*, *ἄρτυκας*, *ὄρτυκας*, *ἀσβάχια*, *ἀφορόζης*, *βάγκα*, *βερτζί*, *βλασερός*, *βουντέ(α)*, *γουντέ(α)*, *μουντέ(α)*,

245. Κ. Οἰκονόμου, *Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς σλαβονο-ρωσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἐλληνικὴν*, τ. 1-3, Ἐν Πετρούπολει 1828, τ. 3, σ. 238.

246. Du Cange, *ῥ. π.*, σ. 1758.

247. Ἄνθ. Γαζῆ κᾶ., *ῥ. π.*, τ. 1, σ. 254.

γάγγλα, γεργερές, γίγλα, γιορντανές, γοῦλος, ζάκα, ζενές, ζομπονιάρης, τζομπονιάρης, ζουρειό, ζουρίδα, καβούσι, κακομάζαλος, κακομάτζαλος, καλιμεντεύομαι, καναβίτσα, καναβός, κανούπα, καράκα, κάσα, κάσος, κιλύφι, κοῦμος, κουράδι, κουρκουζάνης, κουστούκι, μαγκίρι, μαγκλάβι, μαζάνα, ματζάνα, μοιράσι, μπεσταχτάς, μπόλκα, μποτζεργάτης, μπούζ(ι)ουνας, μπουμπουλές, μπουρού, μπουτσώνομαι, μπροστελίνα, ντένι, ντερεφός, παπούρας, παπουρές, πατσούρα, ρέτζακας, ρετζάκα, σαλιαδόρος, σεισορά, σεισοράδα, συχριντί, ταΐνι, τσουράς, χίτσια, χούμελη.